

54132

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE

1966. OKT. = 7.

birdó

ACTA BIBLIOTHECARIA

TOMUS V.
FASCICULUS I.

SZEGED
HUNGARIA
1966

Redigit
ZOLTÁN HAVASI

Edidit
Universitas de Attila József Nominata

Nota
Acta Bibl. Szeged

Szerkeszti
HAVASI ZOLTÁN

Kiadja
A József Attila Tudományegyetem

Kiadványunk rövidítése
Acta Bibl. Szeged

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
ACTA BIBLIOTHECARIA

TOMUS V.
FASCICULUS I.

NÉMETH ZSÓFIA

A szakirodalmi ismeretek oktatásának módszerei
a felsőoktatási intézményekben

The Methods of Instruction in the Skills to Get
at Sources of Material in the Institutions of
Higher Education

SZEGED
1966

Szocialista felsőoktatásunknak az a célja, hogy művelt, sokoldalúan képzett, alapos szakmai tudással és tudományos kritikai szemlélettel rendelkező szakemberekkel lássa el a különböző munkaterületeket. A kommunista szakember jellemző személyiségjegyei közé tartozik „az átfogó és elmélyült szaktudás”, a „magas fokon fejlett szakmai készségek és képességek”, a „műveltség és a szakismeretek önálló és folyamatos fejlesztése.”¹ „Az alkotó szakembernek tudományosan jól felkészült embernek kell lennie. Nélkülözhetetlen tehát, hogy a felsőfokú oktatás minden hallgatót felvértezzon korszerű tudományos ismeretekkel, a helyes tudományos szemlélettel, a tudományos gondolkodás alapjaival, a tudományos munka legfőbb módszereivel olyan mértékig, hogy valóban alkotó módon láthassa el munkakörét.”² Kétségtelen, hogy a mai igényeknek csak olyan szakember felelhet meg, aki rendelkezik a szakirodalomban való tájékozódás készségével, folyamatosan figyelemmel kíséri szakterületének fejlődését, munkájában felhasználja az új eredményeket. A színvonalas tanári, jogász, közgazdász, orvosi, mérnöki stb. gyakorlat elképzelhetetlen az új eredményekről beszámoló kiadványok, könyvek, folyóiratok állandó figyelemmel kísérése nélkül. Éppen ezért a jövő szakembereiben már az egyetemi oktatás folyamán kik kell fejleszteni azt az igényt, hogy diplomájuk megszerzése után törekedjenek szaktudásuk önálló és folyamatos kiszélesítésére és elmélyítésére. Ez a cél akkor érhető el, ha a leendő szakemberek egyetemi éveik alatt megszokják, hogy a szakirodalomban való tájékozottság és a szakirodalom felhasználása el nem hanyagolható tényezője egyetemi tanulmányaiknak.

A hallgatókat azonban meg kell tanítani a szakirodalomban való tájékozódás készségét kialakító eszközök (könyvtári katalógusok, tájékoztató és bibliográfiai segédkönyvek stb.) használatára, az alapvető kézikönyvek, a legfontosabb szakfolyóiratok ismeretére, hogy képesek legyenek egy-egy kérdés irodalmának felkutatására, az irodalmi anyag ésszerű, kritikai szemlélettel történő, tartalmilag és formailag helyes felhasználására. Az egyetemi hallgatóknak konkrét ismereteket kell nyújtani a különböző típusú tájékoztató és bibliográfiai kiadványokról, a könyvtári katalógusrendszerekről. Ismerjék meg az anyag kutatásának módszereit, a bibliográfiai leírás szabályait, a forrásanyag rendszerezésének módjait. A szakirodalom állandó használata kiszélesíti látókörüket, felébreszti bennük az igényt új eredmények megismerésére, s feltárja előttük az új eredmények felfedezése, meg-

¹ ELEKES Lajos—ZIBOLEN Endre: *A szervezett felsőoktatási pedagógiai kutatómunka megindulása*. Felsőoktatási Szemle. 1964. 9. 1.

² ÁGOSTON György: *A tudományos kutatómunkára nevelés lehetőségei a magyar felsőoktatási intézményekben*. Acta Univ. Szegediensis. Sectio paedagogica et psychologica. 6. Szeged, 1962. 6. 1.

találása, vagyis az önálló kutatómunka felé vezető utakat³. A hallgatónak úgy kell felfognia az irodalomkeresést és felhasználást, mint a problémamegoldás egyik alapvető és nélkülözhetetlen eszközét. Nagyon fontos tehát, hogy a tudományos munka alapvető technikai követelményeinek oktatása az egyetemi szakemberképzés szerves részévé váljék és hogy a tanterv keretében helyet találjon.⁴

Mivel a szakirodalom tárháza, feltárója és kiszolgáltatója a könyvtár, az egyetemi hallgató számára elsősorban az egyetem könyvtára, kívánatos, hogy az egyetemi hallgatók rendszeres ismereteket szerezzenek a könyvtárak szerepéről és használatáról. Az egyetemi hallgatónak, a leendő szakembernek meg kell tanulnia, hogy a szakirodalomban való folyamatos és rendszeres tájékozódást a könyvtár rendszeres látogatásával és a könyvtári tájékoztatási apparátus igénybevételével érheti el. Be kell látnia, hogy az egyetem könyvtára tanulmányainak nélkülözhetetlen színtere, s minthogy a könyvtár anyaga és szolgáltatásai az egyetem oktató és tudományos munkájához igazodnak, ezek igénybevétele nélkül tanulmányaiban nem érhet el jó eredményeket. Hogy a hallgatónak mennyiben válik szokásává és szükségletévé a könyvtárhasználat, az igen nagy mértékben függ az egyetemi oktatás követelményeitől, attól, hogy az egyetemi oktatók megkívánják-e, számonkérik-e a szakirodalomban való tájékozottságot mint a jó tanulmányi eredmény egyik feltételét.⁵ Az egyetemi oktatás fejlődési iránya arra mutat, hogy „a hallgatóság mind tekintélyesebb hányada számára a könyv lesz a tanulmányok legfőbb, már-már egyetlen forrása... Egyet kell tehát értenünk azokkal a nézetekkel, amelyek szerint egyre inkább a könyvtár lesz az egyetemi tanulmányok legfőbb színtere és a könyvtárhasználat a tanulás domináló formája.”⁶ Ebben az esetben a szakirodalmi ismeretek tanítása nem teherként jelentkezik, hanem az eredményes egyetemi munkát megkönnyítő és előmozdító tényezőként szervesen illeszkedik bele a felsőoktatásba, s egyúttal a szakemberképzés egyik aspektusává válik.

Bár a szakirodalom felhasználásának módját és eszközeit elsősorban az egyetemi oktatás (például a bölcsészettudományi karokon szemináriumok) keretében ismeri meg a hallgató, rendkívül nagy szükség van az egyetemi könyvtárak hathatós segítségnyújtására. Az egyetemi könyvtárakat egyre szélesebb körben tekintik az

³ Vö. КИРПИЧЕВА, И. К.: *Система пособий в помощь пропаганде библиотечно-библиографических знаний*. Советская Библиография. 1960. № 5 (63.) 46. l.

СЕНДЕРОВИЧ, Э. А.: *Пропаганда книги и библиотечно-библиографических знаний в библиотеке Московского университета*. Опыт работы Научной библиотеки МГУ. № 9. Москва, 1960. 65. l.

⁴ A Szovjetunióban az az álláspont alakult ki, hogy már a középiskolásokkal meg kell ismertetni a könyv, a könyvtár és a bibliográfia jelentőségét. A tanulókat megtanítják a könyvvel való önálló munkára, az ajánló bibliográfiákban, a könyvtár leíró és tárgyi katalógusaiban való tájékozódásra, a tájékoztató segédkönyvek használatára. (КИРПИЧЕВА: Uo.)

Az USA-ban is nagy gondot fordítanak arra, hogy már a középiskolai tanulók tájékozottak legyenek a tájékoztató apparátus használatában. Az eredményekről és a problémákról jó képet kapunk az American Library Association 1963. évi chicagói konferenciájának anyagából: *Student use of libraries. An inquiry into the needs of students, libraries, and the educational process*. Chicago, 1964, ALA. XII, 212 l.

⁵ Vö. MÁTRAI László előadása. Egyetemi Könyvtári Konferencia, Szeged, 1959. Bp. 1960. 21. l.

KEMENES Béla: *A felsőoktatási reform megvalósításának kérdései a jogi karon*. Felsőoktatási Szemle. 1961. 525. l.

CLARK, Virginia: *Teaching students to use the library: whose responsibility?* College and Research Libraries. 1960. 370, 372. l.

⁶ CSÚRY István: *Az egyetemi könyvtárhálózat szervezetének elvi alapjai*. Könyv és Könyvtár. 2. Bp. 1961, Tankönyvk. 14—15. l.

egyetemi oktatás céljait közvetlenül szolgáló intézménynek.⁷ Ez a szemlélet nemcsak a hagyományos könyvtári feladatok intenzívebb és szélesebb körben való ellátását jelenti, hanem bizonyos tekintetben az egyetemi könyvtáraknak az egyetem oktató-nevelő munkájában való közvetlen részvételét is. Az egyetem könyvtára ma már nem csak tanulási „színtér”, vagy egyszerűen az egyetemi tanulmányok bizonyos eszközeit őrző és hozzáférhetővé tevő „laboratórium”, hanem mindezekon túl oktatási intézmény is, amely a maga sajátos eszközeivel elősegíti a színvonalas szakemberképzést. Az egyetem könyvtárának arra kell törekednie, hogy lehetőségeihez képest maximális segítségére legyen az egyetem oktató-nevelő munkájának. Ez a törekvés szükségszerűen, magától értetődően és a leghatékonyabban a szakirodalmi ismeretek oktatásában valósulhat meg.

A Szovjetunióban az iskola és az élet kapcsolatával foglalkozó 1959. évi minisztériumi rendelet hatására rendkívüli mértékben megnövekedett az egyetemek tudományos könyvtárainak szerepe az alapvető tudományos irodalom, valamint a könyvtári-bibliográfiai ismeretek propagálása terén.⁸ Metodikai szempontból a hallgatóknak a könyvtári-bibliográfiai ismeretekbe való bevezetése itt a legkidolgozottabb és a legegységesebb mind koncepcionális, mind gyakorlati szempontból. A szakirodalmi források propagálása a szovjet könyvtárak elsőrendű feladatkörének, a könyvpropagandának egyik igen fontosnak tartott részét jelenti, az olvasók nevelésének és oktatásának egyik leghatékonyabb módját. A könyvtári-bibliográfiai ismeretek oktatásában a könyvtárak felhasználják a könyvpropaganda minden hagyományos és eredményre vezető eszközét, ezek kombinálásával, együttes alkalmazásával fejtik ki eredményes munkájukat ezen a területen.⁹ Az oktatást — az egyetemi fakultásokkal, tanszékekkel összhangban és velük együttműködve — többnyire egyetemi könyvtárosok, mégpedig az egyetemi könyvtárak bibliográfus szakemberei végzik.¹⁰ Kiállításokon szerepeltetik a bibliográfiai segédeszközöket, plakátokat szerkesztenek, könyvtári körsétákat szerveznek, előadások, konferenciák keretében ismertetik meg az egyetemi hallgatókat a szakirodalommal, egyéni és csoportos konzultációkat tartanak az irodalomkutatás kérdéseiről. Bibliográfiai útmutatókat, szakirodalmi szemléket adnak ki, s még az egyetem újságának a hasábjait is felhasználják az újonnan beszerzett fontosabb szakirodalmi anyag propagálására.¹¹

⁷ Ez természetesen csak egyik, de igen fontos része az egyetemi könyvtárak összetett feladatkörének.

⁸ Vö. СЕНДЕРОВИЧ: I. m. 65. l.

⁹ Kitűnő módszertani segédeszköz: КИРПИЧЕВА, И. К.: *Пропаганда библиотечно-библиографических знаний в городских и областных библиотеках*. Ленинград, 1959, Публ. библио-ка им. Салтыкова-Щедрина. 142 l.

A munka részletesen beszámol az egyetemi hallgatók számára tartott előadások; szemináriumok tartalmi és módszertani kérdéseiről, s a könyvtári-bibliográfiai ismeretek egyéb eszközökkel történő propagálásának módjáról.

A kérdés a könyvtári szakfolyóiratokban évek óta napirenden van. Az egyetemi hallgatóság könyvtári-bibliográfiai ismereteinek speciális problémáival 1962-ben 27 egyetemi könyvtárat képviselő 130 könyvtáros tanácskozás keretében foglalkozott. Vö. АРТИСЕВИЧ, В. А.: *Кустовое совещание-семинар вузовских библиотек поволжья*. Советская Библиография. 1963. № 1 (77). 89—91. l.

¹⁰ Az elképzelést és a gyakorlatot összefoglalja ГАСТФЕР, М. П.: *Библиотечно-библиографические занятия в вузах*. Советская Библиография. 1961. № 2 (66). 35—43. l.

¹¹ Vö. СЕНДЕРОВИЧ: I. m. 67—72. l. КАРИМУЛЛИН, А. Г.: *Помощь университетской библиотеки студентам и научным сотрудникам*. Библиотеки СССР. Опыт работы. Вып. 24. Москва, 1963. 33—36. l.

Az egyetemi könyvtárakon kívül más tudományos nagykönyvtárak, területi könyvtárak is részt vesznek az egyetemi hallgatók könyvtári-bibliográfiai ismeretekre való oktatásában, s ezzel igen hatékonyan és eredményesen támogatják az egyetem munkáját.¹² A Szovjetunió, Tudományos Akadémiájának Könyvtára a Leningrádi Egyetem bölcsész és jogász hallgatói számára rendszeresen tart gyakorlati foglalkozásokat, amelyek keretében a hallgatók megismerik a bibliográfiai segédeszközöket, megtanulják használatukat.¹³ Az Ogyesszai Orvosi Könyvtárban 24 órás szemináriumi oktatás keretében sajátítják el az egyetemi hallgatók, aspiránsok, fiatal kutató orvosok a szakirodalmi ismereteket.¹⁴ A Szaltikov-Scsedrin Könyvtárban tíz éve folyik a bibliográfiai ismeretek oktatása a fiatal tudományos kutatók, aspiránsok és egyetemi hallgatók számára.¹⁵

Az amerikai vélemények általában megegyeznek abban, hogy a könyvtár használatára elsősorban az egyetemi oktatók ösztönözzék a hallgatókat. Többen hangsúlyozták, hogy a kutatás anyagát és módszereit legszakszerűbben az aktív tudományos munkát végző egyetemi oktató tudja tanítani.¹⁶ A helyzet mégis úgy alakult, hogy az esetek túlnyomó többségében az oktatás — hasonlóan a szovjet gyakorlathoz — a könyvtár és az egyetem kooperációja alapján az egyetemi program részeként, de könyvtárosi feladatként történik. Egyre inkább előtérbe kerül az a kívánság, hogy az egyetemi tantervbe iktatott követelmény alapján az egyetem könyvtára tanítsa meg az egyetemi hallgatókat a szakirodalmi kutatásra, a bibliográfiai munkára.¹⁷ Az amerikai kollégiumi és egyetemi könyvtárak szabályzatán alapuló „*Rights of Library Users*” című, az Association of College and Research Libraries-nek a könyvtári szolgáltatásokkal foglalkozó szakbizottsága által megfogalmazott szabályzat-tervezet kimondja, hogy „a könyvtárhasználat oktatásának vagy az egyetemi oktatás keretében kell folynia, vagy azzal szoros kapcsolatban kell lennie. Meg kell tanítani a könyvtári forrásanyag összetételét, ki kell fejleszteni a bibliográfiai és tájékoztatási eszközök használatában való jártasságot. A könyvtárosoktól elvárható, hogy együttműködjenek az egyetemmel a célravezető oktatás biztosításában. Kívánatos, hogy az oktatás mind szervezett, mind kötetlen keretek között folyjék, és hogy abban felhasználjanak olyan segédeszközöket, mint a könyvtár anyagában és szolgáltatásaiban eligazító kézikönyvek, útmutatók, a könyvtári kórséták, a vizuális úton történő bemutatás, és az egyéni konzultáció.”¹⁸

Az ismertetett célkitűzések és oktatási eljárások alapján arra a megfontolásra juthatunk, hogy a szakirodalmi ismeretek rendszeres oktatásának problémája legtermészetesebben és legeredményesebben az egyetem és az egyetemi könyvtár koope-

¹² Вö. ГАСТФЕР: I. m. 35—36. I.

¹³ АЛЕКСАНДРОВА, А. Д.—ПАНКОВА, Г. Н.: *Спарвочный сектор Библиотеки Академии Наук СССР и библиографическое обслуживание читателей*. Советская Библиография. 1964. № 5 (87). 75. I.

¹⁴ КОЛОМИЕЦ, П. Е.: *Пропаганда библиотечно-библиографических знаний медицинскими библиотеками Украины*. Советская Библиография. 1963. № 1 (77). 28. I.

¹⁵ Az orvostudományi, biológiai és mezőgazdasági irodalom olvasótermének az oktatási munkájáról részletes tájékoztatást ad: ОРЛОВА, А. К.—ГОЛУБЕВА, Е. М.: *Семинары по основам библиографических знаний*. Советская Библиография. 1965. № 2 (90). 41—46. I.

¹⁶ Вö. pl. CLEMENS, John E.: *Teaching bibliographic sources and styles to graduate students*. College and Research Libraries. 1956. 403—408. I.

TAYLOR, Robert S.: *A co-ordinated program of library instruction*. College and Research Libraries. 1957. 303—305. I.

¹⁷ GORE, Daniel: *Anachronistic wizard: the college reference librarian*. Library Journal. 1964. 1690. I.

¹⁸ *Committee on Library Services*. College and Research Libraries. 1964. 226. I.

rációjával oldható meg. A Moszkvai Lomonoszov Egyetemen az oktatást többnyire az egyetemi könyvtár bibliográfus könyvtárosai végzik, de résztvesznek benne az egyetem oktatói is. Így például a történelmi kar hallgatói számára a szemináriumokat az egyetemi oktatók tartják az egyetemi könyvtár helyiségében. A kémiai fakultás hallgatóit harmadéves korukban vezetik be a bibliográfiai segédkönyvek használatába, szintén a könyvtárban történő oktatás keretében. A szemináriumokat az oktatók vezetik, de a szemléltető könyvanyagot a könyvtáros készíti elő. Ugyanakkor 1956 óta az Egyetemi Könyvtár Tudományos Bibliográfiai Osztálya is tart könyvtár-bibliográfiai szemináriumokat a humán karok elsőéves hallgatói számára, három alkalommal történő, összesen hat órás foglalkozás keretében.¹⁹ Ilyen szellemben van kialakulóban a könyvtári- illetve a szakirodalmi ismeretek oktatása a József Attila Tudományegyetemen. Az egyetem a bibliográfiai tájékozódást és az önálló irodalomkeresést a hallgatók által elsajátítandó munkamódszernek tekinti, és az ismeretek tanítását az egyetemi oktatók és az egyetemi könyvtárosok együttes közreműködésével kívánja megoldani.²⁰ A Bölcsészettudományi Kar több intézete egyetemi szemináriumi foglalkozás keretében vezeti be az elsőéves hallgatókat a szakirodalmi ismeretek és a tudományos feldolgozás alapjaiba. A szemináriumokat, vagy azok egy részét az egyetemi könyvtárban tartják. A többi elsőéves hallgatóval a könyvtár Tájékoztató Csoportja ismerteti meg a könyvtárhasználat alapvető kérdéseit. A vegyész hallgatóknak szemináriumi foglalkozás formájában a Szerves Kémiai Intézet könyvtárosa tartja a bevezetést az intézetben.

A szakirodalmi ismeretek oktatásának tartalmi, formai, és módszertani szempontból való egységesítése nehéz feladat, és az egységesítés teljes mértékben aligha oldható meg. Az oktatás anyagának tartalmát és az anyagban való elmélyedést több körülmény határozza meg: hányadik évfolyamos, milyen szakos hallgatók oktatásáról van szó, milyen létszámú és milyen szak- és bibliográfiai felkészültséggel rendelkező oktatógárda áll rendelkezésre, hol történik az oktatás, egyetemi intézetekben-e vagy az egyetemi könyvtárban, kik tartják az előadást, vagy vezetik a gyakorlatot: az egyetem saját feladatának tekintve egyetemi oktatókra bízva-e a munkát, vagy pedig könyvtárosokat végzik.²¹

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a szakirodalmi ismeretek oktatása szemináriumi formában a legeredményesebb. A szemináriumi rendszerű oktatás történhet az egyetemi szaktárgyi képzés keretében. Ez a módszer alakult ki nálunk a bölcsészettudományi karokon. Az elsőévesek szemináriumi foglalkozásain az egyetemi oktatók a bemutatás, az előadói közlés, valamint önálló feladatok megoldása módszerével, előre kidolgozott tematika alapján készítik fel a hallgatókat az önálló munkára.²² Fentebb láttuk, hogy bőven van példa arra is, hogy könyvtárak szerveznek szemináriumi foglalkozásokat, amelyeket könyvtárosok vezetnek, természetesen szoros kapcsolatban az egyetemi oktatással, annak követelményeivel, eleget téve a tanszékek speciális kívánalmainak. Eredményes lehet az oktatás az

¹⁹ Az oktatási anyag tartalmát és formáját részletesen ismerteti СЕНДЕРОВИЧ: I. m 87—96. l.

²⁰ HAVASI Zoltán: *Oktatási és könyvtári reformok*. Könyvtáros. 1960. 896. l.

²¹ Fontos tényező a hallgatók létszáma is, valamint az a körülmény, hogy milyen helyiségek, milyen eszközök állnak az oktatás rendelkezésére. Mind az oktatás tartalmának, mind pedig formájának tekintetében determináló szerepe lehet olyan dolgoknak is, mint a segédkönyveknek esetleg csekély száma, s ennek következtében a gyakorlati foglalkozásokon történő „szétolvasásuk” veszélye.

²² BARTHA János: *A tudományos munka technikájának oktatása*. Felsőoktatási Szemle. 1963. 47—48. l.

egyes szaktárgyakhoz kapcsolódó *irodalomkutatási gyakorlatok* keretében is. A gyakorlatot vezető egyetemi oktató megadja a feladatot, s a hallgatók a megfelelő szakirodalomnak a könyvtáros segítségével történő felkutatásával gyakorlati úton ismerik meg a bibliográfiai módszereket és szerzik meg a szakirodalomban való tájékozódás készségét.²³ Lebonylítható az oktatás *előadások* formájában is. Ennél az oktatási formánál biztosítva van a rendszerbe foglalt ismeretközlés: a hallgatók áttekintést nyernek a szakirodalom felkutatásának és feldolgozásának kérdéseiről és ezek legfontosabb eszközeiről.²⁴ Ebben az esetben kívánatos azonban, hogy az általános áttekintést követően az oktató egy megadott témával kapcsolatban rávezesse hallgatóit a rendszerbe foglalt ismeretek gyakorlati alkalmazására. Ha az oktatást könyvtáros tartja, igen fontos, hogy a gyakoroltatás olyan témával legyen kapcsolatos, amelyet a hallgatók feladatként az egyetemi oktatótól kaptak, s amelynek a kidolgozásáról számot kell adniuk.²⁵ Kívánatos, hogy az általános ismeretek közlése se teoretikus alapon történjék, hanem legyen összekötve a *szakirodalmi ismeretek eszközeinek tapasztalati úton történő megismertetésével*: a hallgató kezébe veszi a bibliográfiai művet, folyóiratot, kézikönyvet vagy más kiadványt, s megismeri azok tartalmát, beosztását stb.²⁶

A hallgatók elméleti és tapasztalati úton szerzett ismereteit az egész tanulmányi időre kiterjedő folyamatos gyakorlással lehet elmélyíteni. A gyakorlás, a szakirodalom rendszeres kutatása és felhasználása a szaktárgyi szemináriumi munka és a gyakorlatok keretében történhetik.²⁷

A különösen érdeklődő, esetleg tudományos ambíciókkal is rendelkező hallgatók, elsősorban a tudományos diákkörök aktív tagjai szélesebbkörű és mélyebb tudásra vonatkozó igényeit külön *speciális kollégiumok* tartásával lehetne kielégíteni. Ilyen módon a legkiválóbb hallgatók már egyetemi éveik alatt gyakorlatot szereznének a tudományos munka technikájában.²⁸ A Szovjetunióban a forrásismeretek fakultatív speciális kollégium keretében történő oktatása az általánosan bevezetett oktatási formák mellett is megmaradt az érdeklődők számára a vonatkozó ismeretek kiszélesítése és elmélyítése céljából.²⁹

²³ FARKASNÉ TAUBER Márta: *Az információs forráskutatás módszereinek elsajátítása a vegyeszeti felsőoktatás keretében*. Felsőoktatási Szemle. 1963. 616—620. l.

²⁴ Vö. ГАСТФЕР: I. m. 37. l.

²⁵ Vö. КАЗАКОВА, И. Л.: *Обслуживание студентов в Гос. публ. Исторической библиотеке*. Библиотеки СССР. Опыт работы. Вып. 21. Москва, 1962: 110. l.

²⁶ Vö. НИКИФОРОВА, Ф. Н. *Лекция как форма пропаганды библиотечно-библиографических знаний в небольших библиотеках*. Советская Библиография. 1963. № 4 (80). 28—30 l.

²⁷ Vö. BARTA: I. m. 48. l.

FARKASNÉ: I. m. 618. l.

ГАСТФЕР: I. m. 36. l.

ГОЛОВЕНКО—ЗЕЛЕНКО, Т. М.: *Некоторые вопросы справочно-библиографической работы университетских библиотек и ее координации*. Совещание по справочно-библиографической работе. Москва. 1962. 170. l.

²⁸ Vö. SZEMERE György: *A tudományos diákköri munka néhány problémája az orvosegyetemen*. Felsőoktatási Szemle. 1964. 50. l. A szerző szerint „oktatók és hallgatók örömmel fogadnának egy olyan megoldást, hogy az intézetek vagy kari könyvtárak . . . a tudományos diákkörök számára bibliográfiai gyakorlatokat szerveznének.”

²⁹ ГАСТФЕР: I. m. 42. l.

A fentebb ismertetett megfontolások alapján folyt kísérleti jelleggel a szakirodalmi ismeretek és a tudományos munka technikai alapjainak oktatása a *Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán az Állam- és Jogelmélet Tanszék* fakultatív speciális kollégiuma keretében az 1961/62. és az 1962/63. tanévben. A foglalkozások többnyire az egyetemi könyvtárban folytak. A szakirodalmi forrásokra vonatkozó ismeretközlést bőséges szemléltetés egészítette ki. A kollé-

Mivel a szakirodalmi kutatás oktatása az egyetemi munkastilus elsajátításához, az önállóan végzett tanulmányi munkához ad alapot, egyetérthetünk azzal az elgondolással, hogy a tudományos munka alapelemeit (könyvtárhasználatát, alapvető bibliográfiák használata, a legfontosabb kézikönyvek és szakfolyóiratok ismerete, irodalomgyűjtés) a hallgatók már az első évfolyamon — legalábbis elemi fokon — intézményesen megismerjék. Az elsajátítandó ismeretanyag volumenét természetesen az egyes tanszékek követelményei döntenek el, határozzák meg. A bölcsészeti karokon, ahol semmiképpen sem alkalmazható a kizárólag vagy túlnyomórészt tankönyvre támaszkodó egyetemi munka, nálunk is hagyományos az a külföldön is meghonosult szokás, hogy a hallgatóságot már az első évben bevezetik a szakirodalmi ismeretekbe. A jogszhallgatók első évben történő bevezetésére külföldi példákat

gium második évében — a kollégium hallgatóságának az összetétele az előző évhez képest nemigen változott — a tanszékvezető professzor utasítására és elméleti útbaigazításai mellett, s a kollégium vezetésével (személyemben) megbízott könyvtáros segítségével a hallgatók teljes egészében a foglalkozások keretében végezték el „A természetjog újjáéledése a XX. században” című pályamunka irodalmi anyaggyűjtését, közösen írt dolgozatuk szerkezetének kialakítását. A foglalkozások a következő tematikát követték:

Bevezetés. A középiskolai és az egyetemi tanulmányok közötti különbség. A szakirodalom szerepe az egyetemi tanulmányokban. A szakirodalmi tájékozottság mint a szakember alkotó munkájának a feltétele. — A szakirodalom létrejövele. Egyéni és kollektív tudományos munka. A tudományos kutatás, ezen belül az állam- és jogtudományi kutatás szervezete Magyarországon és külföldön. Tudományos társaságok, kutatóintézetek, egyetemek tudományos tevékenysége. — A jogi oktatás. — A tudományos utánpótlás képzése.

I. Az állam és jogtudományi szakirodalom és a hozzá vezető utak.

A. A dokumentumfajták. a) Az állam- és jogtudományi irodalom. Egyéb alapvető társadalomtudományi irodalom. 1. Könyvek. — Összefoglaló áttekintést nyújtó, alapfogalmakkal megismertető művek: egyetemi tankönyvek, tudományos kézikönyvek. — Enciklopédiák, lexikonok. — Monográfiák, tanulmányok. — Tudományos társaságok, kutató intézetek, egyetemek kiadványai. (Sorozatok, évkönyvek, tanulmánygyűjtemények. Állam- és jogtudományi kongresszusok, konferenciák anyaga.) — Egyéb segédkönyvek: szótárak, tudományos címtárak, adat- és anyaggyűjtemények, atlaszok stb. 2. *Folyóiratok.* Jelentőségük, szerepük a tudomány fejlődésében. Szakfolyóiratok. A határterületek folyóiratai. *b) Tételes jogi anyag.* Jogszabálygyűjtemények. Hivatalos és nem hivatalos kiadások. Kommentárok. Jogszabálymutatók. — Hivatalos lapok, közlönyök. — A bírói gyakorlat anyaga. Döntvénytárak.

B. A tájékozódás útjai. a) A bibliográfiák. A bibliográfia fogalma, szerepe, jelentőség. A bibliográfiai tevékenység szervezete. A bibliográfia fajtái. (Általános és szak-, retrospektív és kurrens bibliográfiák, bibliográfiai kézikönyvek, rejtett bibliográfiák, bibliográfiák bibliográfiái. — Folyóiratbibliográfiák. Repertóriumok. — Informatív folyóiratok. A jogtudományi és egyéb társadalomtudományi folyóiratok informatív rovatai, könyvismertetései. — Könyvkiadói és könyvkereskedői könyvjegyzékek.) A szocialista országok tudományos könyvkiadása, neves nyugati könyvkiadók. *b) A könyvtárak.* Szerepük az egyetemi tanulmányi munkában. Az állam- és jogtudományi, valamint más társadalomtudományi irodalmat gyűjtő könyvtárak. — Az egyetem központi könyvtára és hálózata: a tanszéki és intézeti könyvtárak. — A könyvtár használata. A könyvtári katalógusok. A könyvtár szolgáltatásai. Könyvtári tájékoztató kiadványok. *c) A modern információs szolgáltatás. Dokumentáció.* — A dokumentáció fogalma, célja, szervezete. — A társadalomtudományi, s ezen belül az állam- és jogtudományi dokumentáció Magyarországon és külföldön. — Dokumentációs szolgáltatások és kiadványok.

II. Anyaggyűjtés és feldolgozás. A tudományos feldolgozás „technikai” kérdései. a) Irodalomkutatás. Forrásanyag gyűjtése adott kérdéshez, témához. A kutatás tervének elkészítése. — A bibliográfiai leírás alakjái szabályai. — Idegen írásmód átírása latin betűkre. *b) A kiválasztott forrásanyag tanulmányozása, feldolgozása.* — Az olvasás módjai. — Jegyzetek, kivonatok készítése. — A jegyzetek rendezése, tárolása. — Az anyag rendszerezése. A dolgozat végleges szerkezetének kialakítása. — Fogalmazás. A dolgozat stílusa. A jogi nyelv. — Hivatkozások, lábjegyzetek. Alkalmazásuk módja. — Tartalomjegyzék, mutató készítése. — A dolgozat külső alakja. Gépelés. — Előkészítés a nyomtatásra. Korrektúra.

találunk.³⁰ A természettudományi karokra vonatkozólag a szovjet egyetemi gyakorlatban arra találunk adatokat, hogy a hallgatóknak inkább a második-harmadik tanulmányi évben tanítják a szakirodalmi ismereteket.

A felsőéves, a diplomamunkájuk, szakdolgozatuk elkészítése előtt álló hallgatóknak magasabb szintű szakirodalmi ismeretekre van szükségük ahhoz, hogy dolgozatuk megfeleljen a követelményeknek. A szakdolgozatok elbírálásánál fontos szempont a szakirodalomban való tájékozottság. ÁGOSTON professzor meghatározása szerint „a szakdolgozat egy tudományos (jogi, nyelvi, irodalmi, történelmi...) probléma teljesen önálló feldolgozása... A szakdolgozatnak illetve diplomatervnek arról kell tanúságot tennie, hogy a hallgató tájékozott a tárgyalt kérdés tudományos irodalmában, képes a kérdés különböző tudományos megvilágításait kritikailag értékelni, képes a már feltárt tudományos eredményeket rendszerbe foglalva ismertetni, képes ezeket összefoglalóan alkalmazni.”³¹ A hallgatónak, hogy dolgozata megüsse a kívánt mértéket, válogatnia kell az irodalomban a dolgozat sajátos szempontjai szerint, ismernie kell a kivonatolás, az idézés és a hivatkozás szabályait. Vigyáznia kell arra, hogy dolgozatának lapalji jegyzetei, a felhasznált források jegyzéke formailag is megfeleljenek a tudományos dolgozatok igényeinek. Mindez azt jelenti, hogy ezekkel a hallgatókkal különös gonddal kell foglalkozni, még abban az esetben is, ha már rendelkeznek az elemi szakirodalmi ismeretekkel. KIRPICSEVA szerint az aspiránsoknak, a kezdő tudományos kutatóknak és a diplomamunkájuk elkészítése előtt álló egyetemi hallgatóknak a tudományos könyvtárak *egyéni konzultáció* formájában tudják a legkonkrétabb és a leghatékonyabb segítséget megadni.³² A szakdolgozat, diplomamunka készítésében az irányítás elsőrendűen és hagyományosan az egyetemi oktatás feladata. Mégis, a tapasztalt bibliográfus könyvtáros könyvtára anyagának alapos ismeretében sok hasznos tanácsot, segítséget adhat a forrásanyag összegyűjtésére és rendszerezésére vonatkozólag. Meg tudja tanítani a fiatal, tapasztalatlan kutatót arra, hogy melyek az adatkeresés legegyszerűsebb célravezető útjai és eszközei, alaposan meg tudja ismertetni saját könyvtára tájékoztató apparátusával, és felhívhatja a figyelmét a más könyvtárakban levő kutatási lehetőségekre is.

A hallgatók irodalomkutató munkájához nyújtott közvetlen könyvtárosi segítség akkor tölt be helyes és a célnak megfelelő szerepet, ha kifejezésre jut benne a könyvtáros oktató és nevelő tevékenysége: tehát ha a segítségnyújtás oly módon történik, hogy az anyaggyűjtés folyamán a könyvtáros rávezeti a hallgatót az irodalomkutatói munka módszereire. Amerikai könyvtáros körökben is egyre inkább tért hódít az a felfogás, hogy a könyvtárosnak több segítséget kell nyújtania a hallgatóság számára, mint a könyvtári és tájékoztató apparátus használatára vonatkozó általános útbaigazítás, s hogy a hangsúlyt az irodalomkutatás módszereinek az eddiginél mélyebb elsajátíttatására kell helyezni.³³ A könyvtáros segítsége természetesen nem jelentheti azt, hogy a hallgató helyett a könyvtáros állítja össze a dolgozat forrásanyagát. Ugyanakkor azonban nem volna helyes a hallgatótól minden információt, adatszolgáltatást megtagadni. Érdekes kísérlet folyik Kanadában, ahol a Toronto Board of Education a középiskolás diákok számára bevezette az infor-

³⁰ A szakirodalmi forrásismereteknek a jogi karokon történő oktatásával kapcsolatos vélemények összefoglalását ld. *Felsőoktatási Szemle*. 1962. 545—548, 733—734. l.

³¹ ÁGOSTON: I. m. 13. l.

³² КИРПИЧЕВА, И. К.: *Индивидуальные консультации как форма пропаганды библиотечно-библиографических знаний*. Советская Библиография. 1959. № 5 (57). 57—64. l.

³³ MOORE, Everett T.: *Reference service in academic and research libraries*. Current trends in reference services. Library Trends. 12. vol. 369—370. l.

máció visszakeresést. A program alapján magát a szakirodalmi anyagot adják a diákok kezébe: folyóiratcikkek kópiáit, könyveket és egyéb dokumentumokat. Úgy vélekednek, hogy ezzel a módszerrel idejekorán rá tudják szoktatni a fiatalokat a szakirodalom rendszeres használatára. Ezt a megoldási módot sokan helytelenítik, s talán joggal tartanak attól, hogy veszélyezteti a diákság önálló munkára való nevelését.³⁴ Azonban a könyvtári tájékoztatási feladatkörnek e két eleme, az instrukciós és információs tevékenység, a helyes mérték és a célravezető módszer kialakítása esetén, együttesen s egymást kiegészítve szolgálhatja éppen az önálló munkára nevelés céljait. A hallgatóságnak meg kell tanítani a könyvtár és a tájékoztató apparátus használatát, de emellett fontos, hogy a könyvtár konkrét és közvetlen segítséget is nyújtson nekik, hogy adatokat szolgáltatson, s anyagot adjon a kezükbe, márcsak azért is, hogy később, az egyetem elvégzése után is szívesen és bizalommal forduljanak a könyvtárakhoz segítségért és felvilágosításért. A hallgatóknak nyújtott könyvtári segítség természetének, mértékének az egyetemi oktatás célkitűzéseéhez, az egyetemi oktatók álláspontjához kell igazodnia. Az egyetemi könyvtár csak abban az esetben teljesítheti helyesen feladatát, ha a hallgatókkal foglalkozó könyvtárosok jól ismerik a tanszékek követelményeit, oktatási elveit.³⁵ Egyre többet emlegetett kívánság, hogy a segítséget, tájékoztatást adó könyvtáros valamelyik szakágban elmélyült tudással, alapos bibliográfiai képzettséggel, s ezen túl pedagógiai ismeretekkel rendelkezék, s hogy felvilágosító és oktató munkájában alkalmazni tudja a tájékoztató bibliográfiai munka módszereit. A könyvtárosnak könyvtára tájékoztató-bibliográfiai apparátusát saját szakterületén túlmenőleg is ismernie kell, s tájékozottnak kell lennie más könyvtárak anyagában is.³⁶

A szakirodalmi forrásismeretek oktatásában igen nagy jelentősége van a tan-könyvszerű tájékoztató segédeszközöknek. Ezek szisztematikus bevezetést nyújtanak a szakirodalom forrásaiba oly módon, hogy a bibliográfiai felsorolás mellett elemzésekkel és magyarázatokkal is szolgálnak.³⁷ Az ilyen vademecumok nem csak az egyetemi hallgatók, hanem a fiatal kutatók, az aspiránsok számára is hasznosak.³⁸ A levelező egyetemi hallgatók számára pedig egyenesen nélkülözhetetlenek, szakirodalmi tájékozottságuk megszerzésének pillanatnyilag szinte egyetlen megvalósítható eszközét jelentik.

³⁴ Vö. FREISER, Leonard: *Information retrieval for students*. Library Journal. 1963. 1121. l.

A könyvtári referéncia szolgálatra vonatkozó néztek összefoglalását ld. SCHILLER, Anita R.: *Reference service: instruction or information*. The Library Quarterly, 1965. 52—60. l.

³⁵ Az egyetemi könyvtárak azzal is segíthetnék az egyetemi oktatómunkát, ha vállalnák a diplomamunkák megőrzését, regisztrálását, hozzáférhetővé tételét. Valószínűnek tarthatjuk, hogy a hallgatók igyekezetére serkentőleg hatna, s egyúttal dolgozatuk színvonalát is emelné, ha betekintést nyerhetnének az előttük végzettet dolgozataiba, és ezek eredményeit felhasználhatnák. Kritikai érzéküket nagy mértékben fejlesztené a dolgozatokat elbíráló oktatóknak a dolgozatokhoz csatolt véleményezése.

³⁶ КИРПИЧЕВА: I. m. 64. l.

³⁷ Kívánatos volna, ha az eddig megjelent segédkönyveket, amelyek egyes szakterületeken (pl. közgazdaságtudomány, bányászat, kohászat) igen jól megoldják a vademecum-problémát, a többi tudományág területén is hasonló kiadványok követnék. Gondolni lehetne olyan vezérfonalakra is, amelyek kevésbé terjedelmes, jegyzetszerű formában, nagyon mérsékelt áron kerülnének forgalomba egyenesen az egyetemi hallgatók szükségleteinek kielégítésére. Az egyetemi könyvtárak nagy segítséget nyújthatnának egyetemük hallgatóinak azzal, ha annotációkkal, magyarázatokkal ellátott jegyzékeket adnának ki az *állományukban megtalálható* alapvető segédkönyvekről, tájékoztató bibliográfiai művekről, szakfolyóiratokról, általában a hallgatók tanulmányi és kutatási munkájához szükséges szakirodalomról.

³⁸ Vö. BARTA: I. m. 48. l.

КИРПИЧЕВА, И. К.: *Система побой в помощь пропаганде библиотечно-библиографических знаний*. 47. l.

Rendkívül nehéz elérni, hogy a levelező hallgatók, akiknek a száma több karon meghaladja a nappali tagozatos hallgatókét, szervezett keretek között sajátítsák el legalább az alapvető és legnépszerűbb szakirodalmi források ismeretét. Számukra különösen fontos, hogy tájékozódni tudjanak a szakirodalomban, mivel egyetemi tanulmányaik fő formája az otthon végzett egyéni tanulmányi munka. Fokozottan rászorulnak tehát arra, hogy a tanulmányi anyag feldolgozása közben felmerülő problémáknak a szakirodalomban, különböző segédkönyvekben, kézikönyvekben, szakfolyóiratokban nézzenek utána. KOMAROVA a Moszkvai Egyetemi Könyvtárból arról számol be, hogy bár a könyvtár minden eszközzel igyekszik a levelező hallgatóknak segítséget nyújtani, nagyon nehéz a velük való kapcsolat kialakítása. A helyben lakó hallgatókat a késő esti órákig való nyitvatartási idővel igyekeznek a könyvtárba vonzani, s szakirodalmi érdeklődésüket szabadpolcrendszer, kiállítások, plakátok segítségével próbálják felkelteni. Két órás foglalkozás keretében ismertetik meg velük a tanulmányaik folytatásához legszükségesebb szakirodalmi anyagot. A vidéki hallgatóknak a könyvtár vadmecumok kiadásával igyekszik segíteni, s ezen kívül annotációkkal ellátott jegyzékek útján rendszeresen értesíti őket a legújabb szakirodalomról. Emellett szüntelenül keresik azokat az újabb módszereket és eszközöket, amelyek segítségével megnyugtatóan megoldódna a levelező hallgatóság szakirodalmi tájékozottságának a problémája.³⁹

A szakirodalom fokozottabb használatának természetes következménye, hogy az egyetemi hallgatók egyre nagyobb számban és egyre gyakrabban veszik igénybe a könyvtárakat, elsősorban az egyetem könyvtárát. A könyvtárnak a maga részéről mindent meg kell tennie, hogy megteremtse a kedvező körülményeket a hallgatók tanulmányi és kutatómunkájának megkönnyítésére.

Biztosítani kell, hogy az irodalomkutatást végző könyvtári olvasók gyorsan és felesleges keresgélés nélkül jussanak hozzá a szükséges anyaghoz. Ezért az olvasók kiszolgálásának és tájékoztatásának fontos szempontjait fokozottan kell érvényesíteni a könyvtár katalógushálózatában. A katalógusok sokat emlegetett egyetemesége, áttekinthetősége és logikus felépítése mellett követelményként jelentkezik az állomány egyre sokoldalúbb és mélyebb feltárása. Gondolunk itt elsősorban a tanulmánygyűjtemények, tudományos kongresszusok és konferenciák anyagának, valamint a fontos szakfolyóirat- és egyéb periodikaanyag elemző feltárására. Ezek a tényezők teszik lehetővé a könyvtár anyagában való gyors és pontos tájékozódást.⁴⁰

Nagymértékben segíti a tájékozódást az alapvető szakirodalmi anyag szabad hozzáférhetőségének biztosítása. A szabadpolc-rendszer kiterjesztésével, szakolvasótermek létesítésével az egyetemi könyvtár közvetlen kapcsolatot teremthet az egyetemi hallgatók és a szakirodalom között, s ezzel igen nagy szolgálatot tehet az egyetemi oktatásnak. A könyvespolc melletti lapozgatás, böngészés régi és kedvelt szokása a könyvbarát embernek. Személyes élményt jelent, s még a legkultúráltabb olvasót is inkább készteti a könyv elolvasására, mint egy katalógusban vagy bibliográfiában talált adat.⁴¹ Azokban az egyetemi könyvtárakban, amelyekben beve-

³⁹ КОМАРОВА, З. Я.: *Обслуживание студентов вечерного и заочного отделений Московского государственного университета. Опыт работы Научной библиотеки МГУ.* № 9. Москва, 1960. 20—28. I.

⁴⁰ A katalógusoknak a könyvtári-bibliográfiai ismeretek terjesztésében játszott fontos szerepét elemzi КИРПИЧЕВА, И. К.: *Пропанганда библиотечно-библиографических знаний в городских и областных библиотеках.* 114—115. I.

⁴¹ Vö. CLIFFORD, James L.: *Reading and the college library.* College and Research Libraries. 1957. 369—374. I.

zették a szabadpolc-rendszert, az a tapasztalat, hogy a könyvekkel, folyóiratokkal való szoros kapcsolat észrevehetően hozzájárul a hallgatók szakirodalmi ismereteinek elmélyítéséhez.⁴²

Az 1959-ben Szegeden tartott Egyetemi Könyvtári Konferencia az ott elhangzott kívánságok és vélemények alapján javaslatot tett többek között az egyetemi könyvtárak struktúrájának megváltoztatására, anyaguk decentralizálására: tudományág szerinti szabadpolcos olvasó- és tájékoztatószolgálattal ellátott szakolvasótermek felállítására.⁴³ Egyetemi könyvtáraink nem rendelkeznek olyan hatalmas épületekkel és anyagi eszközökkel, mint a szabadpolc-rendszert maximálisan kiépítő szovjet vagy amerikai nagykönyvtárak. A javaslat csak fokozatosan realizálható. Azonban az adott körülmények között is törekedni lehet a szabadpolc-rendszernek a lehetőségekhez mért maximális kiterjesztésére. Az egyetemi hallgatóság-nak a szakirodalommal való szoros és közvetlen kapcsolata megteremtésében fontos szerepet játszhatnak az egyetemi tanszéki és intézeti könyvtárak, amelyeknek könyv- és folyóiratanyaga a tudományos részletkérdéseket elemző szemináriumi munka alapját képezi. Ezek a könyvtárak a szakirodalmi tájékozottság megszerzésének igen hatékony eszközeit jelenthetik, ha a hallgatók, elsősorban a felsőévesek, ösztönzést nyernek szabad és rendszeres használatukra.⁴⁴

A szakirodalmi ismereteknek a könyvtárak részéről történő kiszélesítésében és elmélyítésében hasznos feladatot töltenek be a kiállítások. A Szovjetunióban a 3—5 tárlós kiállítástól a 40—50 tárlós kiállításig találunk példákat. A Kalinini Területi Könyvtárban például kiállításon mutatták be, hogy miképpen dolgoztak a könyvekkel a marxizmus—leninizmus klasszikusai. Bibliográfiai kiadványok, kézikönyvek, enciklopédiák, szótárak stb. alkották egy másik kiállítás anyagát. Egy másik nagykönyvtár „Hogyan dolgozzunk a könyvvel” címmel állított össze kiállítást három kérdéscsoport anyagából: a szellemi munka higiénája, hogyan keressük meg és válasszuk ki a könyvet, új bibliográfiai kiadványok. KIRPICSEVA hangsúlyozza, hogy a kiállítások rendkívül hatékony eszközei a könyvtári-bibliográfiai ismeretek terjesztésének.⁴⁵ A Moszkvai Egyetem Könyvtárában is rendszeresen szerepeltetik tematikus kiállításokon a tájékoztató és bibliográfiai kiadványokat. Ezeket a kiállításokat nemcsak a központi könyvtárban, hanem a fakultásokon is megrendezik.⁴⁶

A könyvtári kiállításoknak nálunk is nagy hagyománya van. Érdemes volna a kiállítást a szakirodalom iránti érdeklődés felkeltésére eszközül felhasználni. A kiállított szakirodalmi anyagot magyarázatok kísérik, sőt a kiadványok előszaváról, tartalomjegyzékéről, mutatójáról, irodalomjegyzékéről készült fotókópiák segítségével bizonyos mértékig még behatóbb ismertetésük, elemzésük is megoldható. Ha arra lehetőség van, érdemes volna a szakirodalmi ismeretek anyagát tematikai egységek szerinti összeállításban, rendszeres időközökben változó tartalommal

⁴² КАРИМУЛЛИН: I. m. 34. l.

ПЫШНОВА, Т. Т.: *Обслуживание в читальных залах университетских библиотек. Библиотеки СССР. Опыт работы.* Вып. 25. Москва. 1964. 72—73. l.

⁴³ *Egyetemi Könyvtári Konferencia, Szeged, 1959.* 193. l.

⁴⁴ Vö. ÁGOSTON: I. m. 11. l.

VAJDA Miklós hozzászólása. Egyetemi Könyvtári Konferencia, Szeged, 1959. 141. l.

⁴⁵ КИРПИЧЕВА: I. m. 43—56, 121—124. l.

⁴⁶ Ismertetésüket ld. СЕНДЕРОВИЧ: I. m. 77—83. l.

kiállításon bemutatni egyik-másik nagy előadóterem közelében, legfeljebb 3—4 tárlóban.

A szakirodalmi ismeretek oktatása az egyetemi és a könyvtári munka közös területének tekinthető. Elvi, tartalmi szempontjait az egyetemi oktatás követelményei határozzák meg, de az oktatás eredményességét, hatékonyságát a könyvtár a maga adottságaival, sajátos eszközeivel fokozni tudja. Ezzel is segíti az egyetem oktató-nevelő munkáját. Közreműködésével előmozdíthatja a szakemberképzés színvonalának emelését, s ezáltal egyik alapvető feladatát teljesíti.

Summary

University education has the task to train highly qualified specialists for the different fields of social activity able to keep up continuously with the new developments in their specific subject areas by surveying the literary production in the various fields they are interested in. University students should get used to bibliographical research already at the time of their university education by using the different research sources in their daily work of study. It is necessary to train students in the use of the great variety of sources so that they grasp the importance of specialist literature in problem solving.

Soviet university libraries play a prominent role in the teaching process of their university. The instruction in the use of libraries and special literature is presented usually by the university librarians similarly to the practice in American college and university libraries where the recent draft rules concerning the „Rights of Library Users” denote the instruction of students in the use of books and libraries as an essential duty of the library staff. In the Soviet Union the instruction in the use of books and libraries is one of the major educational tasks performed by all types of libraries. Being regarded as an important way of propagating books, all means of book propaganda are employed in the instruction with great effectiveness.

The requirement of knowledge of the various tools of research and the instruction of students in the methods to get at sources of material falls within the scope of authority of the teaching staff of the university and must be suited to the requirements and purposes of university training. Soviet and American experiences show that the successful way to solve the problem of instructing students in the necessary skills is to be found in the collaboration between the university and its library. The instruction may be presented integrated with subject courses or in separate courses offered either by the teaching staff or by the librarians, and provided in various forms: seminars, lectures, practical exercises or some combination of them. When presented by the library staff, a close co-operation with the departments of the university should be established. Special courses can be offered to meet the needs of ambitious students. Students preparing their theses need special attention on the part of the library. Kirpicheva finds individual consultation being the most effective form of assistance librarians can give graduating students. The help offered should be given with the educational obligations of the librarian in view, in a way as to train student in the methods of research, but to give them also some information seems to be useful in serving educational goals.

Research manuals containing full information on the most important sources of material are useful guides for students engaged in search for material. Indispensable, however, are these bibliographic manuals to students attending the evening and correspondence courses, as there is difficulty in giving them full-scale courses on the use of libraries and special literature.

The library has to give help to students in gaining the necessary skills to get at sources of material of their subject by its various specific means, particularly by its well organised system of catalogues. Intense exploitation of the library material should be promoted by an exhaustive presentation of analytical entries in the catalogues. Besides that, personal contact between books and students, i.e. the opportunity of browsing should be provided for by the library. Soviet and American experiences show that open access to library material increases the students' skills in research and deepens their knowledge of the different types of sources of material in a considerable degree. The departmental libraries that contain the most valuable material for researches into particular questions should be open for free and direct use to graduating students. Exhibitions of sources of special literature can provide also an important means of propagating the material in one or another special field of study. The exhibits arranged following the programme of the bibliographical instruction can develop the mastery of the different types of research material by presenting a visual and systematic survey of them.

The instruction in the skills to get at sources of material is a common field of activity of the university and the university library as well. By assisting the teaching staff in their educational work the library performs one of its most important duties.

Les méthodes d'instruction de la recherche bibliographique dans les institutions d'éducation supérieure

Sommaire

L'enseignement supérieur a pour mission de former des spécialistes bien qualifiés pour les différents domaines de l'activité sociale, capables de suivre les nouveaux développements dans le domaine de leur intérêt. Il faut que les étudiants se familiarisent avec la recherche bibliographique dès le temps de leur éducation universitaire, en faisant l'emploi de différentes sources de recherche au cours de leurs études et dans leur travail quotidien. Il est nécessaire d'apprendre aux étudiants à chercher, de les renseigner dans l'emploi de la grande variété des sources, de manière qu'ils comprennent l'importance de la littérature spéciale dans la solution des problèmes.

Les bibliothèques universitaires soviétiques occupent une place prépondérante dans le procès d'enseignement de leur université. L'enseignement des méthodes d'utilisation des bibliothèques et de la recherche des sources est d'ordinaire confié aux bibliothécaires universitaires semblablement au practice existant dans les bibliothèques universitaires américaines où l'instruction bibliographique des étudiants est aussi confiée aux bibliothécaires. À l'Union Soviétique l'instruction bibliographique, c'est l'une des tâches majeures des bibliothèques de toutes sortes. L'instruction y est regardée comme un moyen important de la propagation des livres, c'est pour quoi les moyens de la propagande des livres sont utilisée à plein.

Exiger aux étudiants de se familiariser avec les sources différentes et leur enseigner les méthodes de la recherche bibliographique rentre dans les attributions du corps enseignant de l'université et doit s'accommoder aux exigences et aux buts de l'enseignement supérieur. Les expériences soviétiques et américaines démontrent que le moyen de résoudre le problème de l'enseignement bibliographique avec le plus de succès se trouve-t-il dans la réalisation d'une collaboration entre les membres de l'enseignement supérieur et les bibliothécaires. L'instruction peut être instituée comme partie intégrante des cours d'étude ou indépendamment des cours réguliers, et peut être confiée aux membres du corps enseignant de l'université ou bien aux bibliothécaires, et délivrée sous de différentes formes: cours fermés (seminaires), conférences, exercices pratiques, ou sous quelque forme de leur combinaison. Si l'enseignement est confié aux bibliothécaires, une coopération étroite avec les chaires de l'université doit être établie. Des séminaires spéciaux peuvent être institués pour répondre aux besoins des étudiants ambitieux. Les étudiants en train de préparer leur travaux de diplôme ont besoin d'une attention spécial de la part de la bibliothèque. Selon Kirpicheva c'est la consultation individuelle qui est la

forme la plus efficace de l'assistance que les bibliothécaires peuvent fournir aux étudiants travaillant sur leurs thèses. Il faut que l'assistance personnelle prêtée par les bibliothécaires ait un caractère instructif, qu'elle serve l'enseignement des méthodes de la recherche, mais il est nécessaire de fournir aussi d'information aux étudiants.

Des manuels sur les sources de recherche servent de guides utiles aux étudiants mis à la recherche. Indispensables sont-ils cependant dans le travail d'étude des étudiants des cours du soir et des cours par correspondance, étant difficile de leur organiser des cours bibliographiques. Encore faut-il que la bibliothèque ait recours à tous ses propres moyens pour encourager les étudiants à apprendre les méthodes et les sources de la recherche. Les catalogues de la bibliothèque sont d'importance particulière. L'emploi intense des fonds de la bibliothèque doit être facilité par l'introduction des fiches analytiques dans les catalogues. Il faut que les étudiants soient mis en contact direct avec les livres, qu'il leur soit permis de bouquiner dans les collections de la bibliothèque. Les expériences soviétiques et américaines font voir dans quelle mesure considérable le libre accès auprès des fonds de la bibliothèque peut-il approfondir les connaissances des étudiants. La libre utilisation des bibliothèques d'instituts, possédant des matériaux de grande valeur pour des recherches sur les questions de détail, doit être assurée aux étudiants en fin d'études. Les expositions d'ouvrages de source peuvent intensifier la propagande des matériaux sur l'un ou l'autre domaine d'étude. La présentation des documents d'après le programme des cours bibliographiques donne une vue d'ensemble systématique sur les sources.

L'enseignement de la recherche bibliographique c'est un champs d'activité commun de l'université et de la bibliothèque. En aidant le corps enseignant de l'université dans leur travail d'enseignement, la bibliothèque s'acquitte un de ses devoirs les plus importants.

Felelős kiadó: Havasi Zoltán

Megjelent 500 példányban 1,75 (A/5) ív terjedelemben

Kézirat a nyomdába érkezett: 1966 május hó.

Készült: monószedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59 és az MSZ 5603-55 szabványok szerint:

66-6303 Szegedi Nyomda

04152 39730

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE**

1966 OKT 7

ACTA BIBLIOTHECARIA

**. TOMUS V.
FASCICULUS 2.**

**SZEGED
HUNGARIA
1966**

Redigit.
ZOLTÁN HAVASI

Eddidit
Universitas de Attila József Nominata

Nota
Acta Bibl. Szeged

Szerkeszti
HAVASI ZOLTÁN

Kiadja
a József Attila Tudományegyetem

Kiadványunk rövidítése
Acta Bibl. Szeged

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
ACTA BIBLIOTHECARIA

TOMUS V.
FASCICULUS 2.

SZENTIRMAI LÁSZLÓ

Olvasáselemzés és néhány következtetés
egyetemi hallgatóknál két felmérés alapján

Research in Reading Habits of University Students:
Some Experiences on the Basis of Two Questionnaires

SZEGED
1966

Egyre több szó esik konkrét társadalomkutatások végzésének szükségességéről mind a szakirodalomban mind az e téren érdekelt kutatók egymás közötti beszélgetéseiben.

A kultúrszociológia és ezen belül az olvasásszociológia feladata, hogy különböző társadalmi és foglalkozási rétegek olvasási szokásait, igényeit és ízlését felmérje.

A múlt század elején az olvasás gyors elterjedésével párhuzamosan felmerültek olyan kérdések, hogy a különböző társadalmi osztályok miért, mit és mennyit olvasnak, továbbá milyen társadalmi hatása van az olvasásnak, s hogyan lehet ezt a széles tömegek kultúrájának növelésére felhasználni.¹

Az olvasás-szociológiai vizsgálatok már a múlt század negyvenes éveiben megindultak, elsősorban angol nyelvterületen.² Igazi fellendülés az I. világháború után kezdődött. A húszas évektől kezdve Angliában és Amerikában számos publikáció látott napvilágot, s ezek főleg egy-egy réteg reprezentatív felmérésének leírását tartalmazták. Évtizedeken keresztül az volt a kutatások célja, hogy olyan tényanyagot gyűjtsenek össze, amelyekből megfelelő következtetéseket lehet levonni.

Érdemes megfigyelni, hogy még ma is alig csökken a kvantitatív és főleg leíró jellegű felmérések publikációinak száma, bár a felmérések fellendülését 1920-tól számíthatjuk.³

A három utolsó évtizedben az olvasás-szociológiával különböző területeken működő kutatók és egyetemi csoportok foglalkoztak.⁴ Az utóbbi években tovább nőtt azoknak a szakterületeknek a száma, amelyek az olvasással, mint a mass communication egyik megnyilvánulási területével foglalkoznak.

Magyarországon távolról sem beszélhetünk ilyen nagyszámú publikációról. Figyelembe véve a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Évkönyvében* (VII. 1958—59.) megjelent bibliográfiát és az azóta napvilágot látott cikkeket, megállapíthatjuk,

¹ Mannheim, Karl: *Ideology and Utopia*, Harcourt 1940. 318 p.

² *Encyclopedia of Educational Research*. A Project of the American Educational Research Association. Ed. by Chester W. Harris, Third ed. New York, 1960. 1086. p.

³ *Encyclopedia of Educational Research*... 1087. p. Angliában és az USA-ban publikált olvasás-szociológiai művek száma:

1921—1930.	764
1931—1940.	1071
1941—1950.	915
1951—1957.	700

⁴ 1940-ben történt összeállítás alapján pedagógusok 105, pszichológusok 100, könyvtárosok 99, szociológusok 66, könyvkiadók (beleértve piackutatást is) 60, társadalomtudománnyal foglalkozók 43, sajtóval összefüggésben 43, irodalomtörténészek 18, történészek 10, mások 4 jelentősebb művet jelentettek meg. Waples, Douglas, and Others: *What Reading Does to People*. University of Chicago, 1940. 163. p.

hogy a mi szakirodalmunkból hiányoznak egyrészt a felmérési anyagot közlő írások, másrészt mindazok az elméleti munkák, amelyek segítséget nyújtanának különböző társadalmi rétegek olvasási szokásainak tanulmányozásához.

A munkát nehezíti, hogy pillanatnyilag még nem áll marxista metodológia a rendelkezésükre, sőt a felmérés elméleti módszere sem tisztázott. Sokáig vita tárgya volt, hogy a kérdezési módszer alkalmas-e a vizsgálatok elvégzésére. Ma már „a kérdezési módszer létezése nem lehet vita tárgya. A feladat gyakorlatilag és elméletileg tisztázott. 'Nihilista' állásfoglalás teljesen felelőtlen lenne...”⁵

Napjainkban már többé-kevésbé tisztázott, hogy a polgári szociológiai kutatás eddigi tapasztalatainak elvetése helytelen. Bár másként ítéljük meg a kérdezési módszer feladatát és jelentőségét, a már kidolgozott eredményeket és módszereket nyugodtan felhasználhatjuk.⁶ Az értékelésnél természetesen más utat kell követni, mert a polgári társadalomkutatás az eredmények elemzésekor vonakodik diagnózist adni, és figyelmeztet, milyen veszéllyel jár „gyakorlati megoldást és javaslatokat előterjeszteni, tehát tudományos módszerrel politikába avatkozni.”⁷ A nyugati világ kiemelkedő nagy szociológusa, René KÖNIG ugyancsak a leghatározottabban fellép a „szociológusok túlságosan szenvedélyes részvétele ellen a társadalmi, gazdasági és politikai döntések meghozatalakor.”⁸

A felmérésekbe nem lehet fejest ugrani. A társadalmi tények vizsgálatához feltétlenül szükséges a szociológiai kutatás gyakorlati módszerének ismerete. Sem a marxista, sem a polgári szociológusok körében nincs egységes állásfoglalás a kutatások lebonyolításának mikéntjére. Vannak, akik a szóbeli és írásbeli kérdézésről azt tartják, hogy az a „Königsweg der Soziologie”⁹, míg mások jelentéktelennek minősítik és úgy vélik, hogy ezzel a társadalmi tények megengedhetetlen szubjektívizálására kerül sor.

SZALAI utal rá, sokan azt állítják, „hogy az empirikus adatgyűjtő és ténymegállapító tevékenység csak valami alárendelt tudományos funkciót tölt be,”¹⁰ és éppen ezért nem is fűződnek hozzá elméleti és módszertani kérdések. Csupán a „technika” ismerete elégséges. „De abból, hogy az empirikus adatgyűjtés és ténymegállapítás önmagában véve nem elegendő a tudomány előbbreviteléhez, egyáltalában nem következik az, hogy a kutatómunkának ez a fázisa nem vet fel igen komoly elméleti és módszertani problémákat.”¹¹

Az olvasás-szociológiai felmérésekkel az emberek tudatának változását, alakulását kívánjuk egy bizonyos szemszögből vizsgálni. KALLABIS három forrást jelöl meg, amely lehetővé teszi az emberek társadalmi tudatának vizsgálatát, s amely empirikus módszerrel is megközelíthető. „Először a társadalmi lét, azaz az anyagi életkörülmények, másodsor az emberek közlései, különböző eszmei életmegnyilvánulásai, harmadszor gyakorlati cselekedeteik, az emberek gyakorlati, társadalmi magatartása.”¹² A szociológia feladata, hogy mind a három forrást kutatásaiban

⁵ Friedrich, Walter: Die Befragungsmethode — ein notwendiges Arbeitsmittel der marxistischen Jugendforschung - Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1963. 10. Heft. 1230. p.

⁶ Friedrich, W.: i.m. 1234. p.

⁷ Dahrendorf, Rolf: Industrie- und Betriebssoziologie. Berlin, 1962. 5. p.

⁸ König, René: Handbuch der empirischen Sozialforschung. Stuttgart, 1962. 13. p.

⁹ Weckesser, E.: Die schriftliche Befragung in der konkrethsoziologischen Forschung - Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1964. 1. Heft. 80. p.

¹⁰ Szalai Sándor: Módszertani megfontolások a marxista szociológiai szakkutatás egyes időszerű kérdéseire - Magyar Filozófiai Szemle, 1962. 825. p.

¹¹ Szalai Sándor: i.m. 825. p.

¹² Kallabis, H.: Zur Dialektik der sozialistischen Bewusstseinsbildung und Problemen der Forschung - Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1963. 1. Heft. 45. p.

felhasználja. Számunkra a második a lényeges, hogy megfelelő képet kapjunk az általunk vizsgált rétegek kulturális arculatának vizsgálatához.

Olvasás-szociológiai munkánk feltétlenül adatgyűjtésen alapszik: „...a legközségesebb tapasztalati adatgyűjtéshez is kell valami gyűjtési elv és valami kategóriarendszer az észleletek csoportosításához.”¹³ Felmérésünket nem azonosítjuk egy kérdőív kidolgozásával. Bonyolult jelenségek elemzéséhez több módszertani megoldás együttes alkalmazása szükséges. Kérdőív abban az esetben alkalmazható eredményesen, ha az módszeres tanulmányozás, elemzés szerves részét képezi.

A felmérés munkát a vizsgálat tárgyának meghatározásával kezdjük. Jelen felmérésünkkel vizsgálni kívántuk, hogy az egyetemi hallgatók milyen kapcsolatban állnak a könyvtárral, közelebről az Egyetemi Könyvtárral. Hogyan jelentkeznek olvasási szokásaik, és az Egyetemi Könyvtárnak milyen befolyása van ennek alakítására, milyen szerepet tölt be az egyetemi hallgatók olvasási szokásainak összkapcsolatában.

A munkahipotézis kialakítása után, vagyis, hogy milyen összefüggésre kívánunk a vizsgálat során választ kapni,¹⁴ szükséges a vizsgált kérdéssel kapcsolatos, rendelkezésünkre álló adatok összegyűjtése, majd a kérdőív megszerkesztésére kerülni.

Amennyiben megfelelő apparátus áll a rendelkezésünkre, ajánlatos a felvételezés előtt egy kisebb csoporttal felmérést végezni és az eredményt a munkahipotézissel összevetni.

A felvételezést mind elméletileg, mind gyakorlatilag rendkívül alaposan kell előkészíteni és megkezdése előtt ajánlatos minden sajátos feltételt figyelembe venni. A belgrádi Szociológiai Intézetben kiszámították, hogy az erre fordítandó idő úgy aránylik magához a felvételezéshez, mint 3:2.¹⁵

A kérdések összeállításakor figyelembe kell vennünk azok határait. A kérdéseket tulajdonképpen három nagy csoportba oszthatjuk:

1. *Ismeretekre vonatkozó kérdések.* (Amikor a konkrét tudást, illetve ismeretet tesszük vizsgálat tárgyává.)

2. *Véleményre vonatkozó kérdés.* (Az egyén személyes kapcsolata egy bizonyos problémával kapcsolatban.)

3. *Indoklást kérünk* akár tényleges, akár fiktív magatartással kapcsolatban.

Mind az egyes, mind a hármas csoportnál a válaszok meglehetősen áttekinthetetlenek és a tévedési valószínűség is nagy.

A kérdések megalkotásánál és sorrendbe helyezésénél két szabályt kell figyelembe vennünk.

1. A kérdések megalkotása nem történhet intuitív alapon. Azokat feltétlenül a gyakorlatból kell levezetni, és ajánlatos előzetes kísérletekkel azok konkrétságát és hatékonyságát megállapítani.

2. A kérdőív összeállításakor el kell kerülni a szügesztív kérdéseket.

A kutatási módszerek kialakításánál a kérdéseket két csoportra bonthatjuk.

¹³ Szalai Sándor: i.m. 828. p.

¹⁴ Hegedűs András — Márkus Mária: Az üzemszociológiai vizsgálatok módszertana és technikája. Könyvüipari Minisztérium „Munkával Foglalkozó Tudományos Tanfolyama” 1960/1961. 3. p. Sokszorosított jegyzet.

¹⁵ Eichhorn, W. I — Eichhorn, W. II: Erfahrungen und Probleme einer soziologischen Untersuchung - Deutsche Zeitschrift für Philosophie, 1964. 1. Heft. 93. p.

1. Nyílt kérdés.

A válaszolónak lehetőséget ad, hogy teljesen szabadon, minden kötöttség nélkül válaszoljon. (Pl. Milyen folyóiratokat szokott olvasni.)

Előnyei:

- I. A válaszoló nincs korlátozva.
- II. Magában eldöntheti, hogy milyen választ adjon.
- III. A megkérdezett informáltsága lemérhető.
- IV. Személyesebbnek hat, és könnyen létesít kapcsolatot a kutató és a kérdezett között.

A nyílt kérdés hátránya, hogy a mennyiségi kiértékelés igen komplikált. A kategóriákat az anyagból kell levezetni. Ez nem minden esetben sikerül, tovább nem teszi lehetővé a kódolást.

2. Zárt kérdés.

Legegyszerűbb válfaja az *alternatív-kérdés*. Igen-nem stb. (Pl.: jár-e rendszere-sen az Egyetemi Könyvtárba?)

A zárt kérdések előnye, hogy mennyiségileg könnyű azokat kiértékelni. Főleg tömeges felmérésnél kedvező az alkalmazásuk.

Fontosabb és többször használt az ún. *éltlap-kérdés*-csoport (Speisekarten-Fragen), amikor a megadott válaszlehetőségek kötetlenül állnak egymás mellett és nem zárják ki egymást. (Pl.: A könyvtáron kívül honnan szerzi szépirodalmi olvasmányait? — *a*) megveszi saját könyvtárába, *b*) szüleinek, rokonainak megvan, *c*) évfolyamtársaitól kapja kölcsön, *d*) másoktól kölcsönzi.)

Az ún. *intenzitás kérdésnél* a válaszokat előrekódoljuk egy bizonyos számtartalommal, pl. 1—5-ig lehet jelölni a megfelelő választ. (Jelen felmérésünkben ilyen kérdéscsoportot nem alkalmaztunk.)

A zárt kérdések hátránya, hogy bizonyos szuggesztív hatással rendelkeznek.

Szöbéli kérdezés nagyobb csoportnál nem hajtható végre. Előnye, hogy bár a kérdező terv szerint dolgozik, ennek ellenére sem ad fel standardizált kérdéseket. A kérdezett általában őszintébb, nyíltabb.

Hátránya, hogy nagyon nehéz a mennyiségi feldolgozás, továbbá fennáll az explorációt vezető személy részéről saját gondolatainak kivetítése, s a kérdezett tudatalatti befolyásolása.

Írásos felmérés igen gyümölcsöző abban az esetben, ha a felmérést vezető jelenlétében válaszolnak. Ha postán kell beküldeni a választ, általában pozitív eredménynek mondható 30% beérkezése. A hatásfokot növelhetjük, ha az írásban lefektetett kérdéseket szóban is feltesszük.

Előnyei:

1. Az írásos kérdezést általában akkor tanácsos alkalmazni, ha nagyobb csoportot vizsgálunk, vagy párhuzamosan több csoportnál végzünk felmérést.

2. Előnye, hogy a kérdőívek kitöltése és a válaszok begyűjtése nem igényel sok időt és több felmérőt. (Szemben a szóbeli kérdezéssel, az explorációval, ahol egy-egy személyre 30—45 percet lehet számítani.)

3. Az írásos válasz átgondoltabb, megfontoltabb. Lehetőség nyílik, hogy a kérdezett elgondolkozzék és a legmegfelelőbb választ adja.

4. Írásbeli felmérésnél jobban biztosítható a diszkréció, mint a szóbeli felmérésnél.

5. Az írásban lefektetett anyag mennyiségileg könnyen kiértékelhető.

Hátrányai:

1. A válaszok elemzésekor már nem nyílik lehetőség arra, hogy a felmérést végző személy homályos kérdéseket tisztázzon.
2. Csoportoknál, ha a kérdőív kitöltése csoportosan történik, be kell kalkulálni a kollektíva hatását, illetve egymásra hatását.

*

Felmérésünket a József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtárának egyetemi hallgató olvasóira korlátoztuk. Képet akartunk kapni, hogyan jelentkezik az egyetemi hallgatók olvasási szokása, hogyan tudja az Egyetemi Könyvtár a hallgatók tanulmányi és tudományos munkáját segíteni.

A fentiekben ismertetett elvek szerint állítottunk össze két kérdőívet. Jelen felmérésünket két fokozatban végeztük el. Mindkét fokozat kérdőíves vizsgálati módszer volt, amely egyben egymás kontrolljaként is szerepelt.

Ezt megelőzően az 1962/63-as tanév első félévének végén végeztünk egy kísérleti felmérést. Az egyetem minden hallgatója (Bölcsészettudományi Kar, Természet-tudományi Kar és Jogi Kar) kapott egy kérdőívet a dékáni hivatalok közvetítésével. E vizsgálat értékelésének az volt a célja, hogy megállapítsuk, milyen intenzív a könyvtárba beiratkozott hallgatók könyvtári tagsága. Kísérletként a Jogi Karon és a matematika-fizika szakon állapítottuk meg, hány százalékos a hallgatók nominális beiratkozási aránya, kik veszik inkább igénybe a könyvtárat, vizsgaidőszakban az olvasótermet (családjuknál, albérletben, kollégiumban lakók), és az Egyetemi Könyvtáron kívül a hallgatók honnan szerzik be kötelező olvasmány és szépirodalmi könyvszükségletüket.

Az 1963-as tapasztalat alapján készítettük el új kérdőívünket. A kérdőíves módszer mellett kellett döntenünk, mert kérdőívünkkel az egyetem mindhárom karának hallgatóit el akartuk érni. Miként erre bevezetőnkben utaltunk, egyedül a kérdőíves módszer alkalmas nagyobb csoportok kvantitatív elemzésére.

Vizsgálatunkkal arra akartunk választ kapni, hogy a hallgatók milyen arányban látogatják a könyvtárat, hogy oszlik meg a kölcsönzők és a kötelező olvasmányt jegyzetelők, valamint az önművelésre olvasók aránya.

Feldolgoztuk a könyvtár egyéb tanéves statisztikai adatait és megfelelő munkahipotézissel kezdtük a kérdőívek kidolgozását.

Az adatfelvételező kérdőív tartalmaz számos olyan kérdést, amelynek kiértékelését jelen tanulmányunkban mellőztük. Ezeknek nincs általános vonatkozásban jelentőségük. A kérdések bizonyos csoportjának feldolgozására két másik cikkben került sor.^{16, 17}

Kérdéseink jelentős részét az ún. étlap—kérdőív módszerrel állítottuk össze
Pl.: Rendszeresen kölcsönöz könyvtárakból:

szépirodalmat,
kötelező olvasmányt,
tankönyvet, jegyzetet,
egyéb irodalmat (ismeretterjesztő, szórakoztató, ált. tájékoztató jellegű irodalmat).

¹⁶ Szentirmai László: Egyetemi hallgatók olvasási igényeinek vizsgálata - Tiszatáj, 1965. 2. szám 121—124. p.

¹⁷ Szentirmai László: Kísérlet egyetemi hallgatók olvasási szokásainak felmérésére - Felsőoktatási Szemle, 1965. 441—447. p.

A hallgatóknak a megfelelő kérdés aláhúzásával kellett válaszolniok, illetve ahol ténybeli tudást kérdeztünk:

Milyen folyóiratokat olvas rendszeresen?

vagy

Mennyi ösztöndíjat kap?

ott a folyóirat megnevezésével, illetve a számadat közlésével válaszoltak.

A kérdőívek kitöltését a dékáni hivatalok szorgalmazták a tanulmányi csoportokon belül. A felmérés megvalósítására 1964 tavaszán került sor.

Alábbi tanulmányunkban mindhárom kar egy-egy szakát vettük vizsgálatunk alapjául. A Bölcsészettudományi Karról a magyar-történelem szakot, a Természettudományi Karról a vegyészeket valamint a Jogi Kar négy évfolyamát. Így felmérésünkben szerepelnek tanárszakosok, kutatópályára készülő hallgatók és társadalomtudománnyal foglalkozó közigazgatási, illetve üzemi vezetésben majdan résztvevő szakemberek.

Elemző munkánk előtt szükséges volt összeállítani a könyvtári kölcsönzés és az olvasótermi statisztika néhány adatát, amelyet egyébként 1. számú kérdőívünk néhány pontjának kontrolljaként is felhasználhattunk.

Elsődleges tájékozódásunk és munkahipotézisünk kidolgozásakor nemcsak a Bölcsészettudományi, Természettudományi és Jogi Karról vettük vizsgálat alá a hallgatókat, hanem elemeztük az Egyetemi Könyvtárban megfordult valamennyi, bármely szakos olvasó törzslapját és az olvasótermi kimutatást. Így orvostanhallgatók és főiskolás olvasók is szerepelnek ennek az összesítésnek kialakításában, akik nem hallgatói a József Attila Tudományegyetemnek és ezért 1. számú felvételi lapunkkal nem tudtuk őket elérni.

A felvételi lapok elemzésének megkezdése előtt figyelembe vettük a különböző szakos hallgatók beiratkozásának ütemét. Az első határidőt november 1-ben állapítottuk meg, a második pedig az évvégi vizsgák megkezdésének körülbelüli időpontjára, június 1-re esett.

Elemeztük, hogy a hallgatók hány százaléka látogatta a tanév folyamán csak az olvasótermet és nem kölcsönzött egyetlen könyvet sem. A további kategóriákat a következőképpen állítottuk fel:

Tanévre eső összkölcsönzés (1963. szept. 1. — 1964. jún. 1.)

- legalább 5 kötetig
- legalább 10 kötetig
- 10 kötet felett.

Vizsgálatunk eredménye azt mutatta, hogy november 1-ig összes egyetemi hallgatónk 68,6%-a már legalább egyszer megfordult az Egyetemi Könyvtárban.

Rendkívül tanulságos az a táblázat, amely azt tárja fel, hogy eddig az időpontig a beiratkozott hallgatók milyen mértékben vették igénybe a könyvtár különböző szolgáltatásait.

**Az egész tanév folyamán beiratkozott olvasók és a november 1-ig
már beiratkozott hallgatók megoszlása**

	összesen	nov. 1-ig
Természettudományi Karról	675 hallgató	489 72%
Bölcsészettudományi Karról	616 hallgató	508 82%
Jogi Karról	304 hallgató	203 66%
Orvostud. Egyetemről	664 hallgató	385 58%
Tanárképző Főiskoláról	638 hallgató	416 65%
	Összesen:	68,6%

Alábbi táblázatunk a november 1-ig beiratkozott olvasók egy tanévi megoszlását mutatja a könyvtár különböző szolgáltatásainak felhasználásában: kölcsönzés, olvasóterem használata.

Egész tanévben			Kölcsönzött kötetek száma:			
Csak olvasóteremben volt	Absz. szám	%	5 kötet	10 kötet	10 felett	
TTK	161	32%	197 41%	52 10%	79 17%	
Bölcsészek	52	10%	130 26%	95 18%	231 47%	
Jogászok	71	33%	73 34%	26 14%	33 19%	
Orvosok	170	44%	118 30%	53 14%	44 12%	
Főiskolás olvasók	69	16%	124 29%	87 21%	136 34%	

Ettől jelentősen eltérő képet kapunk, ha azt elemezzük, hogy június 1-ig a beiratkozott olvasók egész tanévi könyvtári használata hogyan oszlik meg.

Meglehetősen nagy azoknak az aránya, akik az egész tanév folyamán egyetlen könyvet sem kölcsönöztek az Egyetemi Könyvtárból. Az összes hallgatók 34,4%-a vagy csak névlegesen íratkozott be a központi könyvtárba, vagy legfeljebb az olvasó-teremben fordult meg, hogy sürgős kötelező olvasmányait kijegyzetelje.

(Összehasonlításként közöljük az Eastern Illinois University (USA) könyvtárának kimutatását. Eszerint 1962-ben 63%, 1963-ban 62% nem kölcsönzött egyetlen könyvet sem az egyetem hallgatói közül.)¹⁸

**Az egész tanévben beiratkozott hallgatók megoszlása
a könyvtári szolgáltatások felhasználásában: kölcsönzés, olvasóterem**

Csak olvasóteremben volt	Absz. szám	%	5 kötet	10 kötet	10 felett
TTK	255	38%	269 39%	68 10%	87 13%
Bölcsészek	82	13%	172 28%	114 18%	248 41%
Jogászok	134	44%	104 34%	29 9%	37 13%
Orvosok	344	52%	204 31%	61 9%	50 8%
Főiskolások	160	25%	218 34%	107 17%	153 24%

¹⁸ Barkey, Patrick: Patterns of Student Use of a College Library - College and Research Libraries, 1965. 115. p.

Melyik könyvtárba iratkozott be?

A tanév elején mind az oktatók, mind az Egyetemi Könyvtár illetékes csoportja arra törekszik, hogy a hallgatók minél nagyobb számban iratkozzanak be az Egyetemi Könyvtárba, de vegyék igénybe az intézeti könyvtárak szolgáltatásait is. Ezért a beiratkozottak aránya karonként 71% és 97% között mozog. A fentiekben láttuk, hogy ez a százalékszám nem jelenti azt, hogy a hallgatók ilyen arányban igénybe is veszik a könyvtár kölcsönzési és egyben olvasótermi szolgáltatásait.

A beiratkozottak között nagyon sok olyan olvasó van, aki vagy csak az olvasótermet látogatja, vagy legfeljebb egy-két alkalommal fordul meg olvasótermünkben, hogy napilapokat, magazinokat olvasson, esetleg 1—2 órát a szabadpolcon található könyvek átlapozásával töltsön el. A tényleges kölcsönzés és a rendszeres helybeni olvasás arányát a további adatok elemzéséből tudjuk levonni. Felmérésünk azt mutatja, hogy a Központi Könyvtár nem tudja egyedül kielégíteni a hallgatók könyvszükségletét. Ezért azt is vizsgáltuk, hogy az olvasók hány százaléka iratkozott be az Egyetemi Könyvtáron kívül a városi közművelődési és az intézeti könyvtárakba, és hány százalék iratkozott be két vagy több könyvtárba.

Beiratkozott:	magyar-történész		vegyész		jogász	
	absz. szám	%	absz. szám	%	absz. szám	%
Egyetemi Könyvtárba	114	97 %	86	71 %	148	71,3%
Más könyvtárba	134	117 %	44	36,3%	63	30,4%
2 vagy több könyvtárba	95	80,5%	21	17,3%	39	20 %
Sehova	—	—	15	12,4%	16	7,5%

Nem megnyugtató, hogy a vegyészek 12,4%-a és a jogászok 7,5%-a egyetlen könyvtárnak sem tagja. Ezek a hallgatók tanulmányaik folyamán csak tankönyveiket és jegyzeteiket használják. Náluk nem beszélhetünk sem a tanulmányi munkát meghaladó tudományos érdeklődésről sem tudatos önművelésről.

Rendszeresen kölcsönzött a tanév folyamán legalább 5 kötetet

Mint már erre a bevezetőnkben utaltunk, az 1964 tavaszán lefolytatott adatfelvételünk egyik vizsgálati pontja az volt, hogy a beiratkozott hallgatók milyen mértékben:

- iratkoznak be csak névlegesen,
- járnak döntő mértékben csak az olvasóterembe,
- milyen százalékban veszik igénybe a kölcsönzést.

A fenti kérdésre kapott válaszok elemzése részben feleletet ad erre a kérdésre. Legnagyobb arányban a bölcsész olvasók kölcsönöznek. Egyrészt nagyszámú kötelező olvasmányuk van, másrészt a vizsgákra is több könyvből kell készülniök. A vizsgált magyar-történelem szakos hallgatóknál azt tapasztaltuk, hogy nemcsak egy könyvtár állományából kölcsönöznek, hanem a hallgatók jelentős százaléka két illetve több könyvtár anyagából kölcsönöz. Így adódik az az eredmény, hogy a 118-as létszámú szak 123%-ban kölcsönöz félév alatt legalább 5 könyvet.

Azért állapítottuk meg legalább 5 kötetben a minimumot, mert ez 4—5 hónap alatt (a beiratkozás időpontjától függően) legalább kétszeri kölcsönzést jelentett és egyben a kölcsönzés rendszerességére utal.

A vizsgált másik két szaknál a vegyészek 40,5%-a, a jogászok 22,8%-a nem kölcsönzött a felmérés időpontjáig rendszeresen (azaz gyakorlatilag egyáltalában nem használt könyvtári könyvet az 1963/64-es tanévben).

A vegyészeknél jelzett „más könyvtárból” = 34% elsősorban az intézeti, a jogászoknál kimutatott 30,4% a kari könyvtár használatát jelzi.

Rendszeresen kölcsönzött legalább 5 kötetet 1963. szept. 1-től 1964. jún. 1-ig

	magyar-történezm. olvasók absz. számban		vegyész		jogász	
		%	absz. sz.	%	absz. sz.	%
Egyetemi Könyvtárból	96	81,3%	42	34,7%	132	63,7%
Más könyvtárakból	146	123 %	41	34 %	63	30,4%
Sehonnan	—	—	49	40,5%	47	22,8%

Igen magasnak mondhatjuk a vegyészek 40,5%-os és a jogászok 22,8%-os nem kölcsönzési arányát. Ezek számarányán valamit csökkent az a tény, hogy a vegyész olvasók 37%-a kollégiumban, 26%-a albérletben, a jogászok 43,7%-a kollégiumban, 28,2%-a albérletben lakik. Mint erre egy másik kérdés elemzésénél rá fogunk mutatni, a TTK szakos hallgatók 42,7%-ban, a jogászok 47%-ban évfolyamtársaiktól (szobatársaiktól) és ismerőseiktől kapják mind a szépirodalmi, mind a kötelező olvasmányokat.

Ez azonban nem megnyugtató, mert nem jelent tudatos önművelési igényt és az olvasási szokás esetleges. Ezen egyrészt az évfolyamfelelős oktatók bevonásával és az Egyetemi Könyvtár fokozottabb propagandamunkájával lehetne változtatni.

Mit kölcsönzött a könyvtárakból rendszeresen?

Öt kategóriát állapítottunk meg, amelyre a megfelelő válasz aláhúzásával kellett válaszolni. Ezek a kategóriák a következők:

szépirodalom,
kötelező olvasmányok,
jegyzet,
tankönyv,
egyéb — (szórakoztató, általános, ismeretterjesztő) — irodalom.

Legnagyobb százalékban a bölcsész hallgatók kölcsönöznek minden kategóriában. Szintén nem megnyugtató jelenség, hogy a vegyész hallgatóknak alig valamivel több mint egy harmada kölcsönöz csak szépirodalmat, a jogászok pedig éppen csak átlélik az 50%-os határt. Hasonlóan igen kisszámúnak kell ítélnünk az egyéb irodalom kategóriájába tartozó művek kölcsönzését.

	magyar-történezm. olvasók absz. számban		vegyész		jogász	
		%	absz. sz.	%	absz. sz.	%
szépirodalom	100	84,7%	46	38 %	111	53,5%
kötelező olvasmány	113	95,7%	39	32 %	82	40 %
jegyzet	46	39 %	22	18 %	25	12 %
tankönyv	57	48 %	25	20,6%	28	13,5%
egyéb irodalom	45	38 %	14	11,6%	49	23,7%

A könyvtárakon kívül honnan szerzi be kötelező olvasmányait?

A kötelező olvasmány elsősorban a társadalomtudománnyal foglalkozó hallgatók igénye. A Természettudományi Kar hallgatói főleg csak a marxizmus—leninizmus képzés keretében foglalkoznak kötelező olvasmányokkal. Ennél a kérdésnél nem tettünk különbséget könyvek és folyóiratokban megjelent cikkek között.

Ezt a kérdést azért illesztettük vizsgálataink közé, mert egyrészt fel kellett mérni, hogy a könyvtárak milyen mértékben tudják kielégíteni a társadalomtudományi szakokon jelentkező kötelező olvasmány iránti igényt, másrészt feleletet akartunk kapni arra vonatkozóan, hogy a hallgatók milyen százalékban olvasnak politikai irodalmat.

Megnyugtató választ akkor kapunk, ha számba vesszük az összes lehetőségeket, ahonnan kötelező olvasmány beszerezhető. Elemzésünkéből az tűnik ki, hogy a megkérdezett jogász olvasók 40%-ban kölcsönöznek a könyvtárakból kötelező olvasmányt, és 76,5%-ban szerzik be a kötelező irodalmat más forrásokból. Nyilvánvaló, hogy számos olvasó mind a könyvtárat, mind évfolyamtársainak már ki-kölcsönzött olvasmányait felhasználja a kötelező irodalom kijegyzeteléséhez.

A vegyész olvasók 32%-a kölcsönöz a könyvtárakból kötelező irodalmat és 55,1%-ban kapja máshonnan olvasmányait. Ezt a képet szintén nem lehet megnyugtatónak tartani, mert arra utal, hogy a hallgatók bizonyos százaléka nem maga végzi el kötelező olvasmányainak kijegyzetelését, hanem másolja a jegyzeteket, vagy egyszerűen tudomást sem vesz róluk.

	magyar-történevez		vegyész		jogász	
	absz. sz.	%	absz. sz.	%	absz. sz.	%
megveszi,	63	53 %	18	15 %	35	17 %
rokonaitól,	29	24,5%	9	7,4%	26	12,5%
évfolyamtársaitól,	74	63 %	31	25,7%	43	28 %
ismerőseitől kölcsönzi	39	33 %	21	17 %	39	19 %

Rendszeresen jár az olvasóterembe hetente egyszer illetve többször

A könyvtári kölcsönzés adatai szerint a beiratkozott bölcsész olvasók 13, a Természettudományi Kar olvasói 38, a jogászok 44%-ban nem kölcsönöztek a tanév folyamán az egyetem könyvtárából. Egyéb könyvtárakat (közművelődési, intézeti, kollégiumi) figyelembe véve, adatfelvételi lapunk kiértékelésénél azt állapítottuk meg, hogy a megkérdezett magyar-történelem szakos olvasók teljes létszámában kölcsönöznek valamelyik könyvtárból, a vegyészek 12,4%-a, a jogászok 7,5%-a nem iratkozott be egyetlen könyvtárba sem, tehát legalább ennyien nem is kölcsönöznek egyetlen könyvtárból sem.

A kölcsönzés mellett az olvasási szokás egyik jelentkezési formájának felmérése vizsgáltuk az olvasótermek látogatottságát. A könyvtárak olvasótermének szerepe az egyetemi hallgatók szempontjából azzal a funkcióval bővült, hogy nemcsak a könyvtár állományának olvasására szolgál, hanem egyben a tanulmányi munka műhelye is.

Legnagyobb számban a megkérdezett magyar-történelem szakos olvasók fordulnak meg az olvasóteremben: hetente egyszer 30%, hetente többször 35%. Jogász olvasóinknál már nagyobb eltérést találunk az esetleges heti egyszeri látoga-

tás és a rendszeres olvasótermi munka között. Ez utóbbiak közül minden negyedik hallgató fordul meg hetente többször is az Egyetemi Könyvtár olvasótermében.

Egyéb könyvtárak olvasótermének látogatása csak a magyar-történelem szakos olvasók szempontjából lényeges. Feltűnő, hogy mind a hetente egyszeri, mind a hetente többszöri látogatás arányszáma meghaladja az Egyetemi Könyvtár olvasótermének igénybevételét, míg a másik két megvizsgált szakon ez messze a központi olvasóterem látogatása mögött marad.

Évfolyamokra bontott vizsgálatunk azt mutatja, hogy a megkérdezett magyar-történelem szakos olvasók közül elsősorban a felsőbb évfolyamok hallgatói járnak más könyvtárak olvasótermébe. Erre abban találunk magyarázatot, hogy ezeknek az évfolyamoknak kötelező olvasmányai már főleg a XIX—XX. század irodalmából adódnak. Nem egyszer a modern magyar és külföldi irodalmat kell tanulmányozniuk, amely egyben más szakos olvasóknak vagy nem egyetemi hallgató kölcsönzőknek is kedvelt olvasmánya. Az Egyetemi Könyvtárban ezek a művek csak korlátozott példányszámban találhatók meg, kijegyzetelésüket vagy alapos áttanulmányozásukat más könyvtár olvasótermében lehet csak elvégezni.

	magyar-történész		vegyész		jogász	
	egyszer	többször	egyszer	többször	egyszer	többször
Egyetemi Könyvtár	34 30%	40 35%	28 23 %	15 12,4%	75 36 %	49 24%
Más könyvtárak	50 42%	47 40%	7 5,8%	4 3 %	9 4,6%	9 4%

Milyen tevékenységet végez rendszeresen az olvasóteremben?

Kérdőívünkön négy alternatív, de egymást nem kizáró válasz között válogathattak a megkérdezett olvasók. A megfelelő kérdés aláhúzásával adtak választ. Általában a hallgatók döntő többsége legalább két választ jelölt meg az alábbi variációk közül:

- az olvasóteremben vizsgára tanul,
- kötelező olvasmányt jegyzetel,
- sajtót olvas,
- önművelésre olvas.

Felvételi lapunkon azt is feltüntettük, hogy a vizsgált tevékenységet az olvasó az Egyetemi Könyvtárban, vagy más könyvtárak olvasótermében végzi-e.

A gyűjtött válaszok elemzése azt mutatja, hogy a hallgatók nagy százaléka végez tanulmányi munkát a könyvtárak olvasótermében. A bölcsész olvasók 98%-a tanul vagy jegyzetel az Egyetemi Könyvtárban, 96% egyéb könyvtárak olvasótermében. A vegyészek közül 57% használja tanulmányai besulykolásának munkaműhelyeül az Egyetemi Könyvtárat, 31% az egyéb olvasótermeket.

Látszólagos ellentmondás van az előző kérdés kiértékelt eredménye és a fenti olvasótermi tevékenység elemzése között. Az előző kérdésnél minden szak rendszeres olvasótermi látogatásának aránya lényegesen kisebb, mint a részletes munka feltárásánál. A magyarázat abban rejlik, hogy az előzőekben azt a kérdést tettük fel, az olvasók hány százaléka látogatja rendszeresen az olvasótermet, míg jelen kérdésünkben szerepet játszik a téli vizsgaidőszakban folytatott tevékenység is, amikor 4—6 hétig sokkal nagyobb intenzitással látogatják az olvasók a könyvtárat, mint az egész tanév folyamán, de ezért ezt a látogatást az egész tanévi munka szempontjából nem lehet rendszeresnek és állandónak tekinteni.

	magyar-történész	vegysz	jogász
vizsgára tanul	33 28%	39 32 %	51 24 %
kötelezőt jegyzetel	82 70%	30 25 %	92 44 %
sajtót olvas	72 61%	25 20,6%	98 47 %
önművelésre olvas	51 43%	17 14 %	45 21,7%

Egyéb könyvtárak olvasótermében milyen tevékenységet végez?

	magyar-történész	vegysz	jogász
vizsgára tanul	30 25%	21 17%	14 6,7%
kötelezőt jegyzetel	84 71%	17 14%	10 4,8%
sajtót olvas	68 57%	14 11%	14 6,7%
önművelésre olvas	54 45%	7 5%	11 5 %

Milyen folyóiratokat szokott olvasni?

Megkérdezett olvasóink döntő többsége nem otthon családjánál, hanem kollégiumban, albérlésben lakik. A bölcsészek 89%-a lakik kollégiumban és albérlésben, a vegyészek 63%-a és a jogászok 72,5%-a. Jelen kérdésünk feldolgozása előtt szükségesnek láttuk közölni ezeket az adatokat, mert korábbi vizsgálatunk is azt mutatja, hogy a hallgatók elenyésző hányada vásárolja meg a napilapokat, ennél többen, — de nem rendszeresen — a folyóiratokat. Természetesen következik, hogy a napilapok olvasására és folyóiratok átlapozására a könyvtárak olvasótermében kerül sor.

Adatfelvételünk elemzése azt mutatja, hogy a megkérdezett magyar-történelem szakos olvasók 90%-a olvas folyóiratot, de több könyvtárban. Összesítés alapján 118% foglalkozik rendszeresen sajtóval, a vegyészek 80%-a, ebből 31,6% a különböző könyvtárakban. A jogászok 88%-a olvas rendszeresen napilapokat, tanulmányozza a folyóiratokat, ebből 53,7% más könyvtárak olvasótermében.

A folyóiratokat olvasó hallgatók és a könyvtárakban rendszeresen dolgozó hallgatók között a vegyészeknél és a jogászoknál jelentős eltérést találunk. Ebből arra a következtetésre jutunk, hogy az újságok, folyóiratok olvasása mindenképpen megelőzi a könyv iránti igényt. Másrészt a szépirodalom elhanyagolását ellen-súlyozza némileg az irodalmi folyóiratok rendszeres olvasása, vagy legalábbis az ezekben való tájékozódás.

Az egy főre eső folyóirat átlag legmagasabb a megkérdezett magyar-történelem szakos olvasóknál: 3,2 db fejenként, 2,9 db a jogászoknál és 2,8 db a vegyész olvasóknál.

A megkérdezett olvasók sajtó-igénye három nagy csoportba sorolható. Természetesen dominálnak a napilapok, amelyek olvasása minden hallgatónál szerepel a fentközölt százalék arányában. Ehhez kapcsolódik a „magazinok”, azaz képeslapok, könnyebb fajsúlyú, ifjúsági folyóiratok kedvelése: Magyar Ifjúság, Világ Ifjúsága, Szegedi Egyetem stb.

A második csoportban az irodalmi folyóiratokat találjuk. A legolvasottabb a Nagyvilág. A harmadik, meglehetősen kis csoportot a szakmai folyóiratok képezik.

Az alábbiakban közöljük azoknak a folyóiratoknak a jegyzékét, amelyeket a kérdőlapok alapján jogász olvasóink rendszeresen kézbe vesznek:

Különböző képeslapok	51%	Tiszatáj	2%
Ifjúsági lapok	23%	Alföld	1%
Film, színház...	11%	Művészet	2%
Autó-Motor	3%	Élet és Irodalom	5%
Szegedi Egyetem	3%	Magyarország	5%
Divatlap	1%	Társadalmi Szemle	2%
National Geographic	1%	Külpolitikai Szemle	2%
Nagyvilág	21%	Ifjú Kommunista	1%
Új Írás	17%	Univerzum	1%
Jelenkor	1%	Szovjetúnió	1%
Muzsika	1%	Világesemények...	1%
Filmvilág	6%	Nemzetközi Szemle	1%
Kortárs	6%	Közgazd. Szemle	1%
Kritika	3%	Magyar Jog	2%
Könyv	1%	Bírósági Határozatok	3%
Fotó	1%	Jogtudományi Közl.	1%
Világirodalmi Figyelő	1%	Világosság	1%

Milyen tudományos jellegű munkához vette igénybe az Egyetemi Könyvtár segítségét?

Adatfelvételi lapunkon zárójelben megjegyeztük, a következőkre kérünk választ:

- útmutatás a szakkatalógus használatához,
- bibliográfiai munka,
- az általános jellegű túlmenő tájékoztatás.

Vizsgálatunk azt mutatja, hogy legnagyobb mértékben szemináriumi felszólalásuk és dolgozatuk elkészítéséhez vették igénybe az olvasók a tájékoztató szolgálat segítségét.

A megkérdezett magyar-történelem szakos olvasók létszámukat meghaladó százalékban keresték fel tudományos jellegű munkájuk elkészítésénél az Egyetemi Könyvtárat. (133%-ban). A vegyész olvasók a dolgozat és disszertáció megírásánál a központi könyvtár anyaga mellett részletekbe menő kérdéseknél az intézeti könyvtárak segítségére támaszkodtak.

Jogász olvasóink felszólalásuk és dolgozatuk elkészítéséhez 60%-os arányban igényelték a központi könyvtár segítségét, de nagyon jelentősnek tarthatjuk, hogy a szakdolgozat-készítők közül 56% használta fel a könyvtár tájékoztató szolgálatának útmutatását. A magyar-történelem végzős hallgatók 54%-a készítette záródolgozatát az Egyetemi Könyvtár segítségével.

	magyar-történész		vegyész		jogász	
olvasók absz. számban	%	absz. sz.	%	absz. sz.	%	
szemináriumi felszólaláshoz	70	60%	32	26 %	79	38%
szemináriumi dolgozathoz	86	73%	3	2,5%	47	22%
szakdolgozathoz (csak végzősök)	7	54%	1	3 %	17	56%

Vállalná-e 14 napig olvasónapló vezetését?

Adatfelvételi lapunkon megkérdeztük, hogy címek aláhúzásával vagy rubrika kitöltésével jegezné-e az olvasó: mikor, hol, mit olvasott?

A megkérdezett hallgatók jelentős százaléka különböző volt e kérdésünkkel kapcsolatban. Erre a kérdésre válaszoltak a legkevésbébben:

magyar-történelem szak	23%
vegyészek	36%
jogászok	23%-ban

nem húzták alá sem az igent, sem a nemet jelentő választ.

Általában az olvasók fele, 47—56% elutasítón nyilatkozott.

A kérdés ilyen jellegű megválaszolásán nem szabad csodálkoznunk, mivel a kérdőívben találtak először a kérdezettek az olvasónapló fogalmával. Ennek ellenére, ha a visszakapott ezernél több adatfelvételi lapból (ezek közül emeltük ki a magyar-történelem és vegyész szakot, valamint a jogászokat) az „igen” válaszokat kiemelnénk, bőséges anyagunk lenne az olvasónapló kitöltésére.

Az olvasási szokás rendszeresebb jellegére utal, hogy a magyar-történelem szakos olvasók 30,5%-a válaszolt igennel, míg a vegyészek mindössze 11%-ban, a jogászok 21%-ban mutatkoztak hajlandónak olvasónapló vezetésére.

100 hallgató-olvasó írásos interjú vizsgálata

Az 1. számú kérdőív adatainak elemzését általános tájékozódásul használtuk fel annak megítélésére, milyen képet kapunk a hallgatók általános olvasási szokásairól, milyen szerepet tölt be ennek alakításában a könyvtár.

Kölcsönzési adataink vizsgálatakor kiválasztottunk 140 hallgatót, akik a kölcsönzési törzslap szerint az ún. középkategóriába tartoznak, tehát nem az 5-ös átlag alatt van évi kölcsönzésük, de nem érik el a legmagasabb évi szintet, a 70—75 kötetet sem.

Adatfelvételi lapunk 35 kérdést tartalmazott. Kitöltését az esetek 90%-ban az írásos interjú módszerével oldottuk meg. Előfordult, hogy egyéb munka összehozódása miatt nem a felvételező, hanem az olvasó töltötte ki alapos tájékoztatás után a felvételi lapot.

A kiválasztott olvasók közül 109-en jelentek meg a felmérés elvégzésére. A válaszok elemzésekor 100 interjú válaszait vettük figyelembe, hogy a tanulmány elkészítésekor ne kelljen abszolút számokkal dolgozni, hanem elegendő legyen a százalék közlése is. Nem találtuk kevésnek az interjúra jelentkezett hallgatók számát, mert tudomásunk van a southamptoni egyetemi könyvtár adatfelvételéről, ahol 225 olvasó közül a mi arányszámunknak megfelelő számú olvasó küldte be válaszát a vizsgálatot végző könyvtárosnak.¹⁹

A 2. számú adatfelvételező lap elemzésével korábbi megállapításainkat kívántuk ellenőrizni, továbbá itt már kiterhettünk nemcsak a Tudományegyetem hallgatóira, hanem elemezhetjük az Egyetemi Könyvtárat látogató minden felsőfokú intézmény hallgatóját. Felvételi lapunkat bölcsészek, Természettudományi Karra járó hallgatók, orvos és gyógyszerész olvasók, valamint a Tanárképző Főiskola hallgatói töltötték ki. (A felvételi lap nem minden kérdésének elemzését adjuk jelen tanul-

¹⁹ Student Attitudes to the University Library - Journal of Documentation, 1963. Sept. 19/36, 100—117. p.

mányunkban. Elhagyjuk azokat, amelyek nem játszanak szerepet az olvasási szokás kialakulásában, továbbá amelyek elsősorban a helyi könyvtárat érdeklik és nem tarthatnak igényt általános érdeklődésre.)

Tájékoztatásul közöljük a hallgató-olvasók megoszlását, akiknek összetételét az egész évi kölcsönzésben való részvétel határozta meg:

bölcsész	43
TTK	17
jogász	10
orvos	18
főiskolás	12

A hallgatók tanulmányi átlaga 4,3

Ebben a tanévben az Egyetemi Könyvtárból és más könyvtárakból kölcsönzött könyvek száma

Az adatfelvételi lapok elemzésekor úgy jártunk el, hogy néhány kérdésnél különbséget tettünk a bölcsész és egyéb szakos hallgatók által közölt válaszok összeállításakor. Úgy gondoltuk, eljárásunkat az igazolja, hogy nem kapunk egységes és a valóságnak megfelelő képet, ha minden szakos hallgató választ együttesen értékeljük. A tanulmány első részéből ismeretes, hogy a különböző szakos hallgatók olvasási tevékenysége között nagy különbség mutatkozik, és talán a differenciáltabb elemzés lehetővé teszi, hogy a negatívumok megállapítása maga után vonja a megoldás útjának kijelölését is.

Megnyugtató módon meg tudtuk állapítani mind a kölcsönzési törzslapról, mind az olvasók által közölt információból a kölcsönzött könyvek számát az Egyetemi Könyvtár esetében, a máshol kölcsönzött kötetek számának megkérdezésekor lehetőséget adtunk az olvasónak, hogy rövid gondolkodás után fel tudja mérni 1 éves kölcsönzését.

Mindkét kategóriában (bölcsészek és egyéb szakos hallgatók) a válaszok azt mutatják, hogy az olvasmányoknak 40%-a származik az Egyetemi Könyvtárból, s az egyéb helyről származó kölcsönzés megoszlik:

más könyvtárak (közművelődési, kollégiumi stb.)	31%
könyvtárak, ismerősök együttesen	32%
csak ismerősök	28%
intézeti könyvtárak között	9%

A bölcsészek egy tanévben átlag 64 kötetet, az egyéb szakosok 46 kötetet kölcsönöznek. Összesítésben ez évi 54 kötetnek felel meg. Ezt az arányt megfelelőnek mondhatjuk, hisz figyelembe véve a 9—10 hónapos periódust, (attól függően, hogy az olvasó június közepén, vagy végén jelent meg adatfelvételre), havonta 5,4—6 kötetet számolhatunk. Ugyanakkor azt is számításba kell vennünk, hogy az egyéb helyekről kölcsönzött könyvek számánál a kérdezettek lélektani okból is kevesebbet mondanak, mert sokszor előfordul, hogy csak 1—2 órára kérnek kölcsön könyvet a kollégiumban, vagy egy elmaradt óra alatt, és ilyenkor a kölcsönzés fogalma valahogy elsikkad, hisz ez utóbbi mindig egy hosszabb „birtoklási” komplexust tételez fel.

Ebben az évben kölcsönzött kötetek száma az Egyetemi Könyvtárból és más forrásból

	Egyetemi Könyvtár		Egyéb forrás	
	abszolút szám	1 főre eső átlag	abszolút szám	1 főre eső átlag
bölcsész	1247 kötet	29 db	1505 kötet	35 db
egyéb	1040 kötet	20 db	1382 kötet	26 db
összesen	2400 kötet	24 db	3000 kötet	30 db

Egész évi kölcsönzés: 5400 kötet. 1 főre eső átlag: 54 db.

Saját könyvtár

A megkérdezett hallgatók jelentős egyéni könyvtárral rendelkeznek. Az otthoni könyvtár megléte, (amelynél nem lehet éles különbséget tenni a család és az olvasó könyvtára között), az olvasás biztos bázisa. Éppen azok az adatok, amelyek azt mutatják, hogy 38% közölte, otthon 100 kötetesnél nagyobb könyvtára van, utal arra, hogy itt egybeolvad a családi és az olvasó által eszközölt beszerzés.

Arra nincs lehetőségünk, hogy százalékszámban meg tudjuk állapítani, hogy az olvasó az otthoni könyvtárból milyen gyakran olvassa az általa még nem ismert műveket, de ha figyelembe vesszük, hogy a megkérdezettek a könyvtári kölcsönzés törzsgárdájához tartoznak jó közepes szinten, tanulmányi eredményük is a 4-es átlag felett van, amely az általuk végzett tudományszak megfelelő elsajátítására utal, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy a hallgató a kölcsönzésen kívül még legalább olyan arányban olvassa a család (saját) könyvtárának könyveit, mint amilyen arányban kölcsönöz.

Hány kötetes saját könyvtára van?

Nincs saját könyvtára	5 olvasónak
1—100 kötetig	57 olvasónak
101—200 kötetig	14 olvasónak
201—	24 olvasónak

Általában a megkérdezett olvasók 207 kötetes saját könyvtárral rendelkeznek.

Milyen könyveket vesz meg saját könyvtárába?

A saját könyvtár építésének elemzése tanulságos képet nyújt arról, hogy az olvasó lakásán pihent, nyugodt körülmények között mit olvas. Milyen mértékben szerez be szépirodalmat, milyen igényei vannak szakmunkák tanulmányozására, s könyvtárának hány százalékát képezik általános jellegű ismeretterjesztő könyvek.

Adatfelvételi lapunkon 17 olvasónál kitöltetlenül maradt ez a kérdés, illetve azt válaszolták, hogy ők nem, csak szüleik vásárolnak rendszeresen könyvet.

A megvásárolt könyvek között a szépirodalom dominál, de a különböző kategóriák összesítése azt mutatja, hogy a szakmunkák vásárlása sem marad el sokkal a szépirodalom mögött.

Kérdőívünkön ezt a kérdést nyílt kérdésnek tekintettük. Nem adtunk választható zárt kategóriákat, bár így a kódolás nehezebben történt. Az olvasó lehetőséget kapott, hogy egyéniségének megfelelően válaszoljon, kidomborítva azt, amit könyveit beszerzésénél a leglényegesebbnek tart.

nem válaszolt	17 olvasó
szépirodalmat	65 olvasó
szakkönyveket	28 olvasó
verses kötetet	17 olvasó
képzőművészeti munkákat	15 olvasó
ismeretterjesztő műveket	9 olvasó
irodalmi tanulmányokat	6 olvasó
mai magyar irodalmat	4 olvasó
zeneszerzők életével és zenével	
foglalkozó műveket	4 olvasó
film-művészettel foglalkozó	
műveket	3 olvasó

Egy-egy olvasó vásárol „mindenfélét”, ókori szerzőket, történeti munkákat és „ami tetszik”.

A különböző kategóriák összesítése után azt a képet kapjuk, hogy az olvasók:

szépirodalmat vásárolnak	82%-ban
szakmunkát	71%-ban
mindkettővel	53%-ban

gyarapítják rendszeresen könyvtárukat.

Hogyan oszlanak meg emlékezete szerint a kölcsönzött és olvasott könyvek ebben a tanévben?

Ennél a kérdésnél 5 meghatározott kategória között választhattak a megkérdezett olvasók:

- kötelező olvasmány
- marxista irodalom
- szépirodalom
- ismeretterjesztő művek
- szaktárgyához szükséges irodalom

A bölcsész olvasók a legnagyobb százalékban kötelező olvasmányt olvastak, (ez részben szépirodalom). Az egyéb szakos hallgatóknál messze megelőzve vezet minden kategóriával szemben a szépirodalom. Meghaladja a 40%-ot. A bölcsész olvasók kimondottan szépirodalmat csak 25%-ban jelöltek meg. Csaknem azonos szinten mozog mindkét csoportnál a szaktárgyhoz szükséges irodalom tanulmányozása: bölcsészeknél 22%, egyéb szakos hallgatóknál 28%. Ugyancsak 10, illetve 8% az olvasott marxista irodalom aránya. Nagyobb eltérést találunk a két csoport között az ismeretterjesztő művek olvasásában, ahol a bölcsészek 4%-ával szemben az egyéb szakosok 11%-ban olvasnak ismeretterjesztő műveket.

Általános műveltségük fokozására, vagy intellektuális igényeik kielégítésére az egyéb szakos hallgatók 51%-ban olvasnak, míg a bölcsészeknél ez az arány mindössze 29%. (Szépirodalom + ismeretterjesztő művek.)

A 22%-os eltérés magyarázatát abban kell keresnünk, hogy a bölcsész hallgatók egyéb olvasási kötelezettsége „hivatásbeli és tudományos érdeklődésük fokozására”²⁰ 71%-ban veszi igénybe olvasási kapacitásukat, másrészt számos olyan fogalommal és tárggyal, amely az egyéb szakosoknál a szépirodalom és ismeretterjesztő művek tanulmányozásában jelentkezik, órákon, illetve kötelező olvasmányaik során már megismerkednek.

²⁰ Gray-Rogers: Maturity in Reading, Chicago, 1956. 273. p.

A tanévben olvasott és kölcsönzött könyvek megoszlása emlékezte szerint

	bölcsészek	egyéb szak	összes átlaga
kötelező olvasmány	39%	13%	24%
márxista irodalom	10%	8%	9%
szépirodalom	25%	40%	34%
ismeretterjesztő művek	4%	11%	8%
szaktárgyához szükséges irodalom	22%	28%	25%

Az olvasott könyvekről honnan szerez tudomást?

A fenti kérdés feltevésénél figyelmeztettük olvasóinkat, hogy ennél a kérdésnél természetesen azokra a könyvekre gondolunk, amelyek nem szerepelnek kötelező olvasmányként, hanem amelyeket önművelésre, szórakozásból, időtöltésből vagy szakmai ismereteik bővítésére olvasnak.

Az adatfelvételi lapok elemzése azt mutatja, hogy az olvasók 40%-a három információs forrást vesz igénybe az általunk megjelölt kategóriákból:

- a) látja a kirakatban
- b) rádióból hallja, újságból olvassa ismertetésüket
- c) találmra választja
- d) barátaitól, ismerőseitől hall róluk
- e) könyvtáros ajánlja.

Tudatos olvasmány-megválasztásról azoknál a hallgatóknál lehet beszélni, akik a rádiót, újságot, vagy barátait jelölték meg információs forrásként. Ugyanis, akik rendszeresen olvassák az újságok, elsősorban az irodalmi lapok recenzióit, vagy hallgatják a rádió és a televízió ismertetéseit, egy bizonyos tudományág, vagy meghatározott szépirodalmi művek iránt érdeklődnek. Barátok, ismerősök ajánlása is ebbe a kategóriába tartozik, mert nyilvánvalóan olyan könyvek ajánlására kerülhet sor, amelyről az évfolyamtárs, vagy a barát tudja, hogy ismerősét érdekli. Természetesen ebben az esetben is megnyilvánul bizonyos spontaneitás, amikor egy-egy könyvre azért hívják fel az olvasó-figyelmét, mert az izgalmas, érdekfeszítő, jó, de különösebben nem tartozik az ismerős érdeklődési körébe.

Soknak tűnik 44 olvasó válasza, hogy ők találmra választják olvasmányaikat. Ez az arányszám azonban nem kizárólagosan erre az információs forrásra utal, mert az olvasók átlagban 2,5 információs forrást jelöltek meg, ahonnan új könyvek megjelenéséről értesülnek, vagy amelynek alapján olvasmányaikat kiválasztják.

Minimális a könyvtáros befolyása ebben a tekintetben. Mindössze 5 hallgató fordul a könyvtárhoz, ha nem szakterületére vonatkozó könyveket kér.

látja a kirakatban	63 olvasó
rádióban hallja, újságban olvassa ismertetésüket	65 olvasó
találmra választja	44 olvasó
barátaitól, ismerőseitől hall róluk	66 olvasó
több információs forrást jelöl	44 olvasó

Mit olvas legszívesebben?

A regény utáni igény minden egyéb kategóriát háttérbe szorít. A megkérdezett olvasók egy kivétellel kedvelt olvasmányuknak jelölték a regényt.

Az olvasók közel kétharmada rendszeresen olvas elbeszéléseket, elsősorban irodalmi folyóiratokban.

65% kedveli a verseket. A kedvenc költők széles skáláját találjuk a középkori művészekről a legmodernebbekig.

Valamivel több mint egy harmada a megkérdezett olvasóknak kedveli a színdarabokat.²¹

Mit olvas a szépirodalomból legszívesebben?

I. Prózáat.	Regényt általában	99 olvasó
	Történelmi, társadalmi regényt	43 olvasó
	Életrajzot	20 olvasó
	Szerelmes regényt	14 olvasó
	Fantasztikus regényt	14 olvasó
	Mai témával foglalkozó regényt	12 olvasó
	Útleírást	19 olvasó
	Művészeti könyveket	64 olvasó
II.	Verseket	65 olvasó
III.	Drámai irodalomból	37 olvasó

Mit olvas az ismeretterjesztő művek közül és olvas-e szaktárgyához vágó munkát?

Az ismeretterjesztő művek kategóriájában a következő felosztást alkalmaztuk: politikai eseményekről szóló művek, filozófia, pszichológia, földrajzi művek.

29 hallgató olvas rendszeresen filozófiai és pszichológiai műveket. Főleg a pszichológia iránt mutatkozik érdeklődés, olvasóink gyakran keresnek tesztekkel foglalkozó műveket. Az érdeklődés növekedését az eredményezte, hogy ezen a téren az egyetemi oktatás még nem tudja az igényeket teljes mértékben kielégíteni. Közrejátszik ennél a kérdésnél az Élet és Tudomány cikkanyaga is, amely sokszor homályos formában utal bizonyos kísérletekre, eredményekre. Ezeknek tudományos megfogalmazását, vagy részletesebb leírását keresik az olvasók a könyvtárban.

A filozófiai érdeklődés egyrészt a filozófiatörténet felé fordul, másrészt a divatos filozófiai irányzatok ismertetéseit vagy monográfiáit olvassák a hallgatók. Első helyen szerepel az egzisztencializmus iránti érdeklődés. Okát abban kereshetjük, hogy erről ma sokat beszélnek, sokat foglalkozik vele a tudományos-ismeretterjesztő irodalom, akárcsak a pszichológia határterületeivel, de felkapottsága nem áll arányban jelentőségével és nem nyer kielégítést az egyetemi oktatás keretében.

A földrajzi, nem feltétlenül útleírás jellegű ismeretterjesztő irodalom iránti igény megnövekedésének okát a politikai események alakulásában kereshetjük.

²¹ A kérdés bővebb kifejtését l.: Szentirmai László: Egyetemi hallgatók olvasási igényeinek vizsgálata — Tiszatáj, 1965. 2. szám 121—124. p.

Csaknem havonta új, eddig ismeretlen név, fogalom jelenik meg a sajtó hasábjain. A világ eseményei provokálják az érdeklődést távoli országok gazdasági helyzetének, történetének megismerésére.

Csaknem minden ötödik hallgató rendszeresen olvas politikai műveket, politikai eseményekről összefoglaló munkákat. Ebbe a csoportba tartoznak a legújabbkori történelemmel foglalkozó szakmunkák is. Nemcsak a szakosok (történész, jogász hallgatók) részéről jelentkezik érdeklődés, hanem szinte minden szak minden évfolyamán megmutatkozik az igény politikai művek iránt.

Mit olvas az ismeretterjesztő művek közül?

politikai irodalmat	19 hallgató
filozófiai, pszichológiai műveket	29 hallgató
földrajzi műveket	21 hallgató

Szakirodalom

Az egyetemi tankönyv, jegyzet és a kötelező olvasmányok összeségén túlmenően 85 hallgató olvas rendszeresen szakirodalmat. Szakonkénti felmérést nem végeztünk, de a közel 100%-os arány minden szakot magában foglal. Az általunk megállapított minimális kölcsönzési átlagot (tanévben 5 kötet) meghaladó kölcsönzés (havi 5,4 kötet) arra utal már, hogy az a hallgató látogatja rendszeresen az Egyetemi Könyvtárat, mint tudományos könyvtárat, akinek igényei meghaladják a jegyzetben, tankönyvben, kötelező olvasmányban foglaltakat, akinek tudományos igényei vannak.

Egyrészt a tanszékek követelménye, hogy minden hallgató legyen jártas tárgyának szakirodalmában, másrészt a szemináriumi dolgozatok készítése nagymértékben ösztönzi a hallgatókat.

A szabadpolcra a hallgatók 79%-ban kölcsönöznek szemináriumi beszámolóhoz, dolgozathoz szükséges munkákat helyi olvasásra. Az elsőévesek bevezetése a könyvtár használatába, a tanszékek olyan jellegű követelése, hogy a hallgató valamilyen referátumot, irodalomösszeállítást a könyvtárban legyen kénytelen elvégezni, a későbbi tudományos munka alapja.

Befejezésül felvetődik a kérdés: vizsgálatainkból és a következtetésekből mennyire lehet az egyetemi hallgatók olvasási szokásaira és igényeire általában következtetni.

I. számú kérdőívünk átfogta a Szegedi József Attila Tudományegyetem minden karának hallgatóját. A beérkezett adatfelvételi lapok alapján készítettük el a hallgatók olvasási szokásainak elemzését és rámutattunk a jelenségek okaira.

Vizsgálatunkkal jobban megközelítettük az olvasót, amikor az Egyetemi Könyvtár 100 átlagos intenzitású kölcsönzőjének olvasási szokásait vizsgáltuk.

Átfogó képet kaptunk az Egyetemi Könyvtár egyetemi hallgató olvasóiról, ha jelen két felmérésünkkel nem is tudtuk szakokra és évfolyamokra bontva elemezni az olvasásbeli szokásokat.

Két felmérésünk összesített eredményét felhasználhatjuk mind olvasószolgálati, mind tájékoztató munkánkban. Nem csupán a felmérés eredményeinek regisztrálására törekedtünk, hanem ellentétben a korábban idézett Eastern Illinois University Library felmérője által tett megállapításokkal: „... ennek a tanulmánynak az volt a

célja csupán, hogy megállapítsa a hallgatók olvasási statisztikáját. Nem kíséreljük meg, hogy a jelenségek okára rámutassunk...²², igyekeztünk az elemzések kapcsán magyarázatot találni az észlelt jelenségekre.

Megállapíthatjuk, hogy mind az illető karok oktatóira, mind az Egyetemi Könyvtárra jelentős feladat hárul, a hallgatók olvasásra nevelésében, olvasási szokásaik kialakításában és igényeik helyes irányba terelésében.

Sem az oktatók, sem a könyvtárosok nem elégedhetnek meg azzal a ténnyel, hogy a hallgatók 31,4%-ánál az Egyetemi Könyvtár látogatása akár a kölcsönzés, akár az olvasóterem igénybevételekor esetleges. (Esetleges látogatásnak vettük azoknak a hallgatóknak beiratkozását, akik a tanévben november 1. után keresték fel a könyvtárat.) Megoldás lenne már elsőéves kortól kezdve szakkollégiumokon a könyvtár és a segédkönyvek használatának oktatása, hogy a hallgató egyetemi tanulmányainak kezdeti korszakától kezdve tisztában legyen azzal, mit találhat, mit kaphat és mit használhat az Egyetemi Könyvtárban.

Nem beszélhetünk kialakult olvasási szokásról azoknál a hallgatóknál, akik a tanév folyamán egyetlen kötetet sem kölcsönöznek a könyvtárból. Ezeknek a hallgatóknak tanulmányi munkája sem érheti el a kívánt színvonalat, hisz csaknem minden szak minden évfolyamán a kötelező olvasmányok, jegyzetek, tankönyvek ismeretén kívül szakmunkát is kell az eredményes előrehaladáshoz olvasni. 34,4%-os nem kölcsönzés arra utal, hogy a megkérdezett hallgatók olvasási szokása egyáltalában nem fejlődött az egyetemi, főiskolai évek alatt. Ezeknek az olvasóknak olyan feladatot kellene tanulmányaik folyamán kapniok, amely a könyvtár állományának használatát írja elő. (Bibliográfiák, egy-egy téma irodalmának összeállítása stb.)

Nem szabad megfeledkeznünk arról a tényről sem, hogy a szépirodalmi, ismeretterjesztő művek kölcsönzését csökkenti az Egyetemi Könyvtár tudományos jellege. Számos irodalmi mű mindössze egy, vagy legfeljebb néhány példányban található meg, az ismeretterjesztő, népszerű műveknél is hasonló a helyzet. A kollégiumi könyvtárak fokozottabb ellátása, esetleg az Egyetemi Könyvtár hálózatába való bekapcsolása és tervszerű kölcsönzési politika nagymértékben segíthetné az érdeklődés felkeltését, valamint a kölcsönzési százalék növelését.

Olvasáselemzésünk során különös figyelmet kell fordítanunk arra a rétegre, amely felsőfokú intézményeink padjaiban készül a társadalom számos vezetőhelyének betöltésére. Ez a réteg adottságai folytán a legtöbbet olvas tanulmányai idején, és éppen ennek a rétegnek kell az egyetemek, főiskolák padjaiból kikerülve megfelelően közreműködni, hogy nemcsak a középiskolások, középiskolát végzettek, hanem a felnőttek között is (adult-reader) megfelelő művészi és irodalmi ízlés alakuljon ki.

Nem közömbös a számunkra, hogy az egyetemet végzett értelmiség milyen olvasás-, milyen könyvtár-kultúrával kerül ki az életbe, mert ismereteiket, szokásaikat hatványozva adják tovább azoknak, akikkel kapcsolatba, érintkezésbe kerülnek.

Megfelelő könyvtár- és ízlésformáló politikánk kialakításához még számos kvantitatív felmérést kellene elvégeznünk, hogy megfelelő adatmennyiség birtokában helyesen elvonatkoztatott következtetésekre tudjunk jutni. Reméljük, hogy jelen tanulmányunkkal legalább az egyetemi-hallgató-olvasók olvasási szokásainak megismeréséhez némileg közelebb jutottunk.

²² Barkey, Patrick: i. m. 118. p.

Some Conclusions of Research on the Reading Habits of Students

Summary

The treatise points out that certain concrete researches in the society are necessary nowadays. The sociology of reading is an especially interesting field of these. It began examined at about 1920, and it is getting more and more important. It is mentioned that in Hungary there are not so many publications on this field as in other countries.

The different ways of measurement are outlined with a comparison of the western and marxist concepts. The author made researches in the Central Library of the Attila József University (Szeged, Hungary), which wanted to investigate the student-use of libraries and the influence of the library on the formation of their reading-habits.

After the preliminary assumption the audience-research must be both theoretically and practically thoroughly prepared. The study deals with the methods of the classification of the questions and explains the advantages and the inconveniences of them. The questionnaires were prepared according to the outlined ideas. After certain preliminary information the field-study was begun. It touched groups of students of the Faculty of Philosophy, Faculty of Sciences and Faculty of Law.

In the first phase mainly the following groups of answers were analyzed: the relation of the inscriptions in the library and the actual visit of it, the character and the quantity of the borrowed books, the use of the reading-room. In the second phase the answers of hundred specially chosen students were analyzed and the most important conclusions drawn.

The reading-room of the University Library became a workroom of learning. We have to know, which students learn in the reading-room, which of them make here the compulsory reading, which group of the students reads here for improve their general knowledge etc. According to our opinion, these factors must influence the acquisition of the library and the assorting of the free-access-shelves.

This field-study was accomplished in two phases. Both of them were carried out with the help of questionnaires. Thus they could be used as controls of each other.

With the field-study we wanted to have answered the following questions: which are the students visiting the library as a rule, how many students are visitors of the lending-room, how many of them read here for self-education, — and what is the percentage of these groups. With our questionnaire we could have answered

also the question: where do the students acquire their books, not borrowed from different libraries. We wanted also to know, what and how regularly the students read in the libraries or at home.

We examined a group of all the three faculties of the University: Hungarian literature and history, Chemistry and four grades of the Faculty of Law. Thus future teachers, research workers and experts of administration and of jurisprudence are examined.

1. The students, registered in the library, do not come regularly to the lending-room. It is very often, that after having got registered, they do not appear in the library at all. The absolute and relative number of the students, which during the whole academic year do not lend books at all, is great. 34,4% of the total number of students are registered in the library but they do not visit it any more, or they visit the reading-room only rarely.

We find a great difference between the faculties.

2. Many students read the material but very often belles lettres as recreation, which are to find on the free-access-shelves, if they do not want to lend anything. That shows the extraordinary importance of these shelves in the forming and development of their reading-interest.

3. It was established with our examination, that all students of the Faculty of Philosophy are members of one of the libraries. (University Library, Municipal Library, Libraries of Institutes). 12,4% of the students of Chemistry and 7,5% of the students of Law are not registered in any of the libraries. This percentage is regarded by us as very great.

The cause of this is probably the fact, that at the beginning of the first university term they do not get organised information about the library, like the students of the Faculty of Philosophy. Besides, a great number of these students learn of scripts, textbooks, bought by them. It is to be supposed, that their self-education is only occasional.

4. It was investigated, where do the students get their light-reading if not of the library. 93% of the students of the Faculty of Philosophy, 65% of the chemist-students and 50% of the law-students borrow some books from their class mates and from friends.

In the second field-study the students answered the questions how much money do they spend in a year for books. In 1963 the students bought for 505 Ft books on the average. That are pro student 14 books, if the sum is divided by the average price.

The students of the Faculty of Philosophy, studying Hungarian literature and history attended the library in the greatest number. 30% visits once a week, 35% several times a week. From among the law-students visited every fourth student several times a week the reading-room, only every eighth student of the chemist-students came several times in a week into the reading-room.

6. In the reading habits, manifested in the use of the reading-room, the activity of the students in the reading-room was examined. The majority of the students gave two answers of the following variations:

- I learn for the examinations,
- I work with the compulsory reading,
- I read newspapers, magazines,
- I read for self-education.

7. Another part of the field-study researched the reading-interests and the reading-attitude of the students, i.e. what do they read, what is the relation of these to the popular science books, to non-fiction and to special literature. The analysis of these questions was published in another study.

8. The second field-study was made with 100 student-readers. It was searched with this second questionnaire, where do the students read for self-education and for recreation.

28% of the students reads mainly at home and in the library.

4% of the students reads mainly in the library and at home.

42% of the students reads mainly at home.

21% of the students read only in the library.

It is considerably made use of the library. It can be explained by the fact, that 72% of the questioned students do not live with their family. The students living as under-tenants, have to make the whole self-educational activity in the library. The second cause is certain manuals, compulsory materials or other literature can be found only here.

9. At last we came to the conclusion, that the University Library has a very important task assorting the manuals, etc. of the free-access-shelves in the reading-room and in the lending. One third of the students visits only the reading-room and during the whole academic year lends no books, and that is why the importance of these books, — often no more than a few thousands — is always increasing.

Analyse der Leseinteresse der Studenten mit Hilfe von zwei Fragebogen

Zusammenfassung:

Konkrete gesellschaftliche Untersuchungen werden im Laufe der wachsenden Verbreitung der marxistischen Soziologie immer aktueller. In den letzten Jahren begannen wichtige Versuche für die Untersuchung der Bibliothek - und Lesesozilogie, als eine spezielle erweiterte Aufgabe der Bibliothekwissenschaft. Es wurde nötig zu untersuchen; wie ist das Verhältnis zwischen den Lesern und den Büchern, sowie zwischen den Lesern und den Bibliotheken, welche sind die Interessen und die Gewohnheiten der Leser.

Das Lesen gewisser Schichten ist in bedeutendem Masse mit der Bibliothek verbunden. Sie sind regelmässige Benützer der Bibliotheken, in dem sie lesen oder verschiedene Werke ausleihen. Da es heutzutage unmöglich ist, zu Hause mit dem Erscheinen der Zeitschriften Schritt zu halten, können diese nur in den Bibliotheken, oft nur in den Fachbibliotheken gelesen werden.

Die Untersuchungen der Lesesozilogie begannen bereits in den 40-er Jahren des vorigen Jahrhunderts. Ein bedeutender Schwung begann nach dem ersten Weltkrieg. Von den zwanziger Jahren an wurden zahlreiche Arbeiten publiziert, welche vor allem die Angaben konkreter Untersuchungen einiger Schichten enthielten.

In Ungarn fehlen die Werke, welche die einheimischen Untersuchungen publizieren. Theoretische Arbeiten, die eine bedeutende Hilfe zur Untersuchungen der Lesegewohnheiten der verschiedener Schichten der Gesellschaft leisten könnten, entstehen erst jetzt.

Es gibt noch keine von allen Forschern akzeptierte entsprechende Methodologie in der Soziologie, deshalb können die theoretischen Methoden der Untersuchungen noch nicht geklärt werden.

Es ist noch nicht geklärt worden, welche Methoden im allgemeinen und auf gewissen speziellen Gebieten (z.B.: in der Untersuchung der Lesegewohnheiten) die besten sind.

Die mündliche oder schriftliche Beantwortung der Fragen einer Erhebung ermöglicht dem Forscher oder Forschergruppe, Informationen von verschiedenen Realitätsgraden über die Gedanken, Motive und andere Manifestationen der befragten Personen zu gewinnen. Selbstverständlich spielen bei den Fragen bzw. Fragebogen gewisse indeterminierende Faktoren eine grosse Rolle. Diese Faktoren beeinflussen die Eindeutigkeit, aber unsere Aufgabe besteht nun gerade darin, dass wir das Verhältnismässige teilweise beseitigen, sogar völlig eliminieren.

Die Untersuchung der Lesegewohnheiten der Studenten erscheint bereits seit Jahren als eine dringende Notwendigkeit. Ausserdem ist es nicht ohne Interesse zu untersuchen, wie sich die literarischen, ästhetischen, weltanschaulichen Interessen und Kenntnisse der Studenten in den einzelnen Studienjahren entwickeln.

Als erste Station einer Untersuchungsreihe versuchten wir auszuwerten, welche Dienste die Studenten der Attila-József-Universität in Szeged, die sich in die Bibliothek einschreiben lassen, in Anspruch nehmen und wo sie ausserhalb der Bibliothek lesen.

Der Lesesaal der Universitätsbibliothek, die eine wissenschaftliche Bibliothek ist, wurde eine Werkstatt des Selbststudiums. Wir müssen erkennen, welche Studenten den Lesesaal zum Lernen benutzen, welche ihre Pflichtliteratur hier durcharbeiten, und welche Gruppe der Leser zur Erweiterung ihrer allgemeinen Kenntnisse liest usw. Diese Faktoren müssen unserer Meinung nach die Beschaffungspolitik und die Zusammenstellung der Freihandregale bestimmen.

Die vorliegende Erhebung wurde in zwei Stadien durchgeführt. Beide Erhebungen wurden mit der Hilfe von Fragebogen gemacht, sie konnten gleichzeitig als gegenseitige Kontrolle benutzt werden.

Wir wollten mit unserer Untersuchung die folgenden Fragen beantwortet haben: welche sind die Studenten, die die Bibliothek regelmässig benutzen: wie gross ist die Zahl der Ausleiher und derjenigen, die sich im Lesesaal nur mit der Pflichtliteratur beschäftigen, oder sich hier weiterbilden wollen, und was ist das Verhältnis dieser Gruppen zu einander. Unser Fragebogen war auch dazu geeignet, die Frage zu beantworten, woher die Studenten die Bücher beschaffen, welche sie nicht aus den verschiedenen Bibliotheken ausleihen. Wir wollten also wissen, was und mit welcher Regelmässigkeit die Studenten in der Bibliothek und zu Hause oder anderswo lesen.

In der Analyse haben wir je ein Fach aller drei Fakultäten der Universität untersucht, die Fächer: ungarische Literatur und Geschichte, Chemie, weiterhin vier Jahrgänge der Juristischen Fakultät. So erscheinen in unserer Erhebung zukünftige Lehrer, wissenschaftliche Mitarbeiter und Fachleute der Verwaltung und des Rechtswesens.

1. Die Studenten, die sich einschreiben lassen, nehmen den Verleihdienst regelmässig nicht in Anspruch. Sehr oft besuchen sie die Bibliothek gar nicht, nachdem sie sich einschreiben liessen. Die absolute, wie auch die relative Zahl der Studenten, die im Laufe des ganzen Studienjahrs kein Buch ausleihen, ist verhältnismässig gross. 34,4% der Gesamtzahl der Studenten lassen sich in die Bibliothek einschreiben, dann kommen sie nicht mehr, oder sie besuchen nur selten den Lesesaal.

Wir finden einen grossen Unterschied zwischen den einzelnen Fakultäten.

2. Viele Studenten, auch wenn sie kein Buch nach Hause bringen wollen, lesen trotzdem die Handbücher oder oft auch schöne Literatur, die sie auf den Freihandregalen finden können — als Abwechslung. Dies zeigt die grosse Bedeutung dieser Regale in der Herausbildung und in der Gestaltung des Geschmacks der Studenten.

3. Mit unserer Untersuchung haben wir festgestellt, dass die Studenten der Philosophischen Fakultät ohne Ausnahme Mitglieder einer der Bibliotheken (Universitätsbibliothek, Stadt-, Institutsbibliothek) sind. 12,4% der Chemiker und 7,5% der Juristen liess sich in keine Bibliothek einschreiben. Wir erachten diese Zahl bei beiden Fakultäten für sehr hoch.

Die Ursache ergibt sich wahrscheinlich daraus, dass es im ersten Studienjahr keine organisierte Einführung in die Literaturforschung gibt, weiterhin eine grosse Zahl dieser Studenten nur aus den gekauften Skripten oder aus Handbüchern lernt. Über ihre Selbstbildung muss man annehmen, dass es zufällig sei.

4. Wir untersuchten, wo die Studenten ihre Unterhaltungslektüre ausserhalb der Bibliothek erwerben. 93% der Studenten der Philosophischen Fakultät, 65% der Chemiker, 50% der Juristen leihen die Bücher auch von den Kommilitonen, bzw. von den Bekannten.

Im Laufe unserer zweiten Erhebung haben die Studenten auch die Fragen beantwortet, wieviel Geld sie in einem Jahr für Bücher ausgeben. Im Jahre 1963 kauften die Studenten im Durchschnitt für 505 Forint Bücher. So fallen 14 Bücher auf einen Studenten, wenn wir die Summe in Bücher auf dem Durchschnittspreis umrechnen.

5. Unter den befragten Studenten besuchen diejenige den Lesesaal in der grössten Zahl, die an der philosophischen Fakultät ungarische Literatur und Geschichte studieren. Wöchentlich einmal kommt 30%, mehrmals 35%. Von den Juristen kommt jeder vierte Student wöchentlich mehrmals in den Lesesaal, die Chemiker kommen am seltensten, nur jeder achte Student kommt wöchentlich mehrmals in den Lesesaal.

6. Innerhalb der Lesegewohnheiten, die sich in der Benutzung des Lesesaals manifestieren, haben wir untersucht, was die Leser im Lesesaal tun. Die Mehrzahl der Studenten hat zwei Antworten aus den folgenden Variationen angegeben:

ich lerne für die Prüfungen

ich bearbeite die Pflichtliteratur

ich lese die Zeitungen

ich lese zur Selbstbildung

7. Ein anderer Teil unserer Untersuchung analysierte die Leseansprüche, und gewissermassen den Geschmack der Studenten, d.h. was sie lesen, wie ist das Verhältnis der gelesenen literarischen Werke zur populärwissenschaftlichen und zur Fachliteratur. Die Analyse dieser Fragen wurde in einer anderen Arbeit veröffentlicht.

8. Unsere zweite Erhebung haben wir unter 100 Studenten-Leser durchgeführt. Wir untersuchten mit unserem zweiten Fragebogen, wo die Studenten zur Selbstbildung und zur Unterhaltung lesen.

28% der Studenten liest hauptsächlich zu Hause und in der Bibliothek.

9% der Studenten liest hauptsächlich in der Bibliothek und zu Hause.

42% der Studenten liest zu Hause.

21% der Studenten liest ausschliesslich in der Bibliothek.

Die Bibliothek wird also in sehr grossem Masse benutzt. Dies kann damit erklärt werden, dass 72% der befragten Studenten nicht bei ihrer Familie lebt. Die Studenten, die zur Untermiete wohnen, erledigen ihr ganzes Selbststudium und ihre Selbstbildungstätigkeit in der Bibliothek. Die zweite Ursache besteht darin, dass gewisse Fachbücher, die Pflichtlektüre und literarische Werke nur hier regelmässig aufzufinden sind.

9. Zulezt haben wir aus der Analyse der Lesegewohnheiten die Folgerung gezogen, dass der Universitätsbibliothek in der Zusammenstellung der Freihandregalen im Lesesaal und bei der Leihstelle eine sehr wichtige Aufgabe zugefallen sei. Da ein Drittel der Studenten nur den Lesesaal besucht und im ganzen Studienjahr kein Buch ausleiht, nimmt die Bedeutung dieses — aus einigen Tausenden bestehenden — Buchmaterials um sehr viel zu.

Felelős kiadó: Havasi Zoltán

Megjelent 500 példányban 2,75 (A/5) iv terjedelemben

Kézirat a nyomdába érkezett: 1966 május hó.

[Készült: monószedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59 és az MSZ 5603-55 szabványok szerint.

66-6307 — Szegedi Nyomda

5475L

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATILA JÓZSEF NOMINATAE**

1966 OKT = 7.

ACTA BIBLIOTHECARIA

**TOMUS V.
FASCICULUS 3.**

**SZEGED
HUNGARIA
1966**

Redigit

ZOLTÁN HAVASI

Edidit

Universitas de Attila József Nominata

Nota

Acta Bibl. Szeged

Szerkeszti

HAVASI ZOLTÁN

Kiadja

a József Attila Tudományegyetem

Kiadványunk rövidítése

Acta Bibl. Szeged

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE
ACTA BIBLIOTHECARIA

TOMUS V.
FASCICULUS 3.

NOVÁK ÁKOS

A Szegedi Tudományegyetem Könyvtárának
alapítása és működésének első évei
(1921–1924)

The Foundation of the University Library of Szeged
and the First Years of Its Activity (1921–1924)

SZEGED
1966

Felelős kiadó: Havasi Zoltán

Megjelent 500 példányban, 3,14 (A/5) ív terjedelemben

Kézirat nyomdába érkezett: 1966 május hó.

Készült: monó szedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59 és az MSZ 5603-55 szabványok szerint.

66-6304 — Szegedi Nyomda

BEVEZETÉS*

A könyvtárak fontos feladata múltjuk alapos tanulmányozása. A jelenlegi munkafeltételek, a könyvtári gyakorlat nem egyik napról a másikra, hanem rövidebb, hosszabb fejlődés eredményeként alakulnak ki. A történeti vizsgálatok tehát ennek a fejlődési folyamatnak egészét, vagy valamely részét mutatják be.

SEBESTYÉN Géza a történeti kutatások helyét és jelentőségét így határozza meg: „Az elméleti és gyakorlati vizsgálatok mellé logikusan kívánkoznak a történeti kutatások, nélkülük a probléma átvilágítása, valódi megértése nem is képzelhető el.”¹

A kutatók, anyaggyűjtő munkájuk befejeztével, számos feldolgozási módot választhatnak a vizsgált korszak bemutatására. Semmiképpen sem szabad azonban arról megfeledkezniük, hogy a tények közlésén túl az összefüggéseket is fel kell tárniuk. KÓHALMI Béla e lényeges szempontról a következőket mondja: „Könyvtárak történetíróinak módjukban áll feltárni azokat a gazdag kapcsolatokat, amelyek a könyvtár és a társadalmi, emberi viszonyok között fennállottak, megteheti ezt a túlzás veszélye nélkül, hiszen fontos intézményről van szó; hibát követ el akármelyik jelentősebb könyvtárunk történetírója, ha a genealógiában reked meg, ahogy általában megrekedtek a polgári korszak könyvtárügyének történetírói.”²

Alábbi munkánkban gazdag tapasztalataiból fakadó útmutatásai szerint — a teljesség igénye nélkül — törekszünk képet adni a Szegedi Tudományegyetem (továbbiakban Egyetem) Könyvtára (továbbiakban Könyvtár) működésének kezdeti, 1921—1924 közötti időszakáról. A teljességre való törekvés igényéről azért kellett lemondanunk, mert a rendelkezésre álló írásos forrásanyag (írártári anyag, egyetemi, könyvtári, egyéb kiadványok), a kortársak szóbeli közlései néhány esetben hiányosak, egymásnak ellentmondanak.

A Könyvtár a múltban sem volt és jelenleg sem független intézmény. Együtt élt és él az Egyetemmel. Messzemenően törekedett és törekszik ma is arra, hogy a rendelkezésre álló eszközeivel támogassa az oktató és kutató tevékenységet, története tehát nem választható el az Egyetem múltjától. Az események, az elért eredmények számtalan esetben csak az Egyetem egésze tevékenységének ismeretében magyarázhatóak.

* Rövidítések: **K. i.** — könyvtári iratanyag, **K. B. i.** — Könyvtári Bizottság iratanyaga.

1. SEBESTYÉN Géza: A könyvtári kutatások mai problematikája a külföldi szakirodalom tükrében. Bp. 1962, Orsz. Könyvtárügyi Tanács. 137. p. /Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai 15./
2. KÓHALMI Béla: Vita a könyvtártudományról. — Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1957. (Szerk. V. Waldapfel Eszter. Bp. 1958, Kossuth ny.) 77. p.

A fenti gondolatok alapján, történeti áttekintésünk első részében röviden összefoglaljuk az Egyetem Kolozsvárról Szegedre történő költözésének eseményeit. Mivel az Egyetem Szegedre érkezése a város igen hosszú és következetes küzdelmének eredménye volt, mindezek előtt ismertetjük Szeged vezetőinek ilyen irányú próbálkozásait. Szólunk a könyvtári munka megindítása feltételeinek megteremtéséről, a jelentkező nehézségekről. Áttekintjük a gyűjtemény kialakulásának folyamatát, foglalkozunk az állomány néhány mennyiségi és tartalmi sajátosságával. Bemutatjuk a munkatársaknak a kiadványok feltárására irányuló munkálatait és eredményeit. Részletesen taglaljuk az olvasók igényeinek kielégítése érdekében végzett munkát. Említést teszünk a raktározási, állományvédelmi kérdésekről, a könyvtárosok képzéséről, tudományos tevékenységéről. Felsorolást adunk a Könyvtár sokrétű kapcsolatairól, végül összefoglaljuk a tárgyalt időszak eredményeit. Közléseinket kiegészítik, állításainkat alátámasztják a mellékelt táblázatok. A könyvtári személyzet évenkénti névjegyzékei után forrásaink felsorolásával zárjuk a történeti adatok feltárását.

SZEGED ÉS AZ EGYETEM

1921. október 9. — a Szegedre költöző, volt kolozsvári egyetem fényes külsőségek között lezajló, első évnyitó ünnepségének napja — nevezetes dátum volt a város számára. 130 éves, nem egyszer kilátástalannak látszó küzdelem után régi óhaj teljesült: egyetemi város lett Szeged.

Felsőfokú oktatási intézmény létesítésének gondolata valóban 130 évvel korábban, 1790-ben merült fel először, amikor Szeged kétéves bölcsészeti tanfolyam felállításához kért hozzájárulást. Ez a próbálkozás azonban még nem járt eredménnyel. Csak a következő kérvény felterjesztésekor, 1792-ben adta beleegyezését II. József az említett, 1849-ig működő tanfolyam megnyitásához.

A város szellemi életének irányítói 1802-ben újabb tervet terjesztettek fel, jogakadémiát kívántak felállítani. Az 1827-ben, 1868-ban, 1899-ben, 1900-ban, 1906-ban, 1910-ben megismételt kérést a vezető körök valamennyi alkalommal elutasították.

A sikertelenség nem csüggesztette el a helyi érdekek képviselőit. 1879-ben ismét más úton kísérelték meg a kitűzött cél elérését, kérték, hogy az ország harmadik egyetemét Szegeden állítsák fel. Ez a terv is kudarcot vallott, bár a kérvényezők kitartása megérdemelte volna a méltánylást, mert 1882-ben, 1893-ban, 1901-ben, 1905-ben, 1906-ban és 1911-ben megismételték kérésüket.

1919-ben a román csapatok bevonultak Kolozsvárra. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem oktatói és egyéb alkalmazottai két lehetőség közül választhattak: román szolgálatba lépnek, vagy áttelepülnek Magyarország területére. Somogyi Szilveszter, Szeged akkori polgármestere kedvezőnek találta az időpontot arra, hogy a távozóknak új működési helyet ajánljon, Szegedre hívja őket. Több mint egy évszázad után ekkor végre találkozott a város és a vallás- és közoktatásügyi miniszter elképzelése, aki Szegeden akarta elhelyezni a Kolozsvárról Budapestre érkező személyeket és egyetemi intézményeket. Az Est című újságban megjelent közlését³ az 1921. június 27-én kihirdetett XXV. törvénycikk 1. §-a így szentesítette: „Székhelyüknek a trianoni béke következtében történt elvesztése miatt az 1872. évi XIX. törvénycikkkel felállított kolozsvári m. kir. Ferenc József-tudományegyetem ideiglenesen Szegeden ... nyert elhelyezést.”⁴

Az egyetemi és azon belül a könyvtári személyzet Budapestre, majd Szegedre történő költözködése a fasiszta Horthy-rendszer „kibontakozása” idején zajlott le,

3. GÁL Ferenc: Szeged és a főiskola. — Kiss Ferenc, Tonelli Sándor, Sz. Szigethy Vilmos: Szeged. Bp. 1927, Magyar Városok Monográfiája K. 243—248. p.
4. XXV. törvénycikk a kolozsvári és pozsonyi m. kir. tudomány egyetem ideiglenes áthelyezéséről. — Magyar Törvénytar. 1921. évi törvénycikkek. Bp. 1922, Franklin K. 146—147. p.

amikor az ország gazdasági állapota súlyos volt. Az ismétlődő helyváltoztatás önmagában sem lehetett egyszerű feladat, amelyet még nehezebbé tett a szállítás kiszámíthatatlansága, magas tarifája stb.

A gazdasági élet válságos állapota, a pénz értékének rohamos csökkenése közvetlenül és erőteljesen érezte hatását az Egyetem és a Könyvtár életében. A politikai életben jelentkező eszmék, lejátszódó események: heves harc az uralkodóosztály csoportjai között a hatalom megszerzéséért és megtartásáért, a munkásosztály erőinek visszaszorítása, megegyezés a megalkuvó munkásvezetőkkel stb. — egyetlen érintkezési felület kivételével — azonban korántsem befolyásolták ilyen mértékben és ilyen közvetlenül intézményünk tevékenységét.⁵ Az érintkezési felületet az eszmei áramlatok (nacionalizmus, sovinizmus) jelentették. Az állam érdeke az volt, hogy — több céltől vezetve — minden eszközzel gyűlöletet szítson a határokon túli népek, nemzetek ellen. Az Egyetem érdeke az volt, hogy visszatérjen Kolozsvárra. Mivel az intézményi szándék csak úgy valósulhatott meg, ha a határok módosulnak, akarva-akaratlan igen jó támasza lehetett az Egyetem az ország vezető körei külpolitikájának. Vállalnia kellett a nemzeti eszmék „ébresztése” és „ébredésének” feladatát.

Az 1921. őszen tartott első ünnepélyes évnnyitón Horthy is megjelent, aki feltehetően ilyen értelmű „hazafias” megnyilatkozásokra számított. Nem kellett csalódnia. Az új rektor, MENYHÁRT Gáspár beszéde során a következők hangzottak el: „Mi száműzetve — Szegeden ideiglenesen otthont nyertünk...”⁶ (a kiemelt két szó saját kiemelésünk — N. Á.), majd máshol: „...a magyar egyetemnek sajátos nemzeti feladatot is látok zászlóján. S ez a nemzetmentő és nemzetnevelő hivatás...” Ezek után meglepően hangzik a következő mondat: „...Ez az amitől e részben óvakodni kell, hogy az egyetem ne elegyedjék bele a napi politikába, ne engedje magát át politikai pártok eszközéül...”⁷ A második mondatot hallva, illetve olvasva azt kell feltételeznünk, hogy a szónok „politikai pártok”-ról beszélve az uralkodóosztállyal szembenálló, elnyomott osztályok pártjaira gondolt. Ha ez nem így lenne, akkor ellentmondás van a beszéd két része között, mert ha valaki „nemzetet ment”, az politikál és az osztályrendszert szolgáló pártok eszköze.

Az előzmények futólagos érintése után indokolt annak a kérdésnek a feltevése, hogy miként tett eleget a Könyvtár a rektori célkitűzéseknek, szolgálta-e megvalósulásukat? E kérdésre a Könyvtár működése adhat választ, amelynek kezdeti, néhány évet magába foglaló időszakát mutatjuk most be.

A KÖNYVTÁRI MUNKA MEGINDÍTÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI BUDAPESTEN

A Könyvtárnak az Egyetemen folyó munka megindulásának támogatásában igen nagy szerepet kellett volna vállalnia. E természetesnek látszó feladat végrehajtását azonban számos tényező akadályozta. A Könyvtár állománya, felszerelése

5. Iratok az ellenforradalom történetéhez. 1919—1945. 2. köt. A fasiszta rendszer kiépítése és a népnyomor Magyarországon. 1921—1924. Szerk. és bev. Nemes Dezső. Bp. 1956, Szikra. 9—120. p.
6. Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Anni 1921—22. 1—2. [köt.] Ünnepélyek, amelyek a M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetemen a tanév megnyitása és az egyetem ötvenesztendő fennállása alkalmával 1921. évi október hó 9-én és 1922. évi június hó 29-én tartattak. Szeged, 1923, Szeged Városi Ny. 17. p.
7. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 30., 31. p.

ugyanis Kolozsvárott maradt, 49 főnyi személyzetéből⁸ csak 5 munkatárs érkezett Budapestre (Izsó Lajos, WINIS Nándor, dr. PUSKÁS Endre, SZÉCHENYI Sándor, HERÉPEY Árpád), akik többsége ugyan egyetemi intézményeknél, de nem könyvtárosi munkakörben kapott beosztást.⁹

Közülük néhányan már ekkor, a mostoha körülmények ellenére, a könyvtári munka mielőbbi megindítását szorgalmazták. Már az első költözködést követően, Budapesten, Izsó Lajos részletes, állománygyarapítással és feldolgozással, valamint a Kolozsvárott jó eredménnyel működő Könyvtári Állandó Bizottság (továbbiakban Bizottság) újbóli felállításával foglalkozó előterjesztést nyújtott be az Egyetem vezető testületének.¹⁰ PUSKÁS Endre ugyanebben az évben azt indítványozta a rektornak, hogy intézzen felhívást a fővárosi könyvtárakhoz, jelentősebb intézményekhez: adományozzák a könyvtárak számára felesleges műveket, esetleges saját kiadványuk egy-egy sorozatát az újra felállítandó Könyvtárnak.¹¹ LÁZÁR Lajos bölcsészszigorló 1921. február 28-i beadványában széleskörű, országos mozgalom indítását javasolta, ugyancsak azért, hogy megteremthessék a könyvtári gyűjtemény alapjait.¹² A felsorolt kezdeményezések nyomán ismét megalakult a rektorból és több egyetemi tanárból álló Bizottság, SCHNELLER István prorektor pedig szakemberekre, Izsó Lajosra, majd PUSKÁS Endrére bízta a könyvtári újjászervező munkálatok kézbevitelét.¹³

Izsó, majd PUSKÁS alatt a közben 4 személlyel (KILYÉN István, dr. RÉVÉSZ József, KOLB Erzsébet, HEGEDŰS József) kiegészülő kis csoport megkezdte PUSKÁS indítványának megvalósítását, a kiadványok gyűjtését. Mindannyian hónapokon át, nem egyszer fűtetlen helyiségekben válogattak a fővárosi nagy könyvtárak feleslegessé vált anyagában.¹⁴ A szorgos munka eredményeként hozzávetőlegesen 40 000 kötetet gyűjtöttek össze. A jelentősebb adományozókról (könyvtárak, egyéb intézmények) az 1. táblázat ad tájékoztatást. Megállapítható, hogy a beérkező kiadványok közel 50%-a a Magyar Nemzeti Múzeumtól és a Budapesti Egyetemi Könyvtártól származott. A gyűjtött anyag tartalmi értékét ugyan nem ismerjük, de feltételezhető, hogy a válogatás során főként tudományos művek kerültek az addig névlegesen létező Könyvtár birtokába, amelynek közben Szeged lett a végleges tartózkodási helye.

A KÖNYVTÁR MŰKÖDÉSI FELTÉTELEINEK MEGTEREMTÉSE SZEGEDEN

Személyi feltételek

Annak ellenére, hogy az alkalmazottak létszáma elegendőnek látszott és lelkes munkájukra minden körülmények között lehetett számítani, mégis személyi kérdésekben volt néhány sürgősen megoldásra váró feladat. E téren, de más vonatkozásban

8. K.i. 103—1921/22. eksz. „Előterjesztés Rector Magnificushoz a Könyvtár létszámának kiegészítése iránt, a létszámcsökkenés érdekében átküldött ministeri leirattal kapcsolatosan.”

9. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 225—226. p.

10. K.B.i. 7—1920/21. K.Bsz. „Beadványa Izsó Lajos, kolozsvári egyetemi könyvtári kez. tisztnak egyetemi könyvtár létesítése tárgyában.”

11. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 226. p.

12. K.B.i. 4—1920/21. K.Bsz. „Memoranduma Lázár Lajos bölcsészszigorlónak (lakik II. Szegényház-u. 36. II. 2.), melyben az egyetemi könyvtár felállítására vonatkozólag egy pár javaslatot tesz.”

13. K.B.i. 5—1920/21. K.Bsz. „Dr. Schneller István prorektor jelentése a Rector M.-hoz könyvtári intézkedéseiről.”

14. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 226—227. p.

is, kevés segítséget remélhetett a Könyvtár az Egyetem vezetésétől, mert annak az egész intézmény személyi, anyagi gondjain kellett mielőbb segíteni.

A könyvtári problémák közül rövid úton rendezni kellett a vezető személyével kapcsolatos helyzetet. Az 1921—22-es tanévben ugyan volt megbízott könyvtár-igazgató ERDÉLYI Pál egyetemi tanár személyében, ő azonban nem tartózkodott Szegeden. Távollétében, 1922. január 24-től¹⁶ 1922. október 25-ig SZÁDECZKY-KARDOSS Béla volt az ideiglenesen megbízott könyvtárvezető, majd az utóbbi időponttól 1924. május 15-ig DÉZSI Lajos egyetemi tanár irányította a könyvtári ügyeket.¹⁷ Kétségtelen, hogy mindketten jó szándékkal és szakértelemmel végezték munkájukat, eredményeik is tiszteletreméltóak. Az intézmény számára azonban megfelelőbb lett volna, ha a vezető személye nem változik, és ha van valaki, aki az első pillanattól kezdve egyetlen, általa kitűzött program megvalósításán munkálkodik. Másként fogalmazva, ez az állandóság jelentékenyen meggyorsította volna a Könyvtár fejlődését. Erről azonban csak 1924 után, BIBÓ István igazgatóvá történő kinevezését követően lehetett szó, aki tizenkét évig állt a Könyvtár élén.

Az 1921—1924 közötti időszakot az jellemezte, hogy vezető, beosztott egyaránt kivette részét a költözködéssel, berendezkedéssel együttjáró munkákból. SZÁDECZKY-KARDOSS-nak és DÉZSI-nek ezen felül természetesen gondoskodnia kellett az intézmény, a dolgozók érdekeinek védelméről. Látnia kellett a következő tennivalókat, biztosítania kellett azok végrehajtásának anyagi, személyi feltételeit. Hogy e követelményeknek mindketten teljesen vagy részben eleget tudtak tenni, abban nagy szerepe volt néhány munkatárs magasfokú szakismeretének és valamennyiük odaadó segítőkészségének.

A Könyvtárra, a könyvtárosokra háruló feladatok nagysága egyébként az 1921—22-es, 1922—23-as és az 1923—24-es tanévekre vonatkozó tanszékszám, oktatói, hallgatói létszám évenkénti adataival is alátámasztható. (2., 3., 4. táblázat.) Futólagos áttekintés esetén is azonnal szembetűnik ezeknek az értékeknek magas volta. Ha pedig a részleteket is tanulmányozzuk, a következőket állapíthatjuk meg. Az egyetemi intézmények és az oktatók száma, az 1922—23-as tanévben tapasztalható kiugrástól eltekintve, nagy volt, de közel azonos szinten maradt a három év folyamán. A hallgatók száma ezzel szemben magas is volt és állandóan emelkedett. A fenti adatok a feladatok mennyiségi oldalát világították meg: A minőségi követelmények jelentkezésével kapcsolatosan bizonyítékokat most nem sorakoztatunk fel, csak utalunk arra, hogy az Egyetem helyzetének rendeződése maga után vonta azt, hogy az igények a tartalmi kérdések irányában tolódtak el, egyre sokrétűbbek lettek.

A könyvtárosokra váró munka nagysága egyébként a könyvtári létszámviszonyokkal is érzékelhetővé tehető. Az 5. táblázat szerint az alkalmazottak száma három év alatt 11-ről 14 főre emelkedett, ami az első pillanatban megnyugtató növekedésnek tűnik. A kolozsvári alkalmazotti létszám (49) és a szegedinél alacsonyabb hallgatói létszám ismeretében azonban módosítanunk kell megállapításunkat.³⁰ A három fős szegedi létszámgyarapodás tehát nem állt arányban a tennivalók növekedésével, még több munkaerőre lett volna szükség. Az alkalmazottak számának emelését azonban nem a jelentkezők hiánya, vagy nem megfelelő volta (képzettség hiánya, politikai okok) gátolta. A felsorolásra kerülő nevek a feltételezésnek ellent-

16. A Magyar Királyi Ferenc József-Tudományegyetem almanachja az 1921—22. tanévre. Szeged, 1922, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 59. p.

17. Beszámoló a Szegedi M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetem 1922—23 — 1926—27. évi működéséről. Szeged, 1929, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 470. p.

30. V.ö. a 8. sz. jegyzettel.

mondanak. Az 1921—22-es tanévben még arra is volt anyagi fedezet, hogy a jelentkezőket, SZÁDECZKY-KARDOSS Bélát,³¹ CSILLIK Bertalant,³² NACSA Mihályt³³ felvegyék. ANDRÁSOFSZKY János,³⁴ BALLA Mária,³⁵ BALOGH Ignác³⁶ és JANKÓ Ilona³⁷ kérvényét azonban el kellett utasítani. Az utóbb felsoroltakat azért nem alkalmazhatta a Könyvtár, mert nem állt rendelkezésre elegendő pénz.

Az ország gazdasági helyzetének további romlása miatt, az 1920-as évek elején ellentétes folyamat indult meg, megkezdődtek az elbocsájtások, a B-listázások. Az Egyetemen 1922. júliusától kezdték összeállítani azon személyek jegyzékét, akiket „fel akartak menteni a szolgálat alól.” Az előzetes vizsgálatok során a Könyvtár létszámviszonyait is tanulmányozták és az alkalmazottak számát indokolatlanul magasnak találták.³⁸ SZÁDECZKY-KARDOSS Béla hiába bizonygatta, hogy munkatársai kevesen vannak és nem győzik a munkát,³⁹ érvelését nem méltányolták és 1924-ben Izsó Lajost, az újjászervezés egyik ösztönzőjét, elbocsátották.⁴⁰

A pénz- és munkaerőhiány ellenére már az 1921—22-es tanévben figyelemreméltó eredményeket ért el a kis könyvtári munkacsoport. Nem egy alkalommal valamennyien vállalták a többletmunkát, amelynek értékéből még az sem von le semmit, hogy érte külön díjat kaptak.⁴¹ Az igazgatók igen fontosnak tartották, hogy az ország különböző könyvtáraiban kiemelkedő gyűjtőmunkát végző könyvtárosoknak kifejezzék elismerésüket. Ezért kapott PUSKÁS Endre és SZÉCHENYI Sándor pénzzutalmat.⁴²

Az alkalmazottak életkörülményeiről kevés adatunk van, de azokból is kiténik, hogy kisebb-nagyobb mértékben mindenkinek voltak anyagi gondjai. Erre utal egy 1922-es kérvény, amelyben kivétel nélkül minden beosztott ruha- és élelmiszersegélyért folyamodott.⁴³ A jegyrendszer létéről ugyancsak egy 1922-es kérvényből értesülhetünk, amelyet NACSA Mihály nyújtott be.⁴⁴

31. K.B.i. 19—1921/22. K.Bsz. [Szádeczky-Kardoss Béla szolgálattételre jelentkezik.]
32. K.B.i. 10—1921/22. K.Bsz. („Jegyzőkönyv a m. kir. Ferenc József tudományegyetem könyvtári bizottságának Szegeden 1921. október hó 14-én tartott első rendes üléséről.”)
33. K.i. 1a—1921/22. eksz. „Kérvénye: Nacs Mihály rokkant asztalossegédnek (lakik Répás u. 14. Szeged) melyben: a M. Kir. tudomány egyetemi altisztek kötelékébe való felvételét kéri.”
34. V.ö. a 32. sz. jegyzettel.
35. K.B.i. 22—1921/22. K.Bsz. „Jegyzőkönyv a Könyvtári Bizottság II. rendes üléséről. (1921. okt. 26.)”
36. K.B.i. 9—1920/21. K.Bsz. „Balogh Ignác folyamodása könyvtári alkalmazásért.”
37. K.B.i. 41—1921/22. K.Bsz. „A Ferenc József m. k. Tudomány egyetem Könyvtári Bizottsághoz benyújtott kérvénye Jankó Ilona egyetemi hallgatónak melyben az egyetemi könyvtárhoz gyakornokká való kinevezését kéri.”
38. K.i. 98—1921/22. eksz. [Rektori leirat az egyetemi alkalmazottak létszámcsökkentése tárgyában.]
39. V.ö. a 8. sz. jegyzettel.
40. K.i. 263—1923/24. eksz. „Izsó Lajos könyvtári kezelőtisztet VKM. a szolgálat kötelékéből elbocsátja.”
41. K.i. 31—1921/22. eksz. „Előterjesztés a Rector Magnificushoz a délutáni túlradíjak kieszközlése iránt.”
42. K.i. 8—1921/22. eksz. „Értesítés a Dr. Puskás Endre egyetemi könyvtártiszt és Dr. Széchenyi Sándor könyvtári gyakornok részére engedélyezett karácsonyi jutalomdíjról.”
43. K.i. 58—1921/22. eksz. „Kérés a „Representative of European Student Relief” magyarországi kirendeltségéhez a könyvtár alkalmazottjai részére kedvezményes árú ruhaszövet stb. engedélyezéséért.”
44. K.i. 6—1921/22. eksz. „Átirat a Gondnoki Hivatalhoz Nacs Mihály élelmiszeri jégei iránt.”

Pénzügyi feltételek

A személyi feltételeken kívül elegendő és biztos pénzalappal kellett volna rendelkeznie a Könyvtárnak. A három tanév során a költségvetés e két fontos sajátossága hiányzott. (Az évenkénti teljes költségvetési összegeket sajnos nem ismerjük, csak kisebb-nagyobb összegek felhasználásáról tudunk.) Az egyes tanévekben kiutalt összegek emelésében nem lehetett reménykedni, sem az országos, sem a helyi körülmények nem tették lehetővé. Az infláció minden előzetes számítást keresztülhúzott. Erre utal egy rektori leirat is, amely 1922. nyarán arra hívta fel a Könyvtár figyelmét, hogy a pénz romlása miatt célszerű a legrövidebb időn belül felhasználni a rendelkezésre álló összeget.⁴⁵

Elhelyezési, berendezési kérdések

A működési feltételek sorában feltétlenül foglalkoznunk kell a Könyvtár helyiségviszonyaival, berendezési kérdéseivel. Az 1921—22-es tanévben az Egyetem intézetei néhány épületben zsúfolódtak össze. Ezek egyikében, a Dugonics tér 13. számú épületben kapott a Könyvtár mindössze két helyiséget. Az egyik termet olvasóhelyiségnek, a másikat munkaszobának jelölték ki.⁴⁶ Ilyen férőhelyviszonyok mellett nagy gondot okozott például 1922. júniusában egy lipcsei könyvkereskedőtől érkező jelentékeny könyvmennyiség elhelyezése és rendezése. Ideiglenesen segítséget jelentett ugyan az 1921—22-es tanév végén egy kölcsönadott tanterem, de ezt csak a nyári szünet alatt használhatták.⁴⁷ A tarthatatlan helyzeten a Bizottság segíteni akart, többször foglalkozott azzal a javaslattal, amely a Könyvtárt más, csetleg önálló épületben kívánta elhelyezni. A kérdést nem sikerült megoldani, a tárgyalások nem hoztak eredményt.⁴⁸

Az 1922—23-as tanévben már az oktatási időszakra kaptak kölcsön egy tantermet.⁴⁹ Az állandóan növekvő könyvmennyiség elhelyezésére azonban ez is kevésnek bizonyult. A folyamatosan érkező könyvszállítmányokat ekkor már nem tudták a ládákból kirakni, 60 ládát felbontatlanul, külön erre a célra kijelölt helyiségben kellett felhalmozniuk.⁵⁰

A könyvtárosok munkáját a felszerelési és berendezési tárgyak hiánya is nagy mértékben akadályozta. Eleinte csak két nagy asztal jelentette a Könyvtár teljes bútorzatát, sem székek, sem könyvespolcok nem voltak a helyiségekben. Ez az állapot szerencsére rövid ideig tartott, hamarosan kaptak néhány szekrényt, asztalt, széket, amelyek ugyan rossz állapotban voltak, de 1922-ben sokat értek, mert változtattak a kellemetlen munkakörülményeken.

További javulást eredményezett a bútorzat készítésére kiutalt 107 500 korona, amely összeget teljes egészében polcok készíttetésére használták fel. Így végre megfelelő módon tárolhatták az addig földre rakott könyveket, amelyek valósággal megbénították a könyvtárosok munkáját.⁵¹ Felszerelési és berendezési tárgyak beszer-

45. K.i. 97—1921/22. eksz. [Rektori leirat sürgeti a költségvetési összeg felhasználására vonatkozó javaslatok elkészítését.]

46. V. ö. a 3. sz. jegyzettel. 253. p.

47. K.i. 84—1921/22. eksz. „Bölcs. karhoz kérés az I. tant. ideigl. átadása tárgyában.”

48. K.B.i. 96—1921/22. KBsz. („Jegyzőkönyv a m. kir. Ferenc József tud. egyet. könyvtári bizottságának Szegeden 1922. június hó 2-án tartott ötödik rendes üléséről.”)

49. K.i. 245—1922/23. eksz. „Bölcsészeti kar tanácstermének könyvtári olvasóterem céljaira ideiglenes használatra átengedése.”

50. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 230. p.

51. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 229. p.

zéséhez, részletes jegyzék mellékelésével, az 1922—23-as⁵² és az 1923—24-es⁵³ tanévekben kértek anyagi támogatást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumtól, amely 1922—23-ban 3 896 240,⁵⁴ 1923—24-ben 3 270 000 koronát⁵⁵ utalt ki. A rendelkezésre álló pénzből polcok, asztalok, székek, fogasok készültek.⁵⁶

A legszükségesebb tárgyak beszerzése közben, még az 1921—22-es tanév folyamán, hozzákezdtek PUSKÁS Endre 1921-es javaslatának megvalósításához: a galériás olvasóterem létesítéséhez.⁵⁷ A tárgyaló év folyamán a szegedi börtön asztalosüzeme az olvasóterem részére 66 alpméter hosszúságú polcsort készített el és további megrendelést kapott a galéria tervezésére és kivitelezésére. Az iratanyag tanúsága szerint az asztalosüzem rövidesen összeállította árajánlatát és a galéria egy részének vázlatával együtt elküldte a Könyvtárnak.^{58, 59}

ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÓ TEVÉKENYSÉG

Az előző fejezetben áttekintettük a könyvtári tevékenység személyi és anyagi adottságait, amelyek egyben a további munka feltételei is voltak. A továbbiakban két kérdésre keresünk választ: hogyan sikerült megteremteni a könyvtári gyűjtemény alapjait és milyen tartalmi és mennyiségi összetételű állomány alakult ki az 1923—24-es tanév végére?

Az első kérdésre könnyű felelni, mivel a források bőséges anyagot szolgáltatnak e fontos tárgykörre vonatkozólag. Mindenek előtt arra kell rámutatnunk, hogy az állománygyarapító tevékenységet a tárgyaló három év során a kényszerítő tényezők befolyásolták nagy mértékben. A mindennapi életben ez azt jelentette, hogy például az Egyetem valamennyi intézménye, intézete anyagi gondjait egyidejűleg kellett orvosolni. Ennek következményeként a Könyvtárnak meg kellett elégednie a részére kiutalt szerény összeggel, annak ellenére, hogy az igények már akkor túlnőttek a lehetőségeken. Problémát okozott az is, hogy 1921—1924 között nehéz volt régi, értékes szakkönyveket vásárolni. A Kolozsvárott kiépített kapcsolatokat — például cserekapcsolatokat — sem tudták állománygyűjtés céljaira felhasználni, egyszerűen azért, mert nem volt mit küldeniük a cseretársaknak. Régi, értékes munkákat egyedül az ajándékként érkező szállítmányok tartalmazhattak. A modern, hazai kiadványok gyűjtése ezzel szemben igen egyszerű volt, mivel az ügyészégi kötelempeldány-küldemények útján valamennyi nyomdatermékhez hozzájuthatott a Könyvtár. Ezek után túlzottnak tarthatnánk a könyvtárosok panaszát a hitelek kicsiny voltáról. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azonban azt, hogy a külföldi kiadványokat csak vásárlás útján lehetett megszerezni. Mivel külföldön áremelkedés, hazánkban pénzromlás volt, érthetővé válik a „javadalom”-mal kapcsolatos észrevétel.

52. K.i. 99—1922/23. [Dézsi Lajos kérvénye anyagi támogatásért a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz.]

53. K.i. 141—1923/24. eksz. „Bütorok beszerzése tgyban felterjesztés VKM-hez.”

54. K.i. 216—1922/23. eksz. „1922/23. évi felszerelési javadalom kiutalása.”

55. K.i. 61—1923/24. eksz. „Könyvtári felszerelésre VKM. újabb összeget utal ki.”

56. K.i. 208—1922/23. eksz. „Vajnai Gyula asztalosmesterrel kötött szerződés felszerelési tárgyak szállítása ügyében. Melléklet: Nagy József asztalosm. árajánlata.”

57. Vö. a 6. sz. jegyzettel. 231. p.

58. K.i. 23—1921/22. eksz. „Előterjesztés Rector Magnificushoz a könyvtár olvasótermében megrendelendő könyvtartó állványok ügyében.”

59. K.i. 114—1921/22. eksz. „Előterjesztés Rector Magnificushoz a könyvtári hivatal és olvasóterem berendezése (bütorkészítése) érdekében a helyi kerületi börtönhöz berendelendő munkaerőért.”

Az ésszerűség követelményeinek eleget téve és a szűkös anyagi viszonyokra való tekintettel, pontosan meg kellett állapítaniuk a gyarapítás szigorú szabályait. A kérdéssel külön nem foglalkoztak, mindössze néhány megjegyzés alapján szereztünk tudomást bizonyos házi szabályok létéről.⁶⁰ Elsődleges feladatuknak tartották az oktatáshoz és kutatáshoz feltétlenül szükséges kiadványok, valamint az oktatók kéziratainak, nyomtatásban megjelent műveinek gyűjtését. Az utóbbi feladatot úgy valósították meg, hogy felhívással fordultak az egyetemi tanárokhoz: adják át munkáikat a Könyvtárnak.⁶¹ Az érdekelteknek jó példát mutatott a Rektori Hivatal azzal, hogy az Egyetem fennállásának 50 éves jubileuma alkalmából megjelent kiadványokat a Könyvtár rendelkezésére bocsájtotta.⁶²

A részletek ismertetése előtt rá kell mutatnunk arra, hogy a gyarapodásban legnagyobb szerepet játszó adományozások útján számos értéktelen, használhatatlan művet kellett átvenniük. Az esetek többségében azonban fel kellett adni a gyarapítási elvet azért, mert a tulajdonos csak úgy adta át gyűjteményét, ha azt teljes egészében átveszik. Ilyen esetekben érdemes volt azonban lemondani az elv érvényre juttatásáról, mert csak ennek árán lehetett hozzájutni az adományban levő értékes művekhez.⁶³

A gyarapítás módjaival kapcsolatosan egyelőre csak annyit jegyzünk meg, hogy valamennyi lehetséges gyarapítási mód (kötelezpéldány, vétel, ajándék, csere, letét) szerepet kapott a hazai és külföldi intézmények, könyvkereskedők, magánosok stb. közreműködésével kialakuló állományban. Külön kell arról szólnunk, hogy 1923. márciusától milyen nagy szerepe volt a külföldi könyvrendelések és cserék lebonyolításában az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központnak (továbbiakban OKBK).⁶⁴ E kétoldalú kapcsolatban a Könyvtár azt a kötelezettséget vállalta, hogy a külföldről érkezett könyveket, az előírások betartásával, rendszeresen bejelentette az országos nyilvántartás számára.⁶⁵

A kötelezpéldányok szerepe az állomány gyarapításában

A Könyvtár örökölte az Erdélyi Múzeum ügyészégi kötelezpéldányok elnyerésére vonatkozó jogát.⁶⁶ SZÁDECZKY-KARDOSS Béla már az első tanévben igen fontosnak tartotta, hogy ezen az úton rendszeresen hozzájussanak az új hazai kiadványokhoz. Az első szállítmányok sürgős összeállíttatására és elküldésére kapott utasítást PUSKÁS Endre akkor, amikor még Budapesten tartózkodott.⁶⁷

Az ügyészégi kiadványok rendszeresen érkeztek, megbízható gyarapítási módot jelentettek, biztosították azt, hogy az egyetemi oktatók és kutatók a legrövidebb időn belül tudomást szerezhetek a hazai tudományos, műszaki és szépirodalmi újdonságokról.

60. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 233. p.

61. K.i. 33—1923/24. eksz. „Felhívás az egyetem tanáraihoz kézíratainknak és megjelent műveinknek a könyvtár részére való átengedése tyban.”

62. K.i. 96—1923/24. eksz. „Jubileumi kiadványokat Rectori Hivatal letétként megküldi.”

63. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 233. p.

64. K.i. 142—1923/24. eksz. „Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központhoz átirat az egyetemi tanárok magánkönyvrendelése és könyvtári rendelések tárgyában.”

65. K.i. 161—1922/23. eksz. [OKEK értesíti a Könyvtárt, hogy értesítése napjától rajta keresztül történik a külföldi beszerzés és csere.]

66. BIBŐ István: Könyvtáraink racionalizálása. A Szegedi Egyetemi Könyvtár tizenkét éve. Szeged, 1933, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. /A Szegedi Egyetemi Könyvtár Dolgozatai 1./ 7. p.

67. K.i. 93—1921/22. eksz. „Dr. Puskás Endre egyetemi könyvtárörnek (Budapest) egyetemi könyvtári folyó ügyekben írt levél.”

A kötelezpéldány-szolgáltatás útján 1922. októberében az 1919—1921 években összegyűlt 16 ladányi kiadvány,⁶⁸ 1923 folyamán, részletes jegyzék kíséretében, az 1922-es anyag érkezett meg.^{69, 70}

A vásárlások szerepe az állomány gyarapításában

A korábban ismertetett körülmények miatt ugyan a vásárlási lehetőségek korlátozottak voltak, mégis, amikor csak tehették a könyvtárosok — természetesen erős válogatás mellett — megvették a felkínált műveket. Az esetek túlnyomó többségében kitartottak gyarapítási elveik mellett: csak az értékes, használható tudományos műveket vették át. Például 1922. tavaszán JÓNÁS Imre dévaványai tanító gyűjteményének csak egy részét vásárolták meg, mert abban főleg múzeális jellegű, oktatásnál kevésbé felhasználható kiadványokat találtak.⁷¹

Ezzel szemben minden fenntartás nélkül vették meg 1922-ben a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara,⁷² BINDER Jenő nyugalmazott középiskolai igazgató 100 000 koronára becsült,⁷³ 1547 kötetből álló (főleg német, francia irodalomtörténeti, nyelvészeti, néprajzi munkák), a Győri Kaszinó mintegy 1000 kötetes könyvtárát (értékes, Széchenyi korabeli magyar irodalmi művek, folyóiratok)⁷⁴ és egy KUN nevű könyvkereskedő 2678 korona értékű anyagát.⁷⁵ Külföldről Gustav FOCK lipcei könyvkereskedő tett ajánlatot a matematikai művekből álló, néhai SCHOLTZ professzor egykori tulajdonát képező könyvtár megvásárlására. Többszöri levélváltás után, 100 000 márka ellenében, a Könyvtár tulajdonába került az értékes anyag.⁷⁶

A Könyvtár és a könyvtárosok számára nélkülözhetetlen könyvészeti munkákat ugyancsak vásárlás útján szereztek be. Például 1922-ben PUSKÁS Endre Budapesten Kertbeny Károly könyvészeti munkáját és Pápai-Páriz latin-magyar szótárát tetette félre a Könyvtár számára,⁷⁷ továbbá angol-magyar, francia-magyar, magyar-francia, tót-magyar, magyar-tót, német-magyar, magyar-német, olasz-magyar, magyar-olasz szótárt, álnévflexikont, Pallas Lexikont,⁷⁸ a Magyar Könyvkereskedők Évkönyve több kötetét, Ferenczi Zoltán „A könyvtárban alapvonalai” című munkáját, Közgazdasági Lexikont, Magyar tájszótárt vásárolt.⁷⁹ Gustav Fock segítségével a Zentralblatt für Bibliothekswesen című folyóirat egy és a Deutsches Bucherverzeichnis négy kötetét vették meg.⁸⁰

68. K.i. 109—1922/23. eksz. „Herepey Árpád jelentése szeptember-október havi kiküldetéséről.”
69. K.i. 225—1922/23. eksz. „Kötelezpéldányok (1922. évi) átadása idejét kérdezzük a budapesti kir. ügyészségtől.”

70. K.i. 63—1923/24. eksz. „Köteles példányok (1922) átvétele.”

71. K.i. 68—1921/22. eksz. „Jónás Imre tanító (Dévaványa) könyveket ajánl megvételre.”

72. K.i. 73—1921/22. eksz. „Előterjesztés Rector Magnificushoz a József Műegyetem és budapesti Kereskedelmi- és Iparkamara könyvtára másodpéldányainak megszerzése iránt.”

73. K.i. 99—1921/22. eksz. „Binder Jenő könyvtára ügyében hozzája és dr. Dézsi Lajos könyvtári bizottsági elnökhöz intézett levél.”

74. Jelentés a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Könyvtára 1922/23. tanévi gyarapodásáról. 2—3. lev.

75. K.i. 117—1921/22. eksz. „Kun Dániel könyvkereskedő 922. VII. 22. kelt kettő drb. (950.—+1728.—) 2678.— kor. t kitévő számlájának kiegyenlítése.”

76. K.i. 37—1921/22. eksz. „Fock Gusztáv könyvkereskedése (Leipzig) megvételre ajánlja a néhai Scholz professzor matematikai könyvtárát.”

77. K.i. 71—1921/22. eksz. „Dr. Puskás Endre értesítése könyvtári folyó ügyekről s arra adott válasz.”

78. K.i. 87—1921/22. eksz. [Puskás Endre folyó ügyekről tájékoztatja Szádeczky-Kardoss Bélát.]

79. K.i. 112—1921/22. eksz. „Dr. Puskás Endre folyó ügyekről szóló értesítése és arra írt válasz.”

80. K.i. 77—1921/22. eksz. „Fock Gusztáv könyvkereskedőhöz (Leipzig) könyvmegrendelés.”

Az ajándék szerepe az állomány gyarapításában

A vásárlásokból érkező köteteket jelentékenyen felülmúlta az ajándék útján érkezett kötetek száma. E helyen csak az érkező ládák számával érzékeltetjük mennyiségüket. 1922-ben a Földművelésügyi és a Pénzügyminisztériumtól 17,⁸¹ az Akadémiai Könyvtártól 9 ládányi⁸² anyag érkezett. Az 1921—22-es tanévben érkező adományok nagyságáról és adományozóikról pontosabb adataink is vannak, amelyeket és akiket a 6. táblázatban sorolunk fel. Az adományok nagysága tekintetében magasan kiemelkedik közülük a Fővárosi Könyvtár, de nagy kötetszámmal képviselteti magát még a Szent István Társulat és a Földművelésügyi Minisztérium is.

Az 1922—23-as tanévben a magángyűjtemények vették át az ajándékozó intézmények vezető szerepét. Ekkor kapta meg a Könyvtár TARNOVSZKY Géza nyugalmazott főorvos 3071 kötetes gyűjteményét, amely értékes, régi magyar könyveket is tartalmazott, LECHNER Károly 3000 kötetes hagyatékát (az akadémiai könyvkiadó kiadásában megjelent művek, görög, latin klasszikusok német fordításai) és SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos 577 kötetes könyvtárát.⁹⁰

Az 1923—24-es tanévben az OKBK-tól 77 mű (268 kötet) és 5 folyóirat (53 kötet), IMRE Sándor egyetemi tanártól 3000, a Smithsonian Institut-tól pedig 324 kötet könyv érkezett.⁹¹

A cseretevékenység szerepe az állomány gyarapításában

Az 1921—22-es tanévben a cseretevékenység még csak az első próbálkozásoknál tartott. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium utasítására tervbevették, hogy kapcsolatot keresnek angol tudományos intézményekkel, de ennél tovább nem jutottak.⁹² A megindulási nehézségekkel magyarázható, hogy ebben az évben csak a Hódmezővásárhelyen elhelyezett máramarosszigeti református jogakadémiával sikerült cserekapcsolatot létesíteni.⁹³

A következő két év során több hazai (Felsőoktatási Egyesület,⁹⁴ Budapesti Erzsébet Tudományegyetem,⁹⁵ Soproni Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola⁹⁶) és egy külföldi (lundi egyetem⁹⁷) intézménnyel indult meg a cseretevékenység.

A Könyvtár nyomtatott tanrendelet, egyetemi beszámolókat, az Egyetem történetéről írt tanulmányt, doktori értekezéseket küldött a társaknak, akiktől tanrendek (Hódmezővásárhely), értékes és jelentéktelen értekezések (Lund, Sopron) érkeztek.

81. K.i. 53—1921/22. eksz. „Dr. Puskás Endre értesítése könyvtári ügyekről. (Pénzügyminisztériumtól, Földművelésügyi Minisztériumtól kapott könyvanyag küldése stb.)”

82. K.i. 42—1921/22. eksz. [Puskás Endre folyó ügyekről tájékoztatja Szádeczky-Kardoss Bélát.]

90. V. ö. a 74. sz. jegyzettel. 1—2. lev.

91. V. ö. a 17. sz. jegyzettel. 470. p.

92. K.i. 119—1921/22. eksz. [A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium külföldi cserekapcsolat létesítésére szólítja fel az egyetemet.]

93. K.i. 21—1921/22. eksz. „Rektor Magnificus megküldi a Hódmezővásárhelyen elhelyezett máramarosszigeti jogakadémia nyomtatványait.”

94. K.B.i. 46—1921/22. KBsz. [Rektori határozat a Felsőoktatási Egyesülettel való csereviszony felvételéről.]

95. K.i. 31—1922/23. eksz. [A Könyvtár csere megindítása céljából egyetemi kiadványokat küld az Erzsébet Tudományegyetemnek.]

96. K.i. 30—1923/24. eksz. „M. kir. bányamérnöki és erdőmérnöki főiskolának köszönet a megküldött kiadványért s kérés a csereviszony rendszeres fenntartására.”

97. K.i. 134—1922/23. eksz. „(Lundi egyetemi könyvtár) értesít 22 csomag könyv ajándékképpen való megküldéséről. Az érkezett 1 csomagot megköszönjük s a csereviszony bevezetését kérjük.”

A kezdeti credmények örvendetesek voltak, azonban a tárgyalt gyarapítási módnak kevés hasznát vette az Egyetem. Ennek az lehetett az oka, hogy a cseretársak nem ismerték egymás igényeit, az oktatási, kutatási területeket. Mindkét fél az általa jónak vélt kiadványokat küldte el. Ilyen körülmények között igen kedvezően értékelhető az OKBK azon törekvése, amely szerint a cserét az intézmények (egyetemek) érdekeinek kell irányítaniuk. Tudományos kiadványért olyan tudományos kiadványt kapjanak, amelyet munkájukban felhasználhatnak.⁹⁸ Véleményünk szerint ennek megvalósítására csak törekedni lehetett, de elérni nem.

A letétek szerepe az állomány gyarapításában

A Könyvtár Szegedre költözése után nagy gondot okozott, hogy nem lehetett azonnal a használók rendelkezésére bocsájtani az ajándékként kapott kiadványokat. Ebben a szorult helyzetben igen nagy segítséget jelentett a Felső Oktatásügyi Egyesület hallgatók számára összeállított letéti állománya, amely 37 jogi, államtudományi, nemzetgazdaságtani, statisztikai művet (41 kötetet), 338 bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi művet (454 kötetet), 101 matematikai és természettudományi művet (123 kötet) tartalmazott.⁹⁹ A küldeményből, mint tapasztalható, hiányoztak az orvostudományi művek.

A fentinelő lényegesen kisebb mértékben lehetett hasznosítani a Szegedi Állami Főgimnázium 426 kötetes letétét, amelyet tanárok számára készített útmutatók, középiskolai diákok olvasmányai képeztek.¹⁰⁰

LELTÁROZÁS, LETÁRI NYILVÁNTARTÁSOK

A könyvtárosok igen fontosnak tartották azt, hogy mielőbb megkezdjék a kiadványok leltározását. Tudták, hogy a birtokbavételt okmányokkal kell bizonyítani, amelyek a katalógusok elkészüléséig bizonyos tájékoztatást adtak az állományról. A munkát nem lehetett halogatni, ellenkező esetben nem lehettek volna úrrá a rohamosan gyarapodó kiadványmennyiségen. Ez a felismerés vezette őket akkor, amikor az 1921—22-es tanévben az ügyészégi anyagot és a Fővárosi Könyvtár ajándékát betűrendben helyezték el és bevezették a leltárnaplókba. Ugyanekkor vettek leltári nyilvántartásba 36 külföldi folyóiratot is.¹⁰¹

A leltárnaplók készítésekor a kolozsvári naplók szolgáltak mintául. Az utólag egybeköthető szükséges úrlapmennyiséget 250 ívben állapították meg és a budapesti egyetemi nyomdában készítették el.¹⁰² A kiadványféleségek (könyvek, folyóiratok), illetve eredet szerinti elkülöníthetőség (kötelempéldányok, egyéb kiadványok) szempontját figyelembe véve, 1924 őszéig öt naplóból álló rendszer alakult ki.

A „Gyarapodási főnapló”-ban az egy beszerzési helyről, egy időpontban érkező valamennyi kiadványféleség egy tétel (egy folyószám) alatt szerepelt. Rovatai: folyószám, kelet, honnan (érkezett), (kiadványok felsorolása:) nyomtatvány, ősnymtatvány, RMK, folyóirat, hírlap, egyetemi nyomtatvány, disszertáció, értesítő, vegey

98. V. ö. a 65. sz. jegyzettel.

99. K.i. 30—1921/22. eksz. „Köszönő irat a Felsőoktatásügyi Egyesület elnökéhez letétül megküldött egyesületi könyvekkért.”

100. K.i. 78—1921/22. eksz. („Jegyzék a szegedi m. kir. áll. főgimnázium tanári könyvtárából a m. kir. Ferenc József Tudomány Egyetem könyvtára számára átvett anyagról.”)

101. K.i. 26—1922/23. eksz. „Könyvtári jelentés az 1921—22 iskolai évről.”

102. V. ö. a 82. sz. jegyzettel.

nyomatvány, térkép, kézirat, jegyzet. Vezetését 1922. február 3-án kezdték meg. A napló vezetésében csak az kifogásolható, hogy egy-egy tételnél nem utaltak a részleteket tartalmazó további naplók tételszámaira.

A nyomtatványok (könyvek, egyetemi nyomtatványok, disszertációk, értesítők, vegyes kiadványok) a „Gyapodási napló. Nyomatványok”, az ügyészégi kötelező példányok a „Gyapodási napló. Ügyészégi nyomtatványok” felirattal ellátott naplóba kerültek. E naplók rovatai a következők voltak: főnapló (megfelelő tételszáma), osztálynapló (sorszám), kelet, a munka címe, honnan (érkezett), ára — és a már tárgyalt kiadványok az ismert felsorolási rendben. A „Nyomatványok” naplóját 1922. február 3-tól, az „Ügyészégi nyomtatványok” naplóját 1922. március 9-től vezették.

A folyóiratokat szintén két naplóban tartották nyilván. Mind a „Folyóiratok”, mind az „Ügyészégi folyóiratok” feliratú napló a következő rovatokat tartalmazta: főnapló (megfelelő tételszáma), osztálynapló (sorszám), kelet, a munka címe, honnan (érkezett), ára, (kiadványok felsorolása:) folyóirat, hírlap, jegyzet. A „Folyóiratok” naplóját 1922. február 10-én, az „Ügyészégi folyóiratok” naplóját 1923. szeptember 1-én nyitották meg.

A részletezéseket tartalmazó naplók — igen helyesen — kivétel nélkül utaltak a „Főnapló” tételszámaira.

A naplókat vezető munkatárs vagy munkatársak lelkiismeretesen és pontosan végezték teendőiket. Bármely összesítés, adatkikeresés könnyen elvégezhető a nyilvántartások segítségével. Mindössze egy apróságnak látszó sajátosságuk okozott zavart az állományadatok egybevetésekor. Ugyanis a más intézménytől letétbe kapott kiadványokat is bevezették a naplókba és a többi kiadvánnyal együtt összegezték, nem választották külön. A tanévenként készül működési jelentésekben azonban már kiemelték a letéti értékeket, ezért nem találtunk eleinte azonosságot a leltárnaplók és a beszámoló adatai között. Az anyag feldolgozása közben a leltárnaplók adatait javítottuk (a leltárnaplókban nem módosítottuk az összegeket), ezek szerepelnek összeállításunkban is. Véleményünk szerint a letét állománynaplóban történő szerepeltetése nem volt helyes, mert visszaadáskor törölni kellett a naplóból a tételt (tégeket) és az állományadatokat valamennyi oldalon javítani kellett.

A kiadványok állományba vételekor a kiadványok címlapjának hátoldalára, a kilencedik, esetleg századik, kétszázadik stb. de mindenképpen az utolsó, szöveget tartalmazó oldal aljára, a táblák, mellékletek hátoldalára ráütötték a tulajdonbélyegzőt. (Szövege a következő volt: „A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Könyvtára”). A bélyegző köralakú, átmérője 2 cm volt. Az utolsó szöveges oldalra ceruzával beírták a gyapodási napló tételszámát, majd egy kötőjel után a tanév számát, ismét egy kötőjel után a részletezést tartalmazó napló megfelelő tételszámát. A leltári szám tehát a következő elrendezésű volt: pl. 41—1921/22—1160.

A KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA

Az állomány mennyiségi és minőségi sajátosságainak megismerése igen lényeges a könyvtárosok, de ugyanakkor az olvasók számára is. A minőségi, tartalmi elemzés sokrétűsége folytán és terjedelme következtében önálló tanulmányt kíván. Bizonyos vonatkozásokra az eddigiek és a továbbiak során is kitérünk, részletezésüket azonban mellőzzük. Az alábbiakban csak a mennyiségi sajátosságokat és változásokat mutatjuk be.

A nyomtatványnaplóban nyilvántartott könyvek, egyetemi és vegyes nyomtatványok, disszertációk, térképek, értesítők, gyászjelentések számának évenkénti változását a 7. és 8. táblázat együttesen mutatja be. (Ez alkalommal és a továbbiak során több esetben az azonos évekre vonatkozó mű- és kötetszámokat — az áttekinthetőség biztosítása érdekében — külön táblázatban összegeztük.)

A vétel, ajándék, csere, letét útján gyarapodó nyomtatványok együttes száma, mű- és kötetszám tekintetében, a második évig emelkedést mutatott, majd 1923—24-re hirtelen igen alacsony szintre esett. Ugyanez tapasztalható a könyvek esetében is, amelyek egyébként a teljes gyarapodás 80—90%-át jelentették. Az első évben még a disszertációk is számottevő mennyiséggel képviseltették magukat, később azonban igen visszaestek, gyarapodásuk jelentéktelen volt.

Az ügyészégi nyomtatványoknál (kötelesspéldányok) a nyomtatványokhoz hasonló hullámlás figyelhető meg a végösszeg évenkénti nagyságát illetően. Csak annyi az eltérés a 9. és 10. táblázat és a korábbi, 7. és 8. táblázat adatai között, hogy a nyomtatványok esetében az értékek mindig 2000 felett maradtak, az ügyészégtől érkező könyvek száma ellenben az első év 5—7%-ára süllyedt (mű-szám alapján) az 1923—24-es tanévben. A többi ügyészégi kiadványnak kis szerepe volt az állomány gyarapításában.

A folyóiratok száma (11. és 12. táblázat) az 1922—23-as tanévben érte el a tetőpontot — akkor sem volt több 100-nál — azonban az 1923—24-es visszaesés nem olyan nagy méretű, mint a nyomtatványok esetében volt. Szándékosan nem foglalkoztunk külön a hírlap-kategóriával, mert a három év során csak egyetlen kötetet vettek állományba.

Ügyészégi folyóiratokat (folyóirat-kötelesspéldányok) először az 1923—24-es tanév során kapott a Könyvtár. A folyóiratféleségek száma a teljes folyóiratgyarapodás 23%-át, kötetszám szerint pedig 30%-át adta. (13. táblázat.)

A teljes gyarapodás (14. és 15. táblázat) általában a nyomtatványok (nemcsak a könyvek) változásával megegyező értékingadozást mutat. A három évi gyarapodás eredménye 17 249 mű (41 888 kötet) volt. (Letét: 607 mű — 947 kötet). A mű- és kötetszám aránya időszakunk alatt a következő változásokat mutatta. 1921—22-ben még 2 kötet sem jutott 1 műre, ezzel szemben 1922—23-ban és 1923—24-ben már 3 kötetet lehetett 1 művel arányba állítani. Az arány valószínűleg azért változott meg, mert a későbbiek során több kötetes sorozatok, több évfolyamból és kötetből álló folyóiratok kerültek a Könyvtár birtokába.

Még egy tényre kívánunk magyarázatot keresni. E fejezetben elemzett táblázatok esetében, szinte kivétel nélkül 1923—24-re visszaesést láthattunk. Ennek két oka lehetett. Az egyik a gazdasági helyzet rosszabbodása, a pénz értékének romlása, aminek következtében kevés kiadványt lehetett megvásárolni. A másik ok az lehetett, hogy a hirtelen összegyűlt állományt az 1921—22-es tanévben nem tudták bevezetni a naplókba, csak a következő évben, amikor a tárgyévi gyarapodás naplózása is esedékes volt. A harmadik évre már kevés, vagy semmi hátralékuk nem maradt, az évi gyarapodás pedig nem múlta felül az előző évi, elmaradással nagyobbított összeget.

A rendelkezésre álló összesítések alapján a különféle gyarapítási módok évenkénti szerepe is elemezhető. Az 1921—22-es tanévben, mű-szám alapján, a kötelesspéldány és az ajándék útján érkező kiadványok messze megelőzték a többi csoportot, további sajátosság az volt, hogy az első helyen álló ajándék-csoportnak csak jelentéktelen többlete volt a kötelesspéldányokkal szemben. Kötetszám szerint a kötelesspéldány került az első helyre. Megállapítható továbbá, hogy a két gyarapítási mód

mellett aránytalanul kis jelentősége volt a vételnek (kevés pénzt kapott a Könyvtár), csere pedig egyáltalán nem volt. Érdekes, hogy még a letéti anyag is megelőzte a vásárlásból származó kiadványok számát. Ha kiadványfélésegek alapján bontjuk az összegeket az arányok így festenek: a könyvek többségükben kötelezpéldányok voltak, de sok volt az ajándék is. A folyóiratok mű- és kötetszáma igen alacsony volt, gyarapításukat elsősorban a vásárlások biztosították. A disszertációk nagy részét ajándékozás útján kapta a Könyvtár. (16. és 17. táblázat.)

Az 1922—23-as tanévben mű-szám tekintetében az ajándék lépett előtérbe, (18. és 19. táblázat) 60%-os részesedésével megelőzte a vétel- és az azt követő kötelezpéldány-kategóriát. A letét ebben az évben újabb tétellel gyarapodott. Ekkor jelent meg először, bár szerény értékkel, a csere-kategória. Kötetszám alapján az ajándék után a kötelezpéldány és a vétel következett. A kiadványok közül ismét a könyveket emeljük ki, amelyeknél a gyarapítási módok fontossági sorrendje a következő volt: ajándék, vétel, kötelezpéldány. A folyóiratoknál szintén az ajándék állt az első helyen, a vétel messze lemaradt tőle.

Végül az 1923—24-es tanévben az ajándék mennyisége továbbra is tartotta vezető helyét (főleg kötetszám tekintetében tapasztalható ez), a vételt pedig a harmadik helyre szorította vissza a kötelezpéldány. Figyelemreméltó a csere jelentőségének növekedése a korábbi évhez viszonyítva. A kiadványfélésegek alapján történő csoportosításunkban ismét a könyvekkel, mint legnagyobb csoporttal foglalkozunk először. Az ajándék továbbra is az első helyen maradt, a kötelezpéldány ugyan előrelépett a második helyre, azonban az azt követő vétellel együtt sem volt számottevő szerepe. Érdekes, hogy majdnem annyi könyv érkezett csere útján, mint amennyit vásároltak. A folyóiratoknál a könyvekkel megegyezően alakult a gyarapítási módok sorrendje. A többi kiadványfélésegek mennyisége jelentéktelen volt. (20. és 21. táblázat.)

A három év adatait összehasonlítva megállapítható, hogy a mű-szám szerint a teljes gyarapodásban az ajándék egyszer sem veszítette el vezető helyét. Az 1922—23-as tanévet leszámítva, a második helyen a kötelezpéldány (eleinte 50, később 7%-os részaránnyal) és a vétel állt, amelyet igen erősen megközelített a csere. Mű-szám alapján a könyvek az első évben főleg kötelezpéldányként érkeztek, a továbbiak során azonban itt is az ajándék lépett előtérbe (1921—22-ben a kötelezpéldányként érkezett könyvek a teljes könyvgyarapodás 50%-át jelentették, 1923—24-ben ugyanez a tétel 7% volt.) A vételnek csak az 1922—23-as tanévben volt nagyobb szerepe a könyvek gyarapításában (23%), a teljes évi gyarapodásból (valamennyi gyarapítási mód és kiadvány együtt) 1923—24-ben 2,5, 1922—23-ban 23%-kal részesedett. A folyóiratoknál az 1922—23-as tanévre, a vételtől az ajándék vette át az első helyet. Az 1923—24-es tanévben a folyóirat-kötelezpéldányok is megjelentek, a vétel pedig egészen háttérbe szorult.

FELDOLGOZÁS

A Könyvtár igen fontos feladata volt, hogy állománya az olvasók és természetesen a könyvtárosok számára is mennél hamarabb hozzáférhető legyen, a különböző kiadványokról katalógus készüljön. Az Egyetem rektora, MENYHÁRT Gáspár, a feldolgozást, illetve előkészítési munkálatainak megkezdését, mindennél előbbre valónak tartotta, amelyet SZÁDECZKY-KARDOSS Béla ideiglenes vezetői megbízólevelében kifejezésre is juttatott.¹¹¹ Utasítása nem érte váratlanul SZÁDECZKY-t,

111. K.B.i. 57—1921/22. K.Bsz. [Szádeczky-Kardoss Bélát a Könyvtár ideiglenes vezetőjévé nevezi ki.]

aki még kinevezése előtt, 1922 január-február hónapjaiban azt tervezte, hogy rövid időn belül megkezdi a kötelezpéldányok és a Fővárosi Könyvtár állományának feldolgozását. E tervét DÉZSI Lajossal, a Bizottság akkori elnökével is közölte.¹¹²

Az előkészítő munka során, az 1921—22-es tanévben, SZÁDECZKY lefordította a Porosz Instrukció második kiadását, amely Berlinben 1915-ben jelent meg.¹¹³ A címléírás számára tehát volt már segédeszköz, de ezen felül még bibliográfiákra, szótárakra, lexikonokra is nagy szükség volt. A hús tételből álló és főleg magyar kiadványokat tartalmazó hiányjegyzéket PUSKÁS Endre még Budapesten összeállította,¹¹⁴ amelyet a Bizottság haladéktalanul továbbított az Egyetemi Tanácsához.¹¹⁵ A szükséges magyar nyelvű munkák megvásárlására csak 1922-ben került sor. A külföldi kézikönyvek, könyvészeti munkák stb. beszerzésére 1924 februárjában nyílt alkalom. Ekkor ugyanis a Nemzetek Szövetsége hiányjegyzéket állíttatott össze minden felsőoktatási intézménnyel, természetesen a könyvtárakkal is. A Könyvtár terjedelmes felsorolásából csak egy tételt emelünk ki, Dewey tizedes rendszerének 1894-es kiadását.¹¹⁶ Megrendelésére valószínűleg azért került sor, mert alkalmazhatóságát akarták mérlegelni.

Bár a szükséges könyvészeti segédletek teljes számban nem álltak rendelkezésre; mégis elkészültek az 1921—22-es tanévben a Fővárosi Könyvtártól, az ügyészségtől, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalatától érkező művek és a vásárolt könyvek cédulái, amelyekből betűrendes katalógust állítottak össze.¹¹⁷ (A címléírás helyi sajátosságait, a katalóguslapok alaki előírásait azért nem ismerjük, mert azok alkalmazásának időpontját nem tudtuk megnyugtatóan megállapítani. Az is lehetséges, hogy az általunk legkorábbanak vélt címfelvételek, katalóguslapok időhatárukon túl készültek.)

Az 1922—23-as tanévben folytatták a katalóguslapok írását.¹¹⁸ Az 1923—24-es tanévben tovább folytatták az úgynevezett alapkönyvtári állomány, az új könyvek és folyóiratok feldolgozását és ekkor fejezték be az előző tanévben megkezdett munkát: az olvasóteremben elhelyezett 6070 műről katalóguscédulák gépelését,¹¹⁹ amelyekből egy betűrendes- és egy szakkatalógust szerkesztettek.¹²⁰

Az olvasóterem szakcsoportokba rendezett állományának szakrendjéről a következőket állapítottuk meg. Nyolc nagy és azon belül kilenc kisebb csoportot különítettek el. A nyolc csoportot nagy betűkkel, a további csoportokat a megfelelő nagybetűk után írt kis betűkkel jelölték (22. táblázat). A nagybetűk az Egyetemen oktató tudománycsoportokat, tudományágakat jelölték. A könyvtárosok tehát sajátos, az egyetemi könyvtári igényeknek legjobban megfelelő rendszerben állították fel a kiadványokat. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a csoportosítás nem azonos a kolozsvárral, ahol 48 római számmal jelölték a főszakokat és kis betűkkel korlátlanul lehetett bővíteni a rendszert.¹²¹ Tény azonban az is, hogy nem

112. K.B.i. 56—1921/22. KBsz. [Szádeczky-Kardoss Béla jelentése a könyvtári munkák állásáról.]

113. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 233. p.

114. K. B. i. 15—1921/22. KBsz. [Puskás Endre könyveket, felszerelési tárgyakat kér a rektortól.]

115. K.B.i. 16—1921/22. KBsz. [Dézi Lajos a Könyvtár könyvekre és felszerelési tárgyakra vonatkozó igényeinek kielégítését kéri.]

116. K.i. 149—1923/24. eksz. „Nemzetek Szövetsége határozata a könyvtárak legsürgősebb szükségleteinek összeírása tgyban.”

117. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 229—230. p.

118. V. ö. a 74. sz. jegyzettel. 3. lev.

119. V. ö. a 110. sz. jegyzettel. 2—3. lev.

120. K.i. 190—1923/24. „Olvasóterem megnyitásáról értesítés a helyi lapoknak.”

122. GULYÁS Pál: A bibliográfia kézikönyve. Bevezetés a könyvészetbe. I. köt. A leíró és rendszerező bibliográfia. Bp. 1941. 553—554. p.

helyileg dolgozták ki ezt az osztályozási módot. Vizsgálódásaink során ugyanis megállapítottuk, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtára 1876-ban kidolgozott rendszerével mutat azonosságot.¹²³ Ezek után csak azt kellett kiderítenünk, hogy kinek a közvetítésével jutott el a Könyvtárba ez az osztályozási gyakorlat. Az 1923—24-es működési jelentés alapján könnyű volt megállapítanunk azt, hogy DÉZSI Lajos megbízott igazgató vett részt korábban a budapesti egyetemi könyvtár olvasótermének rendezésében, tehát ő lehetett a közvetítő.¹²⁴ Arról azonban nincs tudomásunk, hogy ezt a rendszert a már említett szakkatalógus szerkesztésekor is felhasználták volna a Könyvtár munkatársai.

A Könyvtár és állománya jelentőségének elismerését bizonyította az a tény is, hogy az OKBK 1924-ben bevonta azon könyvtárak közé, amelyek rendszeresen bejelentették külföldi könyv- és folyóiratgyarapodásukat a Budapesten szerkesztett központi katalógus számára.¹²⁵

OLVASÓSZOLGÁLATI TEVÉKENYSÉG

Helybenolvasás

Az első évek szűkös helyiségvizonyairól már képet alkothattunk. Többek között ennek következményeként nem lehetett az 1921—22-es tanévben helybenolvasási lehetőséget biztosítani. Az olvasóterem létesítésének gondolatáról azonban nem mondtak le a könyvtárosok és el is érték, hogy egy volt tantermet kaptak meg ideiglenesen olvasóterem céljaira.¹²⁶ A korábbi, túlszűfolt könyvtári helyiség így felszabadult, munkaszobává alakíthatták. Az olvasóterem berendezési munkálatai lassan haladtak, amivel a Szegedi Új Nemzedék című napilap 1923. október 31-i száma is foglalkozott. Szóvá tette azt, hogy az egyetemi hallgatóknak nincs hol tanulniuk. A cikk írója sikraszállt azért, hogy mielőbb megnyíljen a Könyvtár olvasóterme és naponta mennél hosszabb ideig álljon az olvasók rendelkezésére.¹²⁷

Lehet, hogy ettől függetlenül, de az is lehetséges, hogy ennek hatására, 1924. április 10-én megnyílt az 50 férőhelyes, galériás olvasóterem. A falak mentén sorakozó polcokon 6070 mű 7852 kötetét és 254 folyóiratkötetet helyeztek el. A fenti állomány összeválogatása nem volt egyszerű, mert kevés volt a tudományos értékű munka, másrészt sok időt igényelt, majdnem az egész tanévben az olvasóterem megnyitásához szükséges feltételek biztosításával foglalatoskodtak a könyvtárosok.

Az olvasóterem állományát főként az Akadémiai, Múzeumi, Fővárosi, Budapesti Egyetemi Könyvtáraktól érkező szállítmányokból válogatták ki. Nagy segítséget jelentett továbbá a Felsőoktatási Egyesület letéte (a legfontosabb egyetemi tankönyvek több példányban, új kiadású szótárak), BINDER Jenő közel másfélszáz kötetes könyvtára (német, francia irodalmi, nyelvészeti, néprajzi művek), amely szinte teljes egészében az olvasóterem polcaira került. TARNOVSZKY Géza gyűjteménye a földrajzi, utazási, német, francia szépirodalmi műveket, a Győri Kaszinó könyvtára a magyar irodalomtörténeti-, történeti- és folyóiratanyagot, a Fővárosi Könyvtár és a Pénzügyminisztérium másodpéldányai a jog- és államtudományi szak anyagát szolgáltatták. Nem sikerült megfelelő mennyiségű és

123. V. ö. a 122. sz. jegyzettel. 552. p.

124. V. ö. a 110. sz. jegyzettel. 1. lev.

125. K.i. 138—1923/24. eksz. „Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai központ átirata a központi katalógus tgy.-ban.”

126. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 231. p.

127. K.i. 23—1923/24. eksz. „Szegedi Új Nemzedék cikke (1923. okt. 21. 240. sz.) könyvtári kérdésben.”

minőségű gyűjteményt összeállítani az orvostudomány, a kézikönyvtár (szótárak, segédkönyvek) és a folyóiratok vonatkozásában. Az olvasótermi állomány tartalom szerinti csoportosítása azt mutatja, hogy a természettudományos művek a teljes állomány 20, a társadalomtudományi művek 70%-át adták, az egyéb, vegyes tárgyú kiadványok a fennmaradó 10%-on osztoztak.¹²⁸

Az olvasótermi állományt a feldolgozásnál már említett, gépelt katalóguscédulák-ból szerkesztett betűrendes- és szakkatalógus tükrözte.¹²⁹

Az olvasóterem használati rendje megegyezett a kolozsvári egyetemi könyvtár szabályzatában foglaltakkal. A helyiség naponta 8-tól 13-ig és 15-től 20 óráig állt a közönség rendelkezésére. Az előírások értelmében az olvasó átadta a ruhatárosnak felsőkabátját, kalapját stb., akitől ruhatári számot és kérőlapokat kapott. (Külön kérőlapja volt mind a könyveknek, mind a folyóiratoknak). A kitöltött kérőlapot (név, állás, lakás, a mű címe beírásával) átadta az olvasótermi felügyelőnek és elfoglalta a ruhatári számának megfelelő számozott helyet. Itt kapta meg a kért műveket, amelyeket használat után visszaadott az olvasóterem felügyelőjének. Ez a tisztviselő a kérőlapon bélyegzővel jelezte a visszaadás tényét és átadta az olvasónak, aki a ruhatárban a ruhatári szám és a lebélyegzett kérőlapok ellenében visszakapta a megőrzésre átadott tárgyakat.¹³⁰

Az olvasótermet az oktatókon és hallgatókon kívül a város 16 éven felüli életkorú közönsége is használhatta. Tájékoztatásukra Dézsi Lajos rövid ismertetést adott a Könyvtár és állománya kialakulásáról, az olvasóterem nyitvatartási rendjéről, állományáról, katalógusairól, az olvasóterem használatának szabályairól. Tájékoztatóját a helyi lapokban (Szegedi Új Nemzedék, Szeged, Friss Hírek, Friss Újság) olvashatta a város közönsége.¹³¹

Dézsi Lajos szerint az 1923—24-es tanév olvasótermi forgalmáról készült kimutatás, ezt azonban a beszámoló általa jelzett helyén nem találtuk meg, valószínűleg elveszett.¹³²

Kölcsönzés

Míg a helybenolvasáshoz számos tárgyi feltételt kellett biztosítani, addig a kölcsönzés megindításához lényegesen kevesebb kellett. A legfontosabbak, a kiadványok, rendelkezésre állottak és rövid időn belül kölcsönözhetőek voltak. A kölcsönzés lehetőségével élt is az Egyetem. Például már 1921—22-ben a Felsőoktatási Egyesülettől kapott és szakcsoportokba rendezett könyveket szemináriumi könyvtárak vették kölcsön. A folyóiratok kölcsönzéséről ugyancsak gondoskodott a Könyvtár.¹³³

A kölcsönzéssel kapcsolatban nincsenek olyan részletes adataink, mint amilyenek a helybenolvasás esetében rendelkezésre álltak. A birtokunkban levő források alapján azonban tudjuk, hogy a kölcsönzésnél használt térítvény megegyezett a kolozsvárral, mindössze a lap felső szegélyén levő szöveget, a Könyvtár nevét javították át. A térítvény két részből állt. A baloldali, nagyobb terjedelmű részben

128. V. ö. a 110. sz. jegyzettel. 1—2. lev.

129. V. ö. a 120. sz. jegyzettel.

130. Utasítás a kolozsvári Ferenc-József magyar királyi tudományegyetem könyvtára részére. (Jóváhagyatott a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minister 5067—1900. sz. rendeletével.) 4—6. p.

131. V. ö. a 120. sz. jegyzettel.

132. V. ö. a 110. sz. jegyzettel. 2. lev.

133. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 229—230. p.

a következők szerepeltek: szerző, cím, darab, alak, kötés, jegy, kelt, határidő, hivatalos jegyzet, aláírás, állás, lakás. A jobboldali szelvényrész adatai: a könyv szerzője, címe, jegye, drb. A rovatokat a kölcsönző személy töltötte ki. Az ismertetett térítvényt még 1921-ben 10 000 példányban nyomdailag sokszorosították.¹³⁴

Arról nincs tudomásunk, hogy milyen rendszerű nyilvántartásban szerepeltek a térítvények. Csak feltételezzük, hogy a nagyobb szelvény a kölcsönzők neve, a kisebb szelvény a mű szerzője, vagy címé szerinti betűrendben sorakozott.

A rendelkezésre álló könyvek és folyóiratok nem mindig elégtették ki az egyetemi oktatók (esetenként a hallgatók) igényeit. Ilyenkor más könyvtárak bocsájították a kérő rendelkezésére a birtokukban levő kiadványt. A helybeli Somogyi Könyvtár igazgatója, MÓRA Ferenc például igen nagy előzékenységgel teljesítette a hozzá forduló kéréseit. Megtette például azt, hogy a nem kölcsönözhető kézikönyvtárhoz tartozó Corpus Iurist kölcsönadta MÁRKI Sándor professzornak.¹³⁵ Ugyanígy kölcsönzött néhány művet az Országos Széchenyi Könyvtár hallgatók részére,¹³⁶ az Országgyűlési Könyvtár MÁRKI Sándornak (44 mű),¹³⁷ a Budapesti Egyetemi Könyvtár MENYHÁRT Gáspár rektornak egyetemi kiadványokat,¹³⁸ a Rádai-Könyvtár BARTÓK György egyetemi tanárnak 8 művet.¹³⁹

Forgalmi adatokat a forrásokban nem találtunk, mindössze az 1922-ben kölcsönadott kötetek számát ismerjük. (356 kötet).¹⁴⁰

Tájékoztató

A szóbeli felvilágosításokról valószínűleg nem készítettek nyilvántartást, erről ugyanis sem a szóbeli közlések, sem az írásos források nem tesznek említést. Az írásban benyújtott kérdések ezzel szemben irattárba kerültek és így rendelkezésünkre állnak.

A vizsgált időszak alatt, 1922. tavaszán, a budapesti törvényszék arról kért tájékoztatást, hogy az Új Lap című napilap 1920. szeptember 29-i számában megjelent-e „A hatvani cukorgyár mint munkásrontó intézmény” című cikk. A válasz szerint, a jelzett napon ilyen című cikket nem közöltek a lapban.¹⁴¹

A Révai Lexikon szerkesztősege 1922-ben PERSIÁN Kálmán, a kolozsvári egyetemi könyvtár tisztviselője és Cs. PAPP József életrajzának kiegészítését kérte. A válasz másolatát ugyan nem találtuk meg, azonban a szerkesztőség köszönete arról tanúskodik, hogy kielégítő választ kaptak.¹⁴²

134. K.B.i. 36b—1921/22. KBsz. [Puskás Endre jelentése Dézsi Lajosnak.]

135. K.i. 71—1922/23. eksz. [Márki Sándornak a Somogyi Könyvtár kölcsönadja a Corpus Iuris 1913/14. évi kötetét.]

136. K.i. 32—1921/22. eksz. „Thuróczy Emma és Simó Emília kérése a M. Nemz. Múzeum könyvtárától könyvek kölcsönkéréséért.”

137. K.i. 27—1921/22. eksz. [Könyvek kölcsönzése a Magyar Nemzetgyűlés Könyvtárától.]

138. K.i. 64—1921/22. eksz. [Könyvek kölcsönzése a budapesti egyetemi könyvtártól.]

139. K.i. 48—1921/22. eksz. „Könyvkérés Dr. Bartók György egyetemi ny. r. tanár úr részére a Rádai-könyvtártól.”

140. K.i. 158—1922/23. eksz. „Statisztikai adatok könyvtárunk 1913., 1914. és 1922. évi állapotáról.”

141. K.i. 14—1921/22. eksz. „A budapesti kir. Büntető törvényszéknek értesítés az „Új Lap” 1920. 230. sz. ban kérdezett cikk felől.”

142. K.i. 25—1921/22. eksz. [A Könyvtár életrajzi adatokat közöl a Révai Lexikon Szerkesztőségével.]

ÁLLOMÁNYVÉDELEM

A Könyvtár Szegedre költözése után nagy problémát jelentett, hogy az érkező kiadványokat nem tudták megfelelően elhelyezni, polcokon tárolni. Az 1921—22-es tanévben például csak a könyvek kisebb hányadát tudták asztalokra tenni, nagyobb részük a földre került, ahol sorbarakták őket. A 36 folyóiratot címük alapján betűrendben tárolták. A küldemények nagy hányada azonban teljesen hozzáférhetetlen volt, kibontatlan ládákban maradt.

Az állomány elhelyezési gondjai még az 1921—22-es tanév folyamán valamelyest enyhültek: a szegedi tankerületi főigazgatóság szekrényeket adott kölcsön. Ugyanebben az évben megkezdődött a könyvvállványok készítése, amelyekből a Könyvtár rövidesen 130 folyómeter könyvet befogadó polcot kapott meg. Az első működési évről szóló beszámolóban már szerepelt az olvasóterem létesítésének terve, amelytől a helyhiány enyhülését remélték. Úgy tervezték, hogy az olvasóteremben 12 — 13 000 kötetet helyeznek el.¹⁴³ Ezzel szemben a megnyitás napján az olvasótermi állomány csak 7852 kötet volt, tehát a raktározás terén változás történt, másutt tudtak helyet biztosítani azoknak a kiadványoknak, amelyek csak teher-tételt jelentettek volna az olvasóteremnek és csak az elhelyezési nehézségek miatt kerültek volna oda.

Az olvasóteremben található könyvek és folyóiratok felállítási rendjéről már említést tettünk, nem ismerjük azonban az állomány többségét jelentő és raktárban elhelyezett kiadványok rendezési elvét.

A költözködés, szállítás során valószínűleg sok könyv megrongálódott, ezen felül számos használt kiadvány olyan állapotban volt, hogy sürgős javításra szorult: gondoskodni kellett köttetéséről. Mindenek előtt természetesen az olvasótermi kiadványokat kellett, a nagyobb igénybevételre számítva, újraköttetni.¹⁴⁴ Az évenként bekötött kötetek számát nem közlik a források.

A MUNKATÁRSÁK KÉPZÉSE, TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA

A könyvtári munka megindításával járó számtalan nehézség és feladat ellenére a könyvtárosok találtak módot szakmai ismereteik gyarapítására és érdeklődésüknek megfelelő tudományos munkásság folytatására.

Az 1921—22-es tanévben több alkalommal testületileg foglalkoztak könyvtári elméleti és gyakorlati kérdésekkel. A közlések nem ismertetik e megbeszélések tárgyát, pedig tanulságos lenne részletesebb elemzésük.

A feldolgozásnál már említett Porosz Instrukció lefordításáról e helyen is megemlékezünk. Az 1921—22-es tanévben Izsó Lajos magyar anonim-lexikonhoz és magyar tárgyi bibliográfiához gyűjtött anyagát bővítette. Munkálatainak folytatásáról, befejezéséről nem tudunk.

Több könyvtáros képzettségének, érdeklődésének megfelelő tudományos munkát végzett. PUSKÁS Endre norvég nyelvről lefordította Ibsen „A császár és Galiléus” című munkáját, amely 1921-ben kiadásra került, Ibsen „Brand” című drámai költeményéből egy részt lefordított és megjelentetett az Erdélyi Szemle 1921-es évfolyamában.

143. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 229., 231. p.

144. V. ö. a 110. sz. jegyzettel. 2—3. levél.

CSILLIK Bertalannak, 1921-ben, a kolozsvári Evangélikus Munkásban jelent meg tanulmánya „Az evangélikus keresztyén missziók ismertetése” címmel, kéziratban elkészült Hertwig Oszkár „Általános állat alak- és fejlődéstan” és Rosenberg J. „Asszir nyelv- és ékirástan” című munkák fordítása.¹⁴⁶

A KÖNYVTÁR KAPCSOLATAI

A Könyvtár és a Bizottság

Történeti összefoglalásunk azon részében, ahol a budapesti eseményekről adtunk áttekintést, megemlítettük, hogy ismét megalakult a Bizottság. A Bizottság, összetétele következtében, jó kapcsolatot biztosított az egész Egyetemmel, mert az elnöklő prorektoron kívül 1922 májusáig a négy egyetemi kar egy-egy professzorral képviseltette magát benne. A jelzett időponttól valamennyi kar 1—1 póttagot küldött,¹⁴⁶ akik az 1923—24-es tanévben már rendes tagokká léptek elő.¹⁴⁷ Ugyancsak 1922 májusától SZÁDECZKY-KARDOSS Béla is résztvett a Bizottság munkájában. Ilyen módon a legilletékesebb, a megbízott vezető, szakértőként képviselte a könyvtári érdekeket.¹⁴⁸

A Bizottság 1920—21-es tanévben végzett munkáját nem ismerjük. Az 1921—22-ből fennmaradó bizottsági iratanyagból ellenben kirajzolódik a feladatköre. Valamennyi könyvtári ügyről tájékoztatást kapott, döntött személyi és anyagi kérdésekben (alkalmazottak felvétele, jutalmazása, rendelések, kiadások kifizetése stb.).¹⁴⁹ E tanévben öt alkalommal tartott ülést, amelyek közül két esetben elfoglaltságuk miatt nem jelentek meg kellő számban a bizottsági tagok, el kellett napolni a tárgyalást. Ekkor — hasonló esetek elkerülése céljából — úgy határoztak, hogy a Bizottságot 9 tagúvá bővítik ki, így néhány professzor távolléte nem akadályozza meg a kérdések megvitatását és határozat hozatalát.

A Könyvtár és az egyetemi vezetés

A könyvtári alkalmazottak minden lényegesebb, őket és a Könyvtárt érintő tárgyalásról, döntésről azonnal tudomást szerezhettek, mert a Könyvtárvezető résztvett az Egyetem vezető testülete ülésein. (Ilyen alkalmakkor döntöttek az egyetemi hitelek felosztásáról, itt tárgyalták meg a B-listázással kapcsolatos tennivalókat.)¹⁵⁰

1921 és 1924 között a könyvtári dolgozók nemcsak munkahelyükön, a Könyvtárban végzett tevékenységükkel alapozták meg az Egyetem előtt tekintélyüket, hanem egyéb, az Egyetem vezetőitől kapott megbízatásuknak is messzemenően eleget tettek. 1922 júniusában például MENYHÁRT Gáspár rektori utasítására bekapcsolódtak az Egyetem fennállása 50 éves évfordulójára rendezendő kiállítás munkálataiba, közreműködtek a kiállítási anyag összeállításában. Feladatukat olyan tökéletesen oldották meg — nem egyszer dolgoztak munkaidőn kívül is — hogy elismerésként, a rektortól írásbeli köszönetet és dicséretet kaptak.¹⁵¹

145. V. ö. a 6. sz. jegyzettel. 233. p.

146. K.B.i. 93—1921/22. KBsz. [A Könyvtári Bizottság 1922. május 3-i ülésének jegyzőkönyve.]

147. V. ö. a 20. sz. jegyzettel. 42. p.

148. V. ö. a 146. sz. jegyzettel.

149. U. o.

150. K.i. 100—1921/22. eksz. [Meghívó a létszámcsökkentés ügyében tartandó értekezletre.]

151. K.i. 82—1921/22. eksz. „Rector Magnificus az egyetem jubilárius ünnepi fénykép kiállítás rendezésében részvételre szólítja fel a Könyvtár tisztviselőit.”

A Könyvtár és az Egyetem Barátai Egyesülete

Az Egyetem Barátai Egyesülete a volt egyetemi hallgatók összetartása, a tudományos munka támogatása és a hallgatók segítése céljából alakult meg 1922. június 29-én.¹⁵²

Mivel a Könyvtár az Egyetemen folyó oktató és kutató tevékenység egyik fontos támasza volt, jogosan igényelhette az Egyesület támogatását. Ebből kiindulva 1923-ban pénzbeli támogatást és könyvadományokat kért az Egyesülettől.¹⁵³ A fenti kérés visszhangjáról nem tesznek említést a feljegyzések, arról azonban igen, hogy 1923-ban a nehéz anyagi helyzetben levő Könyvtárt pénzzavarából kisegítette. A Györi Olvasóegylet könyvtárának megvásárlásakor ugyanis 150 000 koronát kölcsönadott,¹⁵⁴ amit egyébként még az év folyamán visszakapott.¹⁵⁵

A Könyvtár szegedi kapcsolatai

1920-ban a segítőkészség vezette Szeged polgármesterét, amikor felajánlotta a város szolgálatait az Egyetemnek. Tájékoztatást adott például a Szegedi Városi Nyomda Vállalatról, amely könyvkötéssel, könyv- és papírkereskedéssel is rendelkezett.¹⁵⁶ A Könyvtár élt a lehetőséggel és 1922-ben a Vállalatra bízta könyvrendeléseinek egy részét, a Bölcsészettudományi Kar¹⁵⁷ valamint a Matematikai és Természettudományi Kar rendeléseit.¹⁵⁸ A szegedi intézmények közül, az említett nyomdán kívül, a szegedi börtön asztalosüzeme is nagy szolgálatot tett a Könyvtárnak azzal, hogy elkészítette az olvasóterem bútorzatát.^{159, 160}

A Városi Somogyi Könyvtárral, pontosabban igazgatójával, MÓRA Ferencsel (az ismert íróval), akkor került először kapcsolatba a Könyvtár, amikor tőle vette át Szeged városa könyvadományát, néhány szegedi vonatkozású művet.¹⁶¹ MÓRA tudott a Könyvtár kezdeti nehézségeiről, az összegyűlő állomány fogyatékoságairól, úgy érezte, hogy pártfogolnia kell a rokon intézményt. Ez vezette akkor, amikor 1922 tavaszán tudomást szerzett az értékes műveket tartalmazó DUBSZKY-könyvtár eladásának tervéről, és azt önzetlenül felkínálva átengedte a vásárlás jogát a Könyvtárnak.^{162, 163}

152. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete: Jelentés az Egyesület 1922—24. évi működéséről. Összeáll. Buday Árpád. (Szeged), 1925, M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete. 3—5. p.

153. K.i. 118—1922/23. eksz. [Támogatás kérése az Egyetem Barátai Egyesületétől.]

154. K.i. 165—1922/23. eksz. „Gálós Rezső levele a Györi Kaszinó eladásra szánt könyveinek vétel-ára tgyban.”

155. K.i. 213—1922/23. eksz. „Györi Olvasóegylet-től vásárolt könyvanyag vételárából 150 000 koronát a m. kir. Ferenc József tud. egyet. Barátai Körének megtérítünk.”

156. K.B.i. 38—1921/22. KBsz. [Somogyi Szilveszter polgármester felhívja a Könyvtári Bizottság elnöke figyelmét a helybeli Városi Nyomdára.]

157. K.i. 40—1921/22. eksz. „A Bölcsészeti Kar átírata két mű megrendelése iránt.”

158. K.i. 44—1921/22. eksz. „A Matematikai- és Természettudományi Kar részére megrendelések. (Folyóiratok).”

159. K.i. 106—1921/22. eksz. „A Kir. Kerületi börtönigazgatósághoz ajánlatkérés az olvasóterem galérikus könyvállványa elkészítéséhez.”

160. V. ö. a 59. sz. jegyzettel.

161. V. ö. a 89. sz. jegyzettel.

162. K.B.i. 77—1921/22. KBsz. [Dézsi Lajos javasolja a Könyvtári Bizottságnak a Dubszky-Könyvtár megvásárlását.]

163. K.B.i. 82—1921/22. KBsz. [A rektor véleményezés végett elküldi a Könyvtárnak a Dubszky-könyvtár katalógusát.]

MÓRA Ferenc más vonatkozásban is segítette az Egyetemen folyó oktatást és kutatást. Már 1921-ben fontosnak tartotta azt, hogy a szépirodalmi műveken kívül az egyetemi ifjúság tudományos művek iránti igényeit is kielégítse a Somogyi Könyvtár. A gyarapodás ezt úgy tükrözte, hogy a vásárlások két nagy tételét a szépirodalmi és tudományos kiadványok alkották.¹⁶⁴

A Somogyi Könyvtár állományát részben helybenolvasás, részben kölcsönzés útján tette hozzáférhetővé az egyetemi oktatók és hallgatók számára. Erről tanúskodnak a rendelkezésre álló 1921-es¹⁶⁵ és 1923-as¹⁶⁶ helybenolvasási adatok. A Somogyi Könyvtár 1921-es működési beszámolója alapján csak következtetni lehet a helybenolvasó egyetemi hallgatók számára. MÓRA ekkor csak azt közli, hogy az 5604 helybenolvasó személy közül 3820 tanuló volt, akiknek többsége egyetemi hallgató. 1923-ban a Somogyi Könyvtár olvasóterme 15 180 látogatójából 4774 egyetemi hallgató volt, az olvasott 38 910 mű 72%-a pedig tudományos munka.

Bár a kölcsönzést 1921-től megszigorították, — a közönség hanyagsága miatt sok könyv tönkrement — MÓRA mégis foglalkozott azzal a gondolattal, hogy az egyetemi hallgatóknak lehetővé teszi a kölcsönzést. Be kellett azonban látnia, hogy az így bekövetkező forgalomnövekedés nagy tehertétel lett volna az amúgy is kis létszámú könyvtárnak.¹⁶⁷ Ezért olvasható az 1923-as évi jelentésben az, hogy az év folyamán csak az egyetemi tanárok kölcsönözhettek, azonban a Somogyi-alapítvány anyagát ők is csak helyben olvashatták.¹⁶⁸

Az 1921-es egyetemi könyvtári iratanyag, valamint a Somogyi Könyvtár ugyan csak 1921-es beszámolója egy érdekes elképzelésről is hírt ad. Szeged város tanácsa ugyanis utasította MÓRA Ferencet, hogy kezdjen tárgyalásokat az Egyetemmel arról, miként lehetne a két könyvtárt kapcsolatba hozni, összevonni.¹⁶⁹ A kezdeményezés jelentős visszhangot váltott ki az Egyetemen: foglalkozott a kérdéssel az Egyetem vezetősége,¹⁷⁰ a Bizottság.¹⁷¹ A Bizottság elnöke, DÉZSI Lajos egyébként részletes javaslatot dolgozott ki a két intézmény összevonása esetére. Ebben részletesen foglalkozott az együttműködés kialakításának tárgyi (a Somogyi gyűjtemény sorsa, mindkét könyvtár állományának gyarapítási kérdései, különgyűjtemények, kötelezpéldányok sorsa, használati feltételek; közös leltározás, feldolgozás, elkülönített állományok) és személyi feltételeivel (egy státus-rendszerben egyesített közös személyzet, külön igazgató a Somogyi Könyvtár számára stb.).¹⁷² A tárgyalások azonban nem vezettek eredményre, mint MÓRA írta: „Végleges döntés semmilyen irányban sem történt.”¹⁷³

164. A Somogyi Könyvtár és Szegedi Városi Múzeum 1921. évi fejlődéséről és állapotáról szóló jelentés. [Összeállította Móra Ferenc.] [9.] p.

165. V. ö. a 164. sz. jegyzettel. [12.] p.

166. Jelentés a Somogyi-könyvtár és Városi Múzeum 1923. évi állapotáról. [Összeállította Móra Ferenc.] 7. p.

167. V. ö. a 164. sz. jegyzettel. [13.] p.

168. V. ö. a 166. sz. jegyzettel. 7—8. p.

169. V. ö. a 164. sz. jegyzettel. 5. p.

170. K.B.i. 35—1921/22. K.Bsz. „Meghívó f. hó 18-án d.u. 4 órakor tartandó Somogyi Könyvtár és egyetemünk közti viszony letárgyalására kiküldött bizottság értekezletére.”

171. K.B.i. 27—1921/22. K.Bsz. [A Bizottság határozata a Somogyi Könyvtár és a Könyvtár kapcsolatának megteremtésével kapcsolatban.]

172. K.B.i. 44—1921/22. K.Bsz. „Somogyi — Egy. Kvtár cooperatiójának szervezete.”

173. V. ö. a 164. sz. jegyzettel. [5.] p.

A Könyvtár kapcsolata hazai könyvtárakkal, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségével

Az állománygyarapítással, könyvtárközi kölcsönzéssel stb. foglalkozó fejezetekben szóltunk az Országos Széchényi Könyvtárral, a Pázmány Péter Tudományegyetem Könyvtárával, a Fővárosi Könyvtárral, a Ráday-Könyvtárral létrejövő kapcsolatokról. A részletezést mellőző felsorolással csak azt akarjuk érzékeltetni, hogy a kialakuló Könyvtár a gazdag állománnyal rendelkező nagy és híres könyvtáraktól milyen sokrétű támogatást kapott.

Említettük továbbá azt is, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége is hatékony segítséget nyújtott például a nélkülözhetetlen kézikönyvek, szakmunkák rendelkezésre bocsájtásával. Akkor azonban szándékosan nem foglalkoztunk azzal a mellékesnek látszó ténnyel, hogy az átadott könyvek jegyzékét Bibó István miniszteri¹ tanácsos írta alá.¹⁷⁴ Az aláíró személye ebben az esetben azért fontos, mert 1924-ben ő lett a Könyvtár igazgatója.

ÖSSZEFOGLALÁS

Történeti vizsgálataink során a feldolgozás számos, egymástól kisebb-nagyobb mértékben különböző módját alkalmazhattuk volna. Végso soron azonban valamennyien ugyanazokra a Könyvtár számára lényeges kérdésekre világítanak rá: miként alakult ki a kiadvány és a könyvtáros, valamint az állomány és az olvasók közötti kapcsolat? Az egyes fejezetekben nyomon kísérhettük azt a folyamatot, amelynek során a kiadványokból állomány alakult ki a könyvtárosok munkája során. A munka ez első szakaszában készített leltárnaplók, katalógusok, amelyek az állomány anyagi, értékbeli, formai, tartalmi sajátosságaira mutattak rá, közvetett, vagy közvetlen biztosítói voltak a második, magasabb rendű kapcsolat kibontakozásának.

Tapasztalhattuk, hogy az intézményen kívüli és belüli körülmények mennyi működési akadályt jelentettek. A Könyvtár ilyen feltételek ellenére elért eredményei éppen ezért érdemelnek elismerést. A sikerek értékét csak fokozza az a tény, hogy rájuk épülve, még e rövid néhány év alatt — ha még valamennyi vonatkozásában nem is — a könyvtárosok közreműködésével kialakult az olvasók és az állomány közötti kapcsolat, amely a könyvtári munka egyik, szem elől nem téveszthető célja.

174. V. ö. a 87. sz. jegyzettel.

TÁBLÁZATOK

1. táblázat

Jelentős adományozók és adományok 1921-ben¹⁵

Az adományozó neve	Az adomány mennyisége
Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára	11 327 kötet
Budapesti Egyetemi Könyvtár	9 639 kötet
Budapesti Székesfővárosi Városi Nyilvános Könyvtár	3 891 kötet
Magyar Tudományos Akadémia	5 037 kötet
Magyar Királyi Pénzügymisztérium	3 491 kötet
Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata	3 237 kötet
összesen	36 626 kötet

2. táblázat

Tanszékek és klinikák száma az 1921—22 — 1923—24. tanévekben

1921—22 ¹⁸	1922—23 ¹⁹	1923—24 ²⁰
45	46	45

3. táblázat

Egyetemi oktatók száma az 1921—22 — 1923—24. tanévekben

1921—22 ²¹		1922—23 ²²		1923—24 ²³	
I.	II.	I.	II.	I.	II.
félév		félév		félév	
152	163	182	181	163	168

4. táblázat

Egyetemi hallgatók száma az 1921—22. — 1923—24. tanévekben

1921—22 ²⁴		1922—23 ²⁵		1923—24 ²⁶	
I.	II.	I.	II.	I.	II.
félév		félév		félév	
1007	970	1139	1107	1186	1057

15. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 238. p.

18. V.ö. a 16. sz. jegyzettel. 60—70. p.

19. A Magyar Királyi Ferenc József-Tudományegyetem almanachja az 1922—23. tanévre. Szeged, 1923, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 44—52. p.

20. A Magyar Királyi Ferenc József-Tudományegyetem almanachja az 1923—24. tanévre. Szeged, 1924, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 44—52. p.

21. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 195. p.

22. V.ö. a 17. sz. jegyzettel. 393—394. p.

23. U. o.

24. V.ö. a 6. sz. jegyzettel. 196. p.

25. V.ö. a 17. sz. jegyzettel. 402. p.

26. U. o.

5. táblázat

A Könyvtár személyzetének státus szerinti megoszlása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben

Megnevezés	1921—22 ²⁷	1922—23 ²⁸	1923—24 ²⁹
igazgató	1	1	1 fő
könyvtárőr	1	1	1 fő
könyvtártiszt	1	1	1 fő
fizetéstelen könyvtári kezelőtiszt	2	3	3 fő
könyvtári gyakornok	2	2	2 fő
könyvtári kezelőgyakornok	—	1	1 fő
napidíjas	1	2	2 fő
szolga	2	—	— fő
kisegítő altiszt	—	2	— fő
napibéres altiszt	—	—	2 fő
szolgálattelelre beosztott	1	1	1 fő
összesen	11	14	14 fő

6. táblázat

Adományozók és adományok az 1921—22. tanévben

Az adományozó neve	Az adomány mennyisége	
	mű	kötet
Fővárosi Könyvtár ⁸³	—	6300
Szent-István Társulat ⁸⁴	22	108
Földművelésügyi Minisztérium ⁸⁵	70	70
Magyar Külügyi Társaság ⁸⁶	14	26
Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége ⁸⁷	26	38
Természettudományi Társulat ⁸⁸	23	23
Szeged város tanácsa ⁸⁹	5	8
összesen	160	6573

27. V. ö. a 16. sz. jegyzettel. 59. p.

28. V. ö. a 19. sz. jegyzettel. 43. p.

29. V. ö. a 20. sz. jegyzettel. 43. p.

83. K.i. 4—1921/22. eksz. „Dr. Puskás Endre egyetemi könyvtártiszt értesítése a Fővárosi könyvtár könyvadománya elküldéséről.”

84. K.i. 3—1921/22. eksz. „Köszönő a Szent-István Társulat Elnökségéhez ajándékkul megküldött kiadványaiért.”

85. V. ö. a 81. sz. jegyzettel.

86. K.i. 15—1921/22. eksz. [Puskás Endre könyvtári ügyekről ad tájékoztatást.]

87. K.i. 88—1921/22. eksz. [Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége adományának jegyzékc.]

88. K.i. 22—1921/22. eksz. „Dr. Puskás Endre értesítése könyvtári ügyekről.”

89. K.i. 45—1921/22. eksz. „Rector Magnificus értesítése a Szeged város történetét tartalmazó művek átvétele tárgyában.”

7. táblázat

A nyomtatványok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (mű)¹⁰³

Megnevezés	1921—22+letét	1922—23+letét	1923—24+letét
nyomtatvány	2768+455	5739+144	2396
egyetemi nyomtatvány	8	6	5
disszertáció	705	319	10
végyes nyomtatvány	19	128+ 4	289
térkép	—	2	12
értésítő	—	—	—
gyászjelentés	—	—	—
összesen	3500+455	6194+148	2712
halmozva összesen	—	9694+603	12406+603

8. táblázat

A nyomtatványok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (kötet, füzet, darab)¹⁰³

Megnevezés	1921—22+letét	1922—23+letét	1923—24+letét
nyomtatvány	3747+618	11585+221	5459
egyetemi nyomtatvány	98	181	256
disszertáció	707	319	10
végyes nyomtatvány	20	532+ 94	314
térkép	—	13	13
értésítő	110	360+ 6	747
gyászjelentés	—	1239	51
összesen	4682+618	14 229+321	6850
halmozva összesen	—	18 911+939	25761+939

103. Gyarapodási napló. Nyomtatványok. 1921/22—1926/27. [Leltár-napló.]

9. táblázat

Az ügyészégi nyomtatványok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (mű)¹⁰⁴

Megnevezés	1921—22	1922—23	1923—24
nyomtatvány	3155	1112	174
egyetemi nyomtatvány	3	—	—
disszertáció	14	—	—
vegyes nyomtatvány	11	106	5
térkép	89	—	—
értesítő	—	—	—
gyászjelentés	—	—	—
összesen	3272	1218	179
halmozva összesen	—	4490	4669

10. táblázat

Az ügyészégi nyomtatványok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (kötet, füzet, darab)¹⁰⁴

Megnevezés	1921—22	1922—23	1923—24
nyomtatvány	5100	1689	591
egyetemi nyomtatvány	31	13	—
disszertáció	14	—	—
vegyes nyomtatvány	23	5703	125
térkép	89	6	—
értesítő	61	35	—
gyászjelentés	67	—	9
összesen	5385	7446	725
halmozva összesen	—	12831	13556

104. Gyarapodási napló. Ügyészégi nyomtatványok. 1921/22—1925/26. [Leltár-napló.]

11. táblázat

A folyóiratok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (mű)¹⁰⁵

Megnevezés	1921—22	1922—23+letét	1923—24+letét
folyóirat hírlap	10 —	83+4 —	59 —
összesen halmozva összesen	10 —	83+4 93+4	59 152+4

12. táblázat

A folyóiratok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (kötet)¹⁰⁵

Megnevezés	1921—22	1922—23+letét	1923—24+letét
folyóirat hírlap	87 1	1426+40 —	748 —
összesen halmozva összesen	88 —	1426+40 1514+40	748 226+40

13. táblázat

Az ügyészégi folyóiratok gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (mű, kötet)¹⁰⁶

Magnevezés		1921—22	1922—23	1923—24
folyóirat	mű	—	—	22
	kötet	—	—	309
hírlap	mű.	—	—	—
	kötet	—	—	—
összesen	mű	—	—	22
	kötet	—	—	309

105. Folyóiratok. 1921—1951. [Leltár-napló.]

106. Ügyészégi folyóiratok. 1923/24—1950/51. [Leltár-napló.]

14. táblázat

Az állomány teljes gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (mű)¹⁰⁷

Megnevezés	1921—22+letét	1922—23+letét	1923—24+letét
nyomtatvány	5923+455	6851+144	2570
folyóirat	10	83+ 4	81
hírlap	—	—	—
egyetemi nyomtatvány	11	6	5
disszertáció	719	319	10
vegyes nyomtatvány	30	234+ 4	294
térkép	89	2	12
értesítő	—	—	—
gyászjelentés	—	—	—
összesen	6782+455	7495+152	2972
halmozva összesen	—	14277+607	17249+607

15. táblázat

Az állomány teljes gyarapodása az 1921—22 — 1923—24. tanévekben (kötet, füzet, darab)¹⁰⁷

Megnevezés	1921—22+letét	1922—23+letét	1923—24+letét
nyomtatvány	8847+618	13274+221	6050
folyóirat	87	1426+ 40	1057
hírlap	1	—	—
egyetemi nyomtatvány	129	194	256
disszertáció	721	319	10
vegyes nyomtatvány	43	6235+ 94	439
térkép	89	19	13
értesítő	171	395+ 6	747
gyászjelentés	67	1239	60
összesen	10155+618	23101+361	8632
halmozva összesen	—	33256+979	41888+979

107. Gyarapodási főnapló. 1921/22—1950/51. [Leltár-napló.]

16. táblázat

Az 1921—22. tanév gyarapodásának megoszlása gyarapítási módok szerint (mű)¹⁰⁸

Megnevezés	Kötelezpéldány	Vétel	Ajándék	Csere	Összesen	Letét
k	3155	216	2552	—	5923	455
f	—	7	3	—	10	—
h	—	—	—	—	—	—
e	3	—	8	—	11	—
d	14	2	703	—	719	—
v	11	—	19	—	30	—
t	89	—	—	—	89	—
é	—	—	—	—	—	—
g	—	—	—	—	—	—
összesen	3272	225	3285	—	6782	455

17. táblázat

Az 1921—22. tanév gyarapodásának megoszlása gyarapítási módok szerint (kötet, füzet, darab)¹⁰⁸

Megnevezés	Kötelezpéldány	Vétel	Ajándék	Csere	Összesen	Letét
n	5100	417	3330	—	8847	618
f	—	79	8	—	87	—
h	—	—	1	—	1	—
e	31	—	98	—	129	—
d	14	2	705	—	721	—
v	23	—	20	—	43	—
t	89	—	—	—	89	—
é	61	—	110	—	171	—
g	67	—	—	—	67	—
összesen	5385	498	4272	—	10155	618

Rövidítések: k—könyv, f—folyóirat, h—hírlap, e—egyetemi nyomtatvány, d—disszertáció, v—vegyes nyomtatvány, t—térkép, é—értesítő, g—gyászjelentés, n—nyomtatvány.

108. V. ö. a 101. sz. jegyzettel.

18. táblázat

Az 1922—23. tanév gyarapodásának megoszlása gyarapítási módok szerint (mű)¹⁰⁹

Megnevezés	Kötelesspéldány	Vétel	Ajándék	Csere	Összesen	Letét
n	1112	1609	4127	3	6851	144
f	—	15	68	—	83	4
h	—	—	—	—	—	—
e	—	—	6	—	6	—
d	—	4	315	—	319	—
v	106	2	126	—	234	4
t	—	1	1	—	2	—
é	—	—	—	—	—	—
g	—	—	—	—	—	—
Összesen	1218	1631	4643	3	7495	152

19. táblázat

Az 1922—23. tanév gyarapodásának megoszlása gyarapítási módok szerint (kötet, füzet, darab)¹⁰⁹

Megnevezés	Kötelesspéldány	Vétel	Ajándék	Csere	Összesen	Letét
n	1689	2913	8668	4	13274	221
f	—	360	1066	—	1426	40
h	—	—	—	—	—	—
e	13	68	93	20	194	—
d	—	4	315	—	319	—
v	5703	5	527	—	6235	94
t	6	2	11	—	19	—
é	35	51	304	5	395	6
g	—	—	1239	—	1239	—
Összesen	7446	3403	12223	29	23101	361

¹⁰⁹. V. ö. a 74. sz. jegyzettel. 2. sz. kimutatás.

20. táblázat. Az 1923—24. tanév gyarapodásának megoszlása gyarapítási módok szerint (mű)¹¹⁰

Megnevezés	Kötelepéldány	Vétel	Ajándék	Csere	Összesen	Letét
n	174	76	2263	57	2570	—
f	22	2	57	—	81	—
h	—	—	—	—	—	—
e	—	—	3	2	5	—
d	—	—	—	10	10	—
v	5	—	286	3	294	—
t	—	2	10	—	12	—
é	—	—	—	—	—	—
g	—	—	—	—	—	—
összesen	201	80	2619	72	2972	—

21. táblázat

Az 1923—24. tanév gyarapodásának megoszlása gyarapítási módok szerint (kötet, füzet, darab)¹¹⁰

Megnevezés	Kötelepéldány	Vétel	Ajándék	Csere	Összesen	Letét
n	591	224	5171	64	6050	—
f	309	98	649	1	1057	—
h	—	—	—	—	—	—
e	—	—	239	17	256	—
d	—	—	—	10	10	—
v	125	—	311	3	439	—
t	—	3	10	—	13	—
é	—	—	742	5	747	—
g	9	—	51	—	60	—
összesen	1034	325	7173	100	8632	—

22. táblázat. Az olvasótermi állomány szakcsoportok szerinti megoszlása 1924-ben¹²¹

Szakcsoport	Könyv		Folyóirat kötet
	mű	kötet	
A kézikönyvtár: lexikonok, szótárak	70	205	—
B jog- és államtudomány	1159	1299	103
C orvostudomány	389	497	57
D természettudományok	960	1102	94
E matematika	149	173	—
F filozófia, pedagógia, művészet, zene, vallás, etnogr.	472	524	—
Ga világtörténet	218	327	—
Gb magyar történelem	421	671	—
Gc földrajz	215	347	—
H általános nyelvészet és irodalomtörténet	22	24	—
Ha magyar szépirodalom és nyelvészet, összehasonlító irodalomtörténet és nyelvészet	775	953	—
Hb klasszika filológia	262	301	—
Hc romanisztika	302	350	—
Hd germanisztika	514	651	—
He szlavisztika	52	59	—
Hf keleti nyelvészet	90	115	—
összesen	6070	7598	254

110. Jelentés a m. kir. Ferenc József Tudomány-egyetemi Könyvtár 1923/24. tanévi állapotáról. 2. sz. kimutatás.

121. V. ö. a 110. sz. jegyzettel. 2. lev.

23. táblázat

A Könyvtár személyzetének jegyzéke az 1921—22. tanévben¹⁷⁵

igazgató:

dr. ERDÉLYI Pál, egyetemi címzetes nyilvános rendkívüli tanár,

könyvtárőr:

dr. PUSKÁS ENDRE,

könyvtártiszt:

dr. CSILLIK Bertalan,

fizetéstelen könyvtári kezelőtiszt:

Izsó Lajos,
HEREPEY Árpád,

könyvtári gyakornok:

dr. SZÉCHENYI Sándor,
WINIS Nándor,

napidíjas:

KILYÉN István,

szolgálatételre beosztott könyvtárőr:

dr. SZÁDECZKY-KARDOSS Béla,

szolga:

HEGEDÚS József,
NACSA Mihály.

24. táblázat

A Könyvtár személyzetének jegyzéke az 1922—23. tanévben¹⁷⁶

igazgatói teendőkkel megbízva:

dr. DÉZSI Lajos, egyetemi nyilvános rendes tanár,

könyvtárőr:

dr. PUSKÁS Endre,

könyvtártiszt:

dr. CSILLIK Bertalan,

fizetéstelen könyvtári kezelőtiszt:

Izsó Lajos,
dr. HEREPEY Árpád,
VRANNAY Erzsébet,

könyvtári gyakornok:

dr. SZÉCHENYI Sándor,
dr. WINIS Nándor,

könyvtári kezelőgyakornok:

KILYÉN István,

napidíjas:

özv. JOÓ Sándorné, sz. TIMCSÁK Júlia,
ZAYMUSZ Illésné, sz. NICK Márta,

szolgálatételre beosztott könyvtárőr:

dr. SZÁDECZKY-KARDOSS Béla,

kisegítő altiszt:

HEGEDÚS József,
NACSA Mihály.

25. táblázat

A Könyvtár személyzetének jegyzéke az 1923—24. tanévben¹⁷⁷

igazgatói teendőkkel megbízva:

dr. DÉZSI Lajos, egyetemi nyilvános rendes tanár,

könyvtárőr:

dr. PUSKÁS Endre,

könyvtártiszt:

dr. CSILLIK Bertalan,

fizetéstelen könyvtári kezelőtiszt:

Izsó Lajos,
dr. HEREPEY Árpád,
VRANNAY Erzsébet,

könyvtári gyakornok:

dr. SZÉCHENYI Sándor,
dr. WINIS Nándor,

könyvtári kezelőgyakornok:

KILYÉN István,

napidíjas:

özv. JOÓ Sándorné, sz. TIMCSÁK Júlia,
ZAYMUSZ Illésné, sz. NICK Márta,

szolgálatételre beosztott könyvtárőr:

dr. SZÁDECZKY-KARDOSS Béla,

napibéres altiszt:

HEGEDÚS József,
NACSA Mihály.

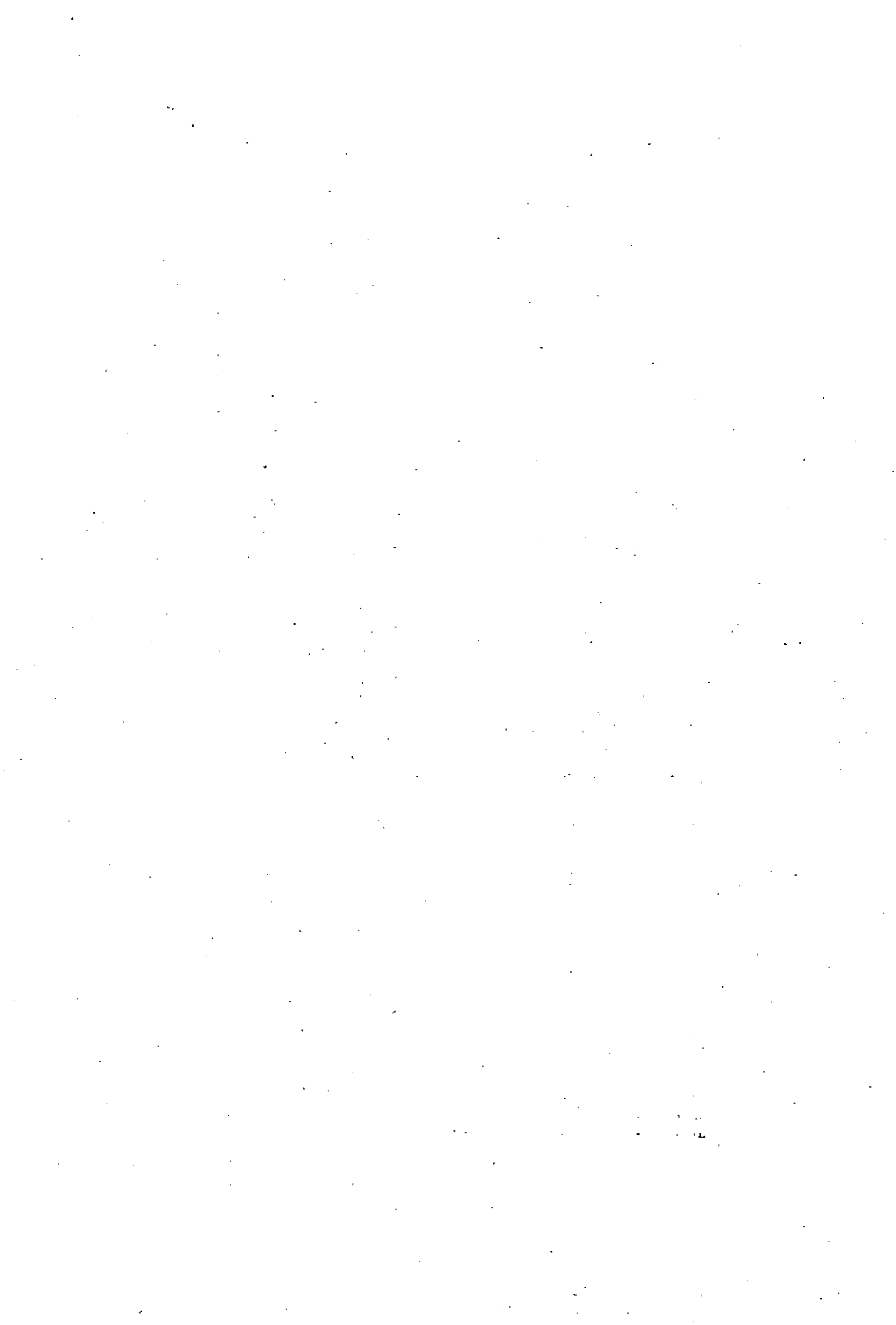
175. V. ö. a 16. sz. jegyzettel. 59. p.

176. V. ö. a 19. sz. jegyzettel. 43. p.

177. V. ö. a 20. sz. jegyzettel. 43. p.

FORRÁSOK

1. Bibó István: Könyvtáraink racionalizálása. A Szegedi Egyetemi Könyvtár tizenkét éve. Szeged, 1933, Szegedi Városi Nyomda és Könyvkiadó. 19 p.
2. Beszámoló a Szegedi M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem 1922—23 — 1926—27. évi működéséről. Szeged, 1929, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 496 p. Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Annorum 1922—23 — 1926—27.
3. Folyóiratok. 1921—1951. [Leltár-napló.]
4. GULYÁS Pál: A bibliográfia kézikönyve. Bevezetés a könyvészetbe. 1. köt. A leíró és rendszerező bibliográfia. Bp. 1941, [4], 584 p.
5. Gyarapodási főnapló. 1921/22—1950/51. [Leltár-napló.]
6. Gyarapodási napló. Nyomtatványok. 1921/22—1926/27. [Leltár-napló.]
7. Gyarapodási napló. Ügyészégi nyomtatványok. 1921/22—1925/26. [Leltár-napló.]
8. Iratok az ellenforradalom történetéhez. 1919—1945. 2. köt. A fasiszta rendszer kiépítése és a népnemor Magyarországon. 1921—1924. Szerk. és bev. Nemes Dezső. Bp. 1956, Szikra. 653 p.
9. Jelentés a m. kir. Ferenc József Tudományegyetem Könyvtára 1922/23. tanévi gyarapodásáról. 4 lev. 4 táblázat. [Belső használatra készített gépirat másolata.]
10. Jelentés a m. kir. Ferenc József Tudományegyetemi Könyvtár 1923/24. tanévi állapotáról. 4 lev. 3 táblázat. [Belső használatra készített gépirat másolata.]
11. Jelentés a Somogyi-Könyvtár és a Városi Múzeum 1923. évi állapotáról. [14] p. [Belső használatra készített gépirat másolata.]
12. Kiss Ferenc — TONELLI Sándor — Sz. SZIGETHY Vilmos: Szeged. Bp. 1927, Magyar Városok Monográfiája K. [8], 403, [1] p. /Magyar Városok Monográfiája I./
13. Könyvtári iratanyag. 1921/22—1923/24.
14. Könyvtári Bizottság iratanyaga. 1920/21—1921/22.
15. A Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem almanachja az 1921—22. tanévre. Szeged, 1922, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 111, [1] p.
16. A Magyar Királyi Ferenc József-Tudományegyetem almanachja az 1922—23. tanévre. Szeged, 1923, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 56 p.
17. A Magyar Királyi Ferenc József-Tudományegyetem almanachja az 1923—24. tanévre. Szeged, 1924, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 56 p.
18. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem Barátainak Egyesülete: Jelentés az Egyesület 1922—24. évi működéséről. Összeállította Buday Árpád. (Szeged), 1925, —. 46 p.
19. Magyar Törvénytar. 1921. évi törvénycikkek. Bp. 1922, Franklin. VII, [1], 460 p.
20. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. 1957. (Szerk. V. Waldapfel Eszter.) Bp. 1958, (Kossuth ny.). 401, [2] p. 1 t.
21. SEBESTYÉN Géza: A könyvtári kutatások mai problematikája a külföldi szakirodalom tükrében. Bp. 1962, Orsz. Könyvtárügyi Tanács. 163 p. /Az Országos Könyvtárügyi Tanács Kiadványai 15./
22. A Somogyi-Könyvtár és Szeged Városi Múzeum 1921. évi fejlődéséről és állapotáról szóló jelentés. [14] p. [Belső használatra készített gépirat másolata.]
23. Utasítás a kolozsvári Ferenc József magyar királyi tudományegyetem könyvtára részére. (Jóváhagyott a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi minster 5067—1900. sz. rendeletével.) [H. é. ny. n.] 8 p.
24. Ügyészégi folyóiratok. 1923/24—1950/51. [Leltár-napló.]
25. Ünnepek, amelyek a M. Kir. Ferenc József-Tudományegyetemen a tanév megnyitása és az egyetem ötvenesztendő fennállása alkalmával 1921. évi október hó 9-én és 1922. évi június hó 29-én tartottak. Szeged, 1923, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó. 250 p. Acta Universitatis Litterarum Regiae Hungaricae Francisco-Josephinae Anni 1921—22. 1—2. [köt.]

Summary

The treatise deals with the early activity of the University Library of Szeged between the 9th October 1921 and the 1st October 1924.

It has seemed necessary, however, to give the broad outlines of the historical events preceding, to sum up the efforts made by the town without any notable result in the years between 1790 and 1921 aiming at the foundation of a university. By the separating of the University of Kolozsvár in 1919 had begun the series of events that led to the foundation of a university in Szeged under Sect. 25 of the Act of 1921. Those departments, offices and staff members of the University of Kolozsvár, which had moved to Hungary (Budapest), were shifted to Szeged. The leaders of the town were glad at the unexpected event but shortly after they had to discover the great number of troubles accompanying the starting and pursuing of the work at the university.

Among the institutions of the university the library was in the most difficult situation. In 1920 it existed only nominally. From its former staff consisting of 49 persons only 5 arrived to Budapest, all its collections and equipments having remained in Kolozsvár. The books selected from among the duplicates offered by the large libraries in Budapest enabled the library to start its activity in two small rooms in the Autumn of the year 1921. The conditions of work were unfavorable: the money at disposal proved to be insufficient, its purchasing value was low, there was a lack in place, there was no furniture, and the staff was too small in proportion to the tasks it had to perform.

Under the directorship of Béla SZÁDECZKY-KARDOSS (24 January 1922 — 25 October 1922) and Lajos DÉZSI (25 October 1922 — 15 May 1924) in spite of the difficulties mentioned above, altogether 42 000 volumes (books, periodicals, dissertations) were collected in the library. This amount was due mainly to the gifts offered by the large libraries in Budapest and private persons, but also the deposite copies delivered by the Public Prosecutor's Office and the documents acquired through purchase, exchange and deposition had some role in its development.

The library considered it its main duty to help the educational and research activity of the university and this principle prevailed in its acquisition policy. In the case of gifts, deposit copies and exchange it was difficult to attain this goal. Purchases made an exception, but because of the bad economic conditions the number of books acquired through purchase was very small.

The cataloguing of the collection began already during these three years. Descriptive cataloguing was done on the basis of the „Prussian Instructions”. On the 10th April 1924 the reading-room was opened containing at about 7800 volumes (books and periodicals) and it had its own alphabetical and subject catalogues. (The system of the latter is unknown yet.) There was a separate catalogue for the collections in the stacks.

Besides the teaching staff and students of the university the galleried reading-room containing 50 seats was available also to all citizens of the town above the age of 16. The users had also the possibility to borrow from the material in the library, but the sources available give no information concerning to whom this service was offered.

The library staff in order to broaden their professional skills discussed some of the theoretical and practical problems of library work on several occasions in 1921 and 1922.

The library was in connection with the institutions of the town. It was chiefly with the Municipal Somogyi Library that a many-sided co-operation had come into existence. The erudite director of the Municipal Library, Ferenc MÓRA served the interests of the university by increasing the collection of the reading-room by scientific works and by making them available on loan to the teaching staff and students of the university.

The uniting of the two library collections could have rendered a valuable service to the town and the university as well. The idea was expressed in the plan concerning the amalgamation of the Municipal and University Libraries, but it was never realized.

Besides its local relations the library was in connection with a number of libraries and library associations in the country and abroad, and thus it could offer a more effective assistance in the educational and research work of the university.

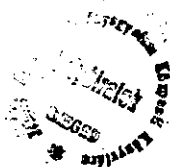
Tartalommutató

BEVEZETÉS	55
SZEGED ÉS AZ EGYETEM	57
A KÖNYVTÁRI MUNKA MEGINDÍTÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI BUDAPESTEN	58
A KÖNYVTÁR MŰKÖDÉSI FELTÉTELEINEK MEGTEREMTÉSE SZEGEDEN	59
Személyi feltételek	59
Pénzügyi feltételek	62
Elhelyezési, berendezési kérdések	62
ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÓ TEVÉKENYSÉG	63
A kötelepéldányok szerepe az állomány gyarapításában	64
A vásárlások szerepe az állomány gyarapításában	65
Az ajándék szerepe az állomány gyarapításában	66
A cseretevékenység szerepe az állomány gyarapításában	66
A letétek szerepe az állomány gyarapításában	67
LELTÁROZÁS, LETÁRI NYILVÁNTARTÁSOK	67
A KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA	68
FELDOLGOZÁS	70
OLVASÓSZOLGÁLATI TEVÉKENYSÉG	72
Helybenolvasás	72
Kölcsönzés	73
Tájékoztatás	74
ÁLLOMÁNYVÉDELEM	75
A MUNKATÁRSÁK KÉPZÉSE, TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA	75
A KÖNYVTÁR KAPCSOLATAI	76
A Könyvtár és a Bizottság	76
A Könyvtár és az egyetemi vezetés	76
A Könyvtár és az Egyetem Barátai Egyesülete	77
A Könyvtár szegedi kapcsolatai	77
A Könyvtár kapcsolata hazai könyvtárakkal, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségével	79
ÖSSZEFOGLALÁS	79
Táblázatok	81
Források	93
SUMMARY	95

54132

54132

**ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE**

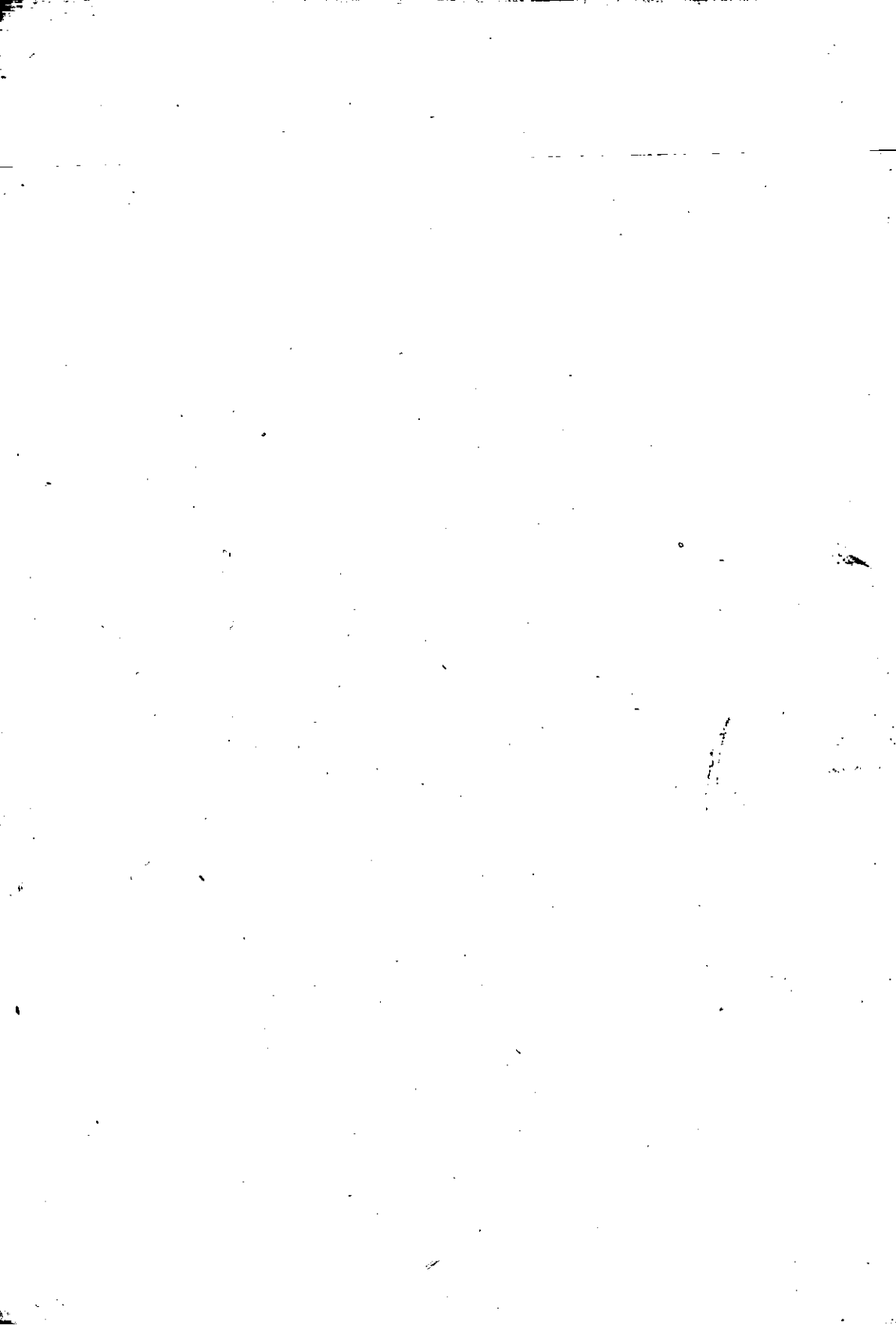

1967 DEC 22

ACTA BIBLIOTHECARIA

**TOMUS V.
FASCICULUS 4.**

**SZEGED
HUNGARIA
1967**

54132

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA BIBLIOTHECARIA

TOMUS V.
FASCICULUS 4.

LÁSZLÓ SZENTIRMAI

**Analyse der Lesegewohnheiten und Leseinteresse
der Werktätigen in der Szegeder Kleiderfabrik**

SZEGED
1967

Redigit
ZOLTÁN HAVASI

Edidit
Universitas de Attila József Nominata

Nota
Acta Bibl. Szeged

Szerkeszti
HAVASI ZOLTÁN

Kiadja
a József Attila Tudományegyetem

Kiadványunk rövidítése
Acta Bibl. Szeged

Felelős kiadó: Havasi Zoltán

Megjelent 500 példányban, 4,2 (A/5) iv terjedelemben

Kézirat nyomdába érkezett: 1967. június hó

Készült: monó szedéssel, íves magasnyomással az MSZ 5601-59 és az MSZ 5603-55 szabványok szerint.

67-5654 – Szegedi Nyomda

„Wenn die Bibliothekare der bürgerlichen Länder es für notwendig erachtet haben, den Geschmack ihrer Leser und sogar der Nichtleser, das Hinführen zum Lesen und die Möglichkeit der Beeinflussung durch das Lesen zu studieren, so sind diese Bestrebungen für die sozialistische Gesellschaft um vieles wichtiger.“¹

Aus dem erzieherischen Charakter des sozialistischen Bibliothekwesens folgt, dass es seinen Lesern nicht nur durch das Ausleihen von Büchern und durch Information dient, sondern dass es auch bestrebt ist, deren Geschmack zu bilden und zu entwickeln. Diese Aufgaben setzen voraus, dass die Forscher, die sich mit der Heranbildung des Geschmacks der Leser beschäftigen, mit den Lesegewohnheiten und dem Geschmack der jeweiligen Schicht, bzw. der Werktätigen eines Betriebs oder Instituts vertraut sind.

In der bürgerlichen Ländern, wo die Leseuntersuchung auf eine lange Tradition zurückblicken kann, wurde zahlreiches statistisches Material zusammengetragen,^{2 3} das sich mit dem Durchschnittsleser und in einigen Fällen auch dem Nichtleser beschäftigt und mit dem beabsichtigt ist, die grundlegenden Tatsachen darzulegen.

Heutzutage werden in diesen Ländern spezifische Schichten, die nichttypischen Leser, die Ansprüche und die Geschmacksbildung der vom Durchschnitt abweichenden Bibliotheksbesucher oder die Nichtleser erforscht.

In unserem Land sind zwei umfangreiche Erhebungen vorhanden.^{4 5} In diesem Aufsatz wollen wir uns weder mit den Vorteilen noch mit den Nachteilen der einen oder anderen befassen, sondern nur feststellen, dass die grundsätzlichen Angaben der beiden Erhebungen weitere umfangreiche grundsätzliche Erhebungen, *wie auch partikuläre Erhebungen*, die einen Vergleich überhaupt erst erleichtern, *nicht ausschliessen*. Unter partikulären Erhebungen verstehen wir statistische Untersuchungen der lesenden, bzw. nichtlesenden Werktätigen spezifischer Schichten oder aus bestimmten Betrieben und Instituten.

Die Angaben der bereits zitierten Werke legen fest, die Forscher oder Forschungsgruppen welcher Fachgebiete mit der Leseranalyse sich beschäftigen können.⁶

¹ UGHY, JENŐ: *Napirenden az olvasásvizsgálat (Die Leseuntersuchungen sind auf der Tagesordnung)*. Könyvtáros, 1966. 3. 122. p.

² *Encyclopedia of Educational Research*. A Project of the American Educational Res. Ass. Ed. by HARRIS, CH. W. Third ed. New York, 1960. 1087. p.

³ WAPLES, DOUGLAS and OTHERS: *What Reading Does to People*, Univ. of Chicago, 1940. 163. p.

⁴ *Mit olvasunk? 4000 háztartás könyvolvasási adatai. (Was lesen wir? Die Lesedaten von 4000 Haushalten)*. Statisztikai időszaki közlemények, 69. Bd. Budapest, 1965. 104. p.

⁵ UGHY, JENŐ: *Ezer falusi lakos és a könyv. (Tausend Dorfbewohner und das Buch)*. Budapest, 1965. 120. p.

⁶ WAPLES etc. op. cit.: Nach einer Zusammenstellung von 1940 haben die Pädagogen 105, die

Es ist allgemein bekannt, dass das Bildungsniveau, das Lebensalter, der Familienstand und die Umgebung die Lesegewohnheiten und die Geschmacksbildung beeinflussen⁷. Aber diese beeinflussenden Faktoren melden sich und gestalten sich innerhalb einzelner Betriebe oder Institute auf verschiedene Weise. Die durchgeführte, bearbeitete und ausgewertete Erhebung kann für die Leitung des Betriebs oder des Instituts (Universität, Schule), für die Mitarbeiter der Ortsbibliothek nützlich sein, weil sie zeigen, dass der Betrieb oder das Institut welche sozialpolitische, bücherpropagandistische, eventuell Volksbildungsarbeit benötigt.

Die Forderung nach Erhebungen, die sich mit der Leseanalyse beschäftigen, tritt in den Vordergrund, weil sich die Fachsoziologien immer mehr verbreiten. Unsere Leseanalyse könnte einen organischen Teil einer umfangreichen Erhebung innerhalb der Soziologie der Massenkommunikationsmittel bilden. Wir können sogar behaupten, dass in diesem Moment die Untersuchung der Ansprüche, des Geschmacks und der Gewohnheiten der Leser innerhalb der Soziologie der Massenkommunikationsmittel infolge der bereits durchgeführten und teils bearbeiteten Erhebungen in einem fortgeschrittenen Stadium sich befindet, als die Untersuchung der Anwendung und Wirkung anderer Massenmedien, die zum Gebiet dieser Fachsoziologie gehören.

Die Erhebungen, welche unter den Lesern durchgeführt werden, können erklären, in welchem Umfang die verschiedenen Massenmedien die durch Lebensalter, Bildung, Geschlecht und Familienstand unterschiedenen Schichten erreicht haben und was für eine Wirkung diese Medien auf einander ausüben.⁸

Die vorhandene Arbeit könnte einen organischen Teil einer Freizeit-Soziologie bilden, welche sich erst jetzt in Ungarn zu entwickeln beginnt. Auf dem Gebiet der Freizeitsoziologie kann die Untersuchung der Bildungsverhältnisse ausserhalb der Schule bei den Arbeitern, Studenten oder Mittelschülern einen wichtigen Faktor der Freizeitgestaltung bilden. In der Untersuchung der Freizeitgestaltung stellt der Forscher Fragen, er erkundigt sich danach, was die Leute in einer gewissen Zeit gemacht haben, was sie geschaffen haben, wo und mit wem.⁹ Zur Verfertigung einer umfangreichen Freizeiterhebung oder „Gestern—Interviews“ kann der Forscher, der die Leseanalyse vornimmt, wertvolles Material entweder zur unmittelbaren Benutzung oder zur Bildung einer Hypothese sichern. In der Untersuchung der

Psychologen 100, die Bibliothekaren 99, die Soziologen 66, die Verlags-Marktforscher 60, die Gesellschaftswissenschaftler 43, in Zusammenhang mit der Presse 43, die Literaturwissenschaftler 18, die Historiker 10, und Andere 4 bedeutendere Werke im Zusammenhang mit der Leseuntersuchungen veröffentlicht.

⁷ *Reader in Public Opinion and Communication*. Ed. by BERELSON, BERNARD and JANOWITZ, MORRIS, The Free Press of Glencoe, 1950. bzw.

Mit olvassunk?... (Was lesen wir?)... op. cit.

⁸ Über das Verhältnis der Massenmedien zu einander. Eine Untersuchung aus den USA in 1960. „Ungefähr lesen 25–30% der Erwachsenenbevölkerung monatlich ein oder mehrere Bücher; ungefähr 40–50% der Erwachsenenbevölkerung gehen wöchentlich einmal oder öfters ins Kino; ungefähr 60–70% der Erwachsenenbevölkerung lesen ein oder mehrere Magazine mehr-oder-weniger regelmässig; ungefähr 85–90% der Erwachsenenbevölkerung lesen eine oder mehrere Zeitungen mehr-oder-weniger regelmässig; ungefähr 90–95% der Erwachsenenbevölkerung hört täglich 15 Minuten Radio. Aus den 5 grossen Mitteln der Kommunikation dehnt sich bloss das Buchlesen in geringstem Mass auf die ganze Bevölkerung. Beinahe einjeder hört Radio und liest Zeitungen, aber erst jeder Vierte liest ein Buch monatlich.“

ASHEIM, LESTER: *Portrait of the book-reader as depicted in current research*. Publ.: Mass Communications: A Book of Readings, sel. and ed. by SCHRAMM, WILBUR, Urbana, 1960. 452. p.

⁹ NAGY, ISTVÁN: *Mit csinált ön éjfél-től éjfélig? (Was haben Sie von Mitternacht bis Mitternacht gemacht?)*. Magyar Nemzet, 1966. 5. 15. 8. p.

Freizeitgestaltung ist es wichtig zu wissen, dass die Arbeiter in Betrieben von verschiedenen Typen, innerhalb der aktiven Benutzung der Freizeit, wieviel Zeit mit dem Lesen der Zeitungen, Zeitschriften, Romanen verbringen. Wieviel Zeit wird von anderen Massenmedien in Anspruch genommen. Was ist das Verhältnis der Wirkungen, was für ein Verhältnis oder Verschiebung kann in den Gruppen von verschiedenen Bildung, Lebensalter und Beruf festgestellt werden.¹⁰

Die Angaben und Folgerungen der Leseanalysen können auch für die Kunst-Soziologie nützlich sein. Für die Kunst-Soziologie ist nicht nur die blosse Klarstellung bedeutend, nämlich wie intensiv die Massenmedien die Arbeiter oder Studenten in ihrer Freizeit erreichen, sondern diese Fachsoziologie braucht in grösserem Masse auch die Werturteile der Leser.

Unter den drei erwähnten Fachsoziologien können die Angaben der Leseanalyse für die Kunst-Soziologie die am wenigsten entstellten Angaben anbieten. Hier wollen wir uns nicht in methodische Einzelheiten oder Diskussionen einlassen, wir wollen bloss unsere Meinung äussern, in der Leseanalyse der Arbeiter eines Betriebs oder der Studenten der Universität wird ein bedeutenderer Teil der Angaben, welche sowohl in der Untersuchung der Massenkommunikationsmittel als auch in der Freizeitgestaltung nutzbar sind, mit Tatfragen, als mit den Antworten, die ein Werturteil in sich haben, erworben.

Material, Zielsetzung, Methode

Im Herbst 1964 wurde in Szeged eine Arbeitsgruppe gebildet, deren Aufgabe es war, Lage und Aufgaben der kulturellen und Bildungsarbeit in zwei Betrieben der Szegeder Leichtindustrie (Kleiderfabrik, Zündwarenfabrik) zu untersuchen. In diese Arbeitsgruppe wurde der Verfasser eingeladen. Seine Aufgabe war die Untersuchung folgender Fragen, die mit Hilfe von Fragebogen unter den Arbeitern durchgeführt wurde. Wie hoch ist die Prozentzahl der Arbeiter, die wöchentlich regelmässig lesen, was für Werke lesen die Arbeiter, und welchen Platz nimmt das Lesen in der aktiven Freizeit der Arbeiter ein. Unter den Fragen des Aufnahmebogens kamen mehrere Fragen vor, die sich auf die Wirkung des Fernsehens bezogen. Die Bearbeitung dieser Antworten geschah im Rahmen anderer Aufsätze. (In der gesamten Berichterstattung hatte die Gruppe bloss mitzuteilen, wie hoch unter den ausgewählten Arbeitern der Prozentsatz war, welche den Fragebogen ausgefüllt hatten und wieviel Prozent der Arbeiter regelmässig liest. Die von den Arbeitern der Kleiderfabrik ausgefüllten Fragebögen werden hier in der Form eines Aufsatzes bearbeitet.)

Von den Arbeitern der Kleiderfabrik in Szeged wurde der Zahl der physischen Arbeiter entsprechend etwa 7% mit Fragebögen versehen. Die Anzahl der ausgewerteten Fragebögen entsprach 6% des Personalstandes der physischen Arbeiter im Betriebe.

Bei der Verteilung wurde das Prinzip des „Random Method“-s angewendet. Der Fragebogen wurde vervielfältigt und in dieser Form ausgeteilt. Bei der Zusammenstellung des Fragebogens war das Prinzip entscheidend, dass *die Befragten möglichst wenige Wertteile abzugeben haben*, weil die Werturteile auch in dem Falle zu Entstellungen führen können, wenn der Bogen von der Person ausgefüllt wird, die das Interview macht. Wir hatten keine Möglichkeit, dass die Fragen, welche

¹⁰ WEBER, FRIEDRICH: Das Freizeitproblem, Anthropologischpädagogische Untersuchung (München) Basel, 1963. 111—112. p.

ein gebundenes Werturteil fordern, bei der Hälfte der Fragebögen in gemischter oder in umgekehrter Reihenfolge angegeben werden.

Die Fragen konnten in den meisten Fällen durch Unterstreichung beantwortet werden.

I. Die ersten 14 Fragen (der gesamte Fragebogen bestand aus 41 Fragen, die sich auf andere Massenmedien bezogen) informierten uns darüber, in welche Gruppe die Arbeiter eingereiht werden können, eingeteilt nach:

- a) Beruf
- b) Alter
- c) Bildung
- d) Familienstand
- e) Einkommen
- f) Umgebung (Wohnungsverhältnisse)

Diese Fragen bezogen sich auf Tatsachen. Die möglichen Antworten wurden aufgezählt und die Beantwortung geschah durch Unterstreichung.

II. Die „Speisekarten-Fragen“ wurden angewendet, wo wir vom Befragten wissen wollten,

- ob er in irgendeine Bibliothek eingeschrieben ist,
- welche Bücher er für seine eigene Bibliothek kauft,
- welche Zeitungen er liest und abonniert,
- welche Bücher er gern liest,
- was er in der Freizeit treibt.

III. Als Tatfragen kamen vor:

Aus wieviel Bänden besteht die Familienbibliothek?

Wieviel Geld gibt die Familie für Bücher aus?

a) in einem Jahr.....

b) im Dezember 1964.....

Wieviel Zeit verbringen Sie mit Lesen?

a) wöchentlich.....

b) täglich.....

(Wenn Sie eine Familie haben), wieviel Zeit verbringt Ihr Mann oder Ihre Frau mit Lesen?

haben Sie einen Fernsehapparat? Wenn ja, in welchem Jahr haben Sie ihn gekauft?

IV. Ungebunden konnten die folgenden Fragen beantwortet werden:

Zählen sie die drei Bücher auf, die Sie zum letzten Mal gelesen haben.

Nennen Sie Ihre Lieblingsschriftsteller.

Zählen Sie die drei Bücher auf, die Sie zum letzten Mal gekauft haben.

V. Die nächste Frage war etwas ähnlich, aber sie sollte auch ein Werturteil enthalten:

Zählen Sie die drei Bücher auf, die Ihnen im vorigen Jahr sehr gefallen haben.

Warum?.....^{11, 12.}

Unsere Fragen bezogen sich also auf Tatsache, Aktionen und Meinungen. Wie es bei allen Erhebungen üblich ist, bekamen wir die wenigsten Antworten auf die

¹¹ Zur Methoden der Datenerfassung und zur Zusammenstellung des Fragebogens siehe: SZENTIRMAI, LÁSZLÓ: *Az olvasáselemzés adatgyűjtési módszerei. (Methoden der Datenerfassung für die Leseanalyse)*. Könyvtáros, 1966. 4. 191—195. p.

¹² SZENTIRMAI, LÁSZLÓ: *Research in Reading Habits of University Students: Some Experiences on the Basis of Two Questionnaires*. Szeged, 1966. Acta Bibliothecaria, Tom. V. Fasc. 2. 25—27. p.

Fragen, die sich auf Meinungen bezogen. Wahrscheinlich spielte in unserem Falle die Tatsache eine Rolle, dass die Fragen, welche auf Meinungen und Werturteile der Befragten gerichtet waren, ein so hohes Niveau der Lesekultur voraussetzten, das unter den Arbeitern, die von uns untersucht wurden, nur selten anzutreffen war.

Als Probefragen kamen gewisse kombinierte Fragen vor.¹³

Bei der Zusammenstellung des Fragebogens wurde darauf geachtet, dass die Fragen, welche eine komplizierte oder eine höhere Lesekultur voraussetzten, in den Bogen so eingesetzt waren, dass sie der Form eines Trichters entsprachen. Die „*Trichter-Methode*“ besteht aus folgenden: zuerst stellen wir Fragen in betreff des umfassendsten Themas, dann beziehen sich unsere Fragen stufenweise, der Form, (der Verengung) entsprechend, immer auf engere Gebiete. Z. B.: Zur Untersuchung des regelmässigen Lesens: zahlreiche Arbeiter kaufen Bücher. Wenn sie sie nicht selbst lesen, so geben sie sie als Geschenk der Familie. Aus dem Vorhandensein einer Familienbibliothek kann man nicht entnehmen, dass der Befragte regelmässig liest. Die Aufzählung der zuletzt gekauften Bücher zeigt schon eine gewisse Buchkenntnis. Selbstverständlich erinnert der Befragte sich besser an den Titel oder Verfasser des Buches, das er zu Hause mehrmals in der Hand hatte. Die Frage über die beliebtesten Bucharten befindet sich bereits in dem engeren Rohr des Trichters. Die Frage wurde von weniger Arbeitern beantwortet. Diejenigen, die regelmässig lesen, können leichter formulieren, warum ihnen ein Buch gefällt. Diese Urteile sind dann am meisten zuverlässig, wenn die Fragen nach der Meinung, (wie es bei unserem Fragebogen der Fall war), nach den Tatsachenfragen folgen. Die Zusammenstellung des Trichters ist gleichzeitig eine Art Probefrage, weil die Antwort „gefallen“ nur dann akzeptiert werden kann, wenn der Befragte die vorangehenden Fragen regelmässig beantwortet hatte.

Die Bearbeitung der Angaben

Die Kleiderfabrik in Szeged gehört zu den grösseren Betrieben, wo überwiegend Frauen beschäftigt sind. Der Prozentsatz der Facharbeiter erreicht nicht 50%.

In unserer Erhebung gibt es folgende Verteilung:

Prozentsatz der Facharbeiter	54,8% (N = 105)
Prozentsatz der Frauen	65,3% (N = 105)
Prozentsatz der Männer	33,3% (N = 105)
Keine Antwort	1,0%

Der Belegschaftsstärke des Jahres 1964 entsprechend, beträgt der Prozentsatz der unter 30-jährigen 30%. In unserer Erhebung treten die ersten zwei (von uns (aufgestellten) Lebensaltergruppen (bis 19. bzw. 20—29 Lebensjahre) mit 28,7% auf.

Vor der ausführlichen Analyse hielten wir die Mitteilung dieser informierenden Angaben für nützlich. Damit wollten wir zeigen, dass unsere Fragebögen solche Gruppen der Arbeiter erreicht hatten, die für die Belegschaft der Fabrik repräsentativ sind.

¹³ Vgl.: Beilage Nr. 1. und die Fragen Nr. 18—19—20 bzw. 25—26—27.

Lebensaltergruppen

Es wurden fünf Lebensaltergruppen festgestellt. Diese Einteilung weicht vom Aufsatz ab, welcher die Belesenheit der Dorfbewohner in Ungarn untersucht. In dieser Erhebung musste beachtet werden, dass im Betrieb auch Lehrlinge arbeiten, die keinesfalls älter als 19 Jahre sind. Unsere Einteilung in je 10 Lebensjahren wird dadurch unterstützt, dass auf dieser Weise alle Fragen in fünf Lebensaltergruppen untersucht werden konnten. (1. Tabelle.)

Die Verteilung nach Lebensalter

	(N = 105)
	Prozentsatz
— bis 19 Jahre	4,7
20—29 Jahre	24,0
30—39 Jahre	28,5
40—49 Jahre	25,7
über 50 Jahren	16,1
keine Antwort	1,0
	<hr/> 100,0%

Bildung

4,4% der Frauen absolvierte die Mittelschule, aber 25,5% hat keine Bildung, die der 8. Klasse der Grundschule entspricht. Bei den Männern hat 22,8% eine höhere Bildung als die der 8. Grundschulklasse, und 17,1% eine niedrigere als diese. (2. Tabelle)

Die achtklassige Grundschule haben die meisten Frauen und Männer absolviert. (68 bzw. 60%). Ein bedeutender Unterschied kann bei den übrigbleibenden Arbeitern gefunden werden. Die Frauen haben in den meisten Fällen eine niedrigere Bildung, die Männer dagegen, sogar jeder vierte unter ihnen, eine höhere Bildung. (3. Tabelle)

Die Verteilung nach Bildung

	(N = 105)
	Prozentsatz
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	23,7
Achtklassige Grundschule, (Goder entsprechende Bildung)	64,7
Mittelschulbildung	9,5
Hochschulbildung, Universität	1,0
Keine Antwort	1,0
	<hr/> 99,0

23% der Befragten studieren weiter, 6,6% möchte eine höhere Bildung erwerben. Die Mehrheit bildet sich in Mittelschulen und in Fachlehrgängen. (4. Tabelle) In der Auswertung wurde als ein besonderer Gesichtspunkt beachtet, wie das Verhältnis der Arbeiter, die sich weiterbilden, zu den anderen in den einzelnen Kategorien erscheint.¹⁴

Familienzustand

75,2% der untersuchten Arbeiter sind verheiratet, 23,8% sind ledig. (1. Tabelle) Der Vergleich der Bildung der untersuchten Arbeiter und ihrer Ehepartner ist sehr lehrreich. Die Angaben zeigen, dass sich die Bildung der Eheleute bloss in der Kategorie derjenigen, die die achtklassige Grundschule nicht vollendet haben, einander nähert:

	<i>Arbeiter im Betrieb</i>	<i>Ehepartner</i>
Grundschule	64,7%	63,3%

74,2% der Arbeiter absolvierten die Grundschule und die Mittelschule, 83,6% der Ehepartner. Jeder zehnte Ehepartner hat keine vollendete Grundschulbildung, dagegen fehlt diese Bildung unter den Befragten schon bei jedem Vierten.

Wenn wir der Bildung eine beeinflussende Rolle in den Lesegewohnheiten und im Geschmack zuschreiben, üben die obenerwähnten Faktoren eine bedeutende Wirkung z. B. in der Herausbildung einer Familienbibliothek, im Kaufen der Bücher aus. Die Anregung dazu geht von dem Gatten oder Gattin aus, die Zusammensetzung der Familienbibliothek widerspiegelt grösstenteils die Ansprüche des Ehepartners.

Einkommen

Um eine einheitliche Berechnung zu erreichen, wurde das angegebene Einkommen der Ledigen verdoppelt, und so in die nach Familien aufgestellten Kategorien einbezogen. Die befragten Arbeiter wurden in zwei Kategorien eingeteilt. In die erste Kategorie gehören diejenigen, bei denen das Einkommen der Familie 3000 Ft. nicht erreicht. Die Arbeiter der zweiten Kategorie verdienen mehr als 3000 Ft.

Es muss erwähnt werden, dass bei wir der Aufstellung dieser Kategorien ausschliesslich auf die Angaben angewiesen waren, die von den Personen auf den Fragebogen gemacht waren. Beinahe alle Erhebungen stellen fest, dass eine genaue Feststellung des Einkommens sehr schwer zu erreichen ist, wenn man sich bloss auf den Fragebogen stützt. Die interviewte Person schreibt instinktiv weniger ein oder vergisst zusätzliche Einkommen anzuführen.¹⁵ In unserer Erhebung war

¹⁴ Die Gestaltung der Freizeit, die mit dem Lesen verbrachten Zeit, sowie die Lesegewohnheiten werden durch die, mit dem Lernen verbrachten Zeit sehr stark beeinflusst. Die im Winter 1964, in den SU, in Ulan-Ude durchgeführte Erhebung zeigt, dass die befragten Werktätigen 1/7–1/5 Teil ihrer Freizeit mit dem Lernen verbringen.

KARTASOV, N. S.: *Cstenyje v sztrukture szvobodnogo vremeni rabocsih Ulan-Ude*, Opüt rabotü, Moszkva, 1965. 30. 25. p.

¹⁵ Vgl.: MADGE, JOHN: *The Tools of Social Science*, New-York, 1965. 267–283. p. sowie SCHYBERGER, BO W.: *SON: Methods of Readership Research*, Lund (1965), 153–163. p.

die Zielsetzung die Familien in Einkommenskategorien einzuteilen, weil wir auf Grund dieser Kategorien einen Vergleich anstellen wollten. Es ist wahrscheinlich, dass die „Abrundung“ in allen Kategorien in gleichem Masse erfolgte, und so blieb das Verhältnis dasselbe.

Wohnung

Das regelmässige Lesen und die Lesekultur der Befragten wird von den Wohnverhältnissen beeinflusst. Es versteht sich von selbst, dass die Familien, wo das Wohnungsproblem nicht gelöst ist, welche in Untermiete oder bei den Eltern wohnen, eventuell auch Kinder haben, weniger an die Bildung einer einigen Bibliothek denken. Selbstverständlich werden die Lesegewohnheiten auch davon beeinflusst, wieviel Personen in einem Zimmer wohnen.

50,5% der Befragten wohnen mit mehreren Leuten in einem Zimmer, 36,1% wohnen mit mehreren Leuten in 2, bzw. 3 Zimmern. 13,2% haben nicht geantwortet.

Bei 33,3% der Arbeiter, die in der Erhebung teilnahmen, ist das Problem der Wohnung nicht gelöst. Sie sind verheiratet und wohnen bei den Eltern oder in Untermiete. (7. Tabelle)

Die Rolle des Lesens in der Freizeit

Mit der direkten Frage: „Was machen Sie am liebsten in Ihrer Freizeit?“ — versuchten wir am einfachsten zu untersuchen, was die Arbeiter selbst für ihre wichtigste Beschäftigung in der Freizeit halten. Es wurden mehrere Antworten vorgegeben, die Beschäftigung musste unterstrichen werden. Die Erhebung der aktiven Freizeitgestaltung kann mit verschiedenen Methoden vorgenommen werden. Früher wurde bereits auf die Fertigung eines „Gestern-Interviews“ hingewiesen. In diesem Aufsatz kann das ganze Problem der Freizeit nicht behandelt werden, es wird bloss untersucht, *was für eine Rolle das Lesen in der Freizeitgestaltung spielt*, und wieviel Zeit die Arbeiter wöchentlich mit dem Lesen verbringen.

71,1% der Arbeiter haben geantwortet, dass sie ihre Freizeit auch zu anderen Beschäftigungen als Hausarbeit nutzen. Im Durchschnitt wurden 2,46 Beschäftigungen angegeben. (8. Tabelle)

41,2% sehen am liebsten fern, dann folgt das Lesen mit 35,3%. Wenn wir das Verhältnis des Fernsehens und des Lesens bei jenen Arbeitern untersuchen, die ihre Freizeit aktiv gestalten, sehen wir, dass das Fernsehen bei ihnen mit 51,5% an der Spitze steht, aber das Lesen mit 50% folgt. An der dritten Stelle steht die Hausarbeit. An der vierten Stelle steht bei jedem 6. Arbeiter „andere Beschäftigung“, bzw. der Kinobesuch. Die fünfte beliebteste Beschäftigung ist bei jedem 9. Arbeiter das Kartenspiel bzw. die Unterhaltung-Gesellschaft.

Die grosse Beliebtheit des Fernsehens kann damit erklärt werden, dass 32,3% der Besitzer den Apparat vor einem Jahr, 23,5% vor zwei Jahren gekauft haben. (9. Tabelle) Nach ausländischen Erhebungen wächst innerhalb von 2—3 Jahren nach dem Kauf des Fernsehens die vor dem Apparat verbrachte Zeit in grossem Masse, im allgemeinen auf Kosten des Lesens. Das aktive Suchen nach Erlebnissen wird durch die passive Rezeption abgelöst, das das Fernsehen bieten kann. Nach

zwei, drei Jahren wird die vor dem Apparat verbrachte Zeit kürzer, man beschäftigt sich mit gesteigertem Interesse mit Büchern, Zeitungen und Zeitschriften.¹⁶

Das Fernsehen nimmt einen bedeutenden Teil der Freizeit in Anspruch. Nicht nur die Zeit des Lesens wird geringer, dadurch wird auch die Wirkung der anderen Massenmedien vermindert. Diese ist ausser Zweifel eine Welterscheinung. Nach der Erwerbung eines Apparats vermehrt sich die Zeit vor dem Apparat auf Kosten anderer Massenmedien. Diese Erscheinung dauert nicht lange. Die ausländischen Erhebungen, die in Ländern gemacht wurden, wo das Fernsehen früher erschienen ist, zeigen, dass das Fernsehen später die anfängliche grössere Bedeutung verliert.¹⁷

Bloss 0,96% der Befragten bezeichnet das Lesen als einzige Beschäftigung in ihrer Freizeit. Beinahe jeder Zweite erklärte, dass er in der Freizeit zwei bzw. drei Beschäftigungen nachgeht. (8. Tabelle)

Regelmässiges Lesen

Die Regelmässigkeit des Lesens innerhalb der Freizeitgestaltung wurde durch zwei Fragen festgestellt. Zuerst wurde untersucht, wie exaktere Angaben zu bekommen sind: sollen wir es untersuchen, wieviel Zeit die Arbeiter täglich regelmässig lesen, oder sollen wir es untersuchen, wieviel Zeit sie damit wöchentlich verbringen und aus dieser Zeit folgern wir auf das tägliche Lesen.

61,5% der Befragten äusserten sich, dass sie täglich regelmässig lesen. 70,1% teilten mit, dass sie wöchentlich regelmässig lesen. Bei der Bearbeitung der Zeitangaben wurde klar, dass die Arbeiter, als sie tägliches Lesepensum einschreiben, die Zeitangaben wöchentlich angeben.

29,1% der Arbeiter lesen weder täglich noch wöchentlich regelmässig. Dieser Prozentsatz ist sehr hoch.

Mit dem Lesen verbrachte Zeit

Die Zeit, die wöchentlich mit Lesen verbracht wird, liegt bei den befragten Arbeitern bei 339 Minuten. Es hat keinen Sinn, dieses Angabe in täglicher Einteilung auszuwerten, denn an Werktagen ist die Zeit, die mit Lesen verbracht wird, geringer, als am Wochenende.

¹⁶ BOGART, LEO: The Age of Television, London, (1958). 133. p.

¹⁷ Bei einer Untersuchung des Freizeitlebens einer Industriestadt im Ruhrgebiet haben 1000 Einwohner auf die Frage „Was haben Sie gestern nach Feierabend (an einem Werktag) gemacht?“ die folgenden Freizeitbeschäftigungen angegeben:

Haus- und Gartenarbeit 19,2%

Lektüre 16,7%,

nichts Besonderes 13,7%,

Bettruhe 11,3%,

Spaziergänge oder-fahrten 8,9%

Besuch, Feier, Geselligkeit, der Familie gewidmet 8,8%,

Rundfunkhören 7,5%,

Bildung, Vereinstätigkeit, Besuche kultureller Veranstaltungen 5,7%,

Sport 4,9%,

Fernsehen 2,0%,

Kinobesuch 1,4%,

KIELSICH, G.: Freizeitgestaltung in einer Industriestadt, Münster, 1956. 144. p. und WEBER op. cit.: 109. p.

Die Familienmitglieder der Arbeiter, die an anderer Stelle arbeiten, verbringen dagegen 422 Minuten mit dem Lesen. Das ist 124,5% der Zeit, die von den von uns befragten Arbeitern mit Lesen verbracht wird. Es bedeutet praktisch, dass die Familienmitglieder 25% mehr, als die Arbeiter des Betriebes lesen.

Der Gesamtvolumen der mit dem Lesen verbrachten Zeit erscheint unterschiedlich, wenn wir die Werte danach untersuchen, ob sie sich auf

- a) eine Arbeiterin des Betriebs,
- b) einen Arbeiter des Betriebs,
- c) eine Ehepartnerin, die anderswo arbeitet,
- d) einen Ehepartner, der anderswo arbeitet, beziehen.

Bei Frauen

Eine ledige Frau liest wöchentlich 387 Minuten, das sind 114% der im Durchschnitt mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Eine verheiratete Frau ohne Kinder liest wöchentlich 555 Minuten, das sind 163,7% der im Durchschnitt mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Eine verheiratete Frau mit einem oder mehreren Kindern liest 242 Minuten, das sind 71,4% der im Durchschnitt mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Der Durchschnitt beträgt 309 Minuten bei den Frauen, die den Fragebogen ausgefüllt haben. Das sind 91,4% der mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Die verheirateten Frauen mit Kindern lesen also am wenigsten. Der Anteil beträgt bloss 57,3% der Zeit, die von anderswo arbeitenden Ehepartnern ans Lesen verwendet wird.

Bei Männern

Ein lediger Mann liest 180 Minuten, 53,1% der im Durchschnitt mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Verheiratete Männer ohne Kinder lesen 585 Minuten, 172,5% im Durchschnitt mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Verheiratete Männer, in deren Familie auch Kinder sind, lesen 358 Minuten, 105,6% der im Durchschnitt mit dem Lesen verbrachten Zeit.

Die Männer können wöchentlich mehr Zeit mit dem Lesen verbringen, (386 Minuten, 113% der gesamten, mit dem Lesen verbrachten Zeit), aber mehrere Frauen lesen regelmässig. Etwa die Hälfte der gefragten Männer lesen regelmässig, aber 76,8% der Frauen erklären, dass sie das Lesen für eine regelmässige Beschäftigung ihrer Freizeit halten. (10. Tabelle)

Die Ehefrauen, die einen anderen Arbeitsplatz haben

Eine kinderlose Frau liest 420 Minuten, das sind 99,5% der Durchschnittszeit der Ehepartner, aber 135,9% der Frauen aus der Bekleidungsfabrik.

Eine Frau mit Kindern kann wöchentlich 153 Minuten lesen, das sind 36,2% der Zeit des Ehepartners und 49,5% der Zeit der Frauen, die an unserer Erhebung teilnahmen.

Die wöchentliche Lesezeit der Frauen der Betriebsarbeiter beträgt 210 Minuten, das sind 68% der Zeit der Frauen in der Fabrik.

Die Männer, die nicht in der Bekleidungsfabrik arbeiten

Verheiratete Männer, in deren Familie kein Kind ist, können 720 Minuten lesen. Das ist 186,5% der Zeit der Arbeiter, die den Fragebogen ausgefüllt haben.

Verheiratete Männer mit Kindern verbringen 419 Minuten mit dem Lesen. Das sind 173,1% der Zeit der Frauen, die in der Bekleidungsfabrik arbeiten.

Unsere Erhebung zeigt also, dass *die Zeitdauer des Lesens in grossem Masse von dem Familienstand des Arbeiters abhängt*. Abgesehen von den ledigen Männern, lesen die Männer in allen Fällen mehr als die Frauen. Die Lesezeit der Frauen ist davon stark beeinflusst, ob sie verheiratet sind oder Kinder haben. Bei den Männern spielt dieser Umstand keine beeinflussende Rolle, da die Zeit, die die Männer in Familien mit Kindern mit dem Lesen verbringen, um 75% länger ist als die der Ehefrauen.¹⁸

Die Leute, die wöchentlich nicht regelmässig lesen

Etwa 30% der Arbeiter, die in der Erhebung teilnahmen, lesen nicht regelmässig. *Wir finden einen bedeutenden Unterschied zwischen den Frauen und den Männern*. Von den Frauen lesen bloss 23,2% nicht, bei den Männern dagegen 42,9%. Die Ursache kann darin gesucht werden, dass einerseits ein bedeutender Teil der Männer einen Sport treibt, (in der Freizeitgestaltung ist die Quote 8,6%), andererseits, weil sie mehr Freizeit haben, können sie solche Arbeiten übernehmen, welche mehr Zeit beanspruchen (Basteln, Gartenarbeit).

Die Quote derjenigen, die nicht lesen, wächst mit dem Lebensalter. Nur ein geringer Prozentsatz der unter 19-jährigen liest nicht regelmässig. Diese Quote erhebt sich mit der Lebensaltergruppe. Über 50 Jahren liest jeder zweite Arbeiter nicht regelmässig. (11. Tabelle)

Auch die Bildung beeinflusst das Lesen. Diejenige, die nicht einmal die 8. Klasse der Grundschule beendet haben, lesen mehr und regelmässiger, als diejenigen, die eine höhere Bildung haben. Die ersteren bilden sich meistens weiter, *sie versuchen ihren Rückstand mit mehr Lesen nachzuholen*. Nur jeder zehnte der Arbeiter, die zur Zeit der Erhebung studierten, liest nicht regelmässig.

Die Verteilung nach Wohnverhältnissen zeigt, die beeinflussende Rolle nicht von der Art, sonder von der Grösse der Wohnung abhängt. Diejenigen, die in eigenem Haus oder als Familienmitglieder wohnen, lesen mit der Ausnahme eines kleinen Prozentsatzes regelmässig. Ein bedeutender Teil der Arbeiter, die zur Untermiete wohnen, können nicht regelmässig lesen, aber diejenigen, die in einer staatlichen Wohnung wohnen, aber mehrere in demselben Zimmer, können zu 42,8% nicht regelmässig lesen.

Mitgliedschaft in einer Bibliothek

Eine Quelle des regelmässigen Lesens kann das ausgeliehene Buch sein. Wenn der Leser nicht nur die Bücher liest, die er zu Hause vorfinden kann, oder eventuell von Bekannten bekommt, zeigt das bereits einen intensiveren Charakter der Lese-

¹⁸ Zum Vergleich erwähnen wir, dass die befragten Frauen in Ulan-Ude laut der bereits zitierten Abhandlung wöchentlich 228 Minuten mit dem Lesen verbringen. Dagegen stehen den Männern 396 Minuten zum Lesen zur Verfügung.

KARTASOV op. cit.: 25. p.

kultur. *Der Leser sucht das Buch aktiv, welches ein Erlebnis bietet, geht in die Bibliothek, leistet etwas mehr dafür.*

Die Arbeiter der Bekleidungsfabrik konnten zwischen zwei Bibliotheken wählen: die Betriebsbibliothek und die Städtische Bibliothek. 29% der befragten Arbeiter besuchen regelmässig die Betriebsbibliothek, (die Bibliothek hat mehr als 2000 Bände), 12,8% die andere Bibliothek. Nach unserer Erhebung besucht jeder zweite Mann die Bibliothek, bei den Frauen zwei von fünf. Dies zeigt, dass die regelmässig lesenden Männer in überwiegenderem Teil Bücher aus den Bibliotheken wählen. Die Männer haben mehr Zeit, um in die Bibliothek zu gehen, man kann aber auch annehmen, dass ihre Ansprüche konkreter sind, als bei den Frauen.

Beinahe jede Zweite unter den nicht verheirateten Frauen besucht die Bibliothek; unter den Männern besuchen eher die Verheirateten die Bibliothek. Mit der Bildung wächst die Zahl der Arbeiter, die die Bibliothek in Anspruch nehmen. Unter denjenigen, die sich weiterbilden, leiht jeder Dritte Bücher aus der Bibliothek.

Das Lebensalter beeinflusst die Mitgliederschaft der Bibliothek nicht. In der repräsentativen Quote der Befragten der Erhebung (41,8%) kommen in grösserem Anteil die Kategorien der 20- bis 29-jährigen und der 40- bis 49-jährigen vor. (12. tabelle)

Eigene Bibliothek

Die andere Quelle des regelmässigen Lesens ist die Familienbibliothek. *Das Vorhandensein und die Weiterentwicklung der Familienbibliothek beeinflusst die aktive und rationelle Gestaltung der Freizeit.* Man kann die Bücher zu Hause jede Zeit in die Hand nehmen, das bekannte Erlebnis oder Kenntnis erneuern. Wenn der Arbeiter erklärt, dass er nicht nur einige Bücher, sondern eine eigene Bibliothek hat, bedeutet das, dass er seinen finanziellen Mitteln entsprechend diese Bibliothek weiterentwickeln imstande ist.

67,6% der Befragten haben eine eigene Bibliothek. Es kann nur von einem unter drei Befragten behauptet werden, dass er aus verschiedenen Gründen keine Bibliothek erwerben konnte. Nach den Fragebögen sind in den Familienbibliotheken im Durchschnitt 77,2 Werke. Die meisten Befragten haben eine Bibliothek von 1—25 Bänden. Beinahe jeder Fünfte der befragten Arbeiter hat eine solche Bibliothek. Beinahe jeder Fünfte der Arbeiter, die eine eigene Bibliothek haben, besitzen 26—50 Werke. Es ist bedeutend, dass mehr als 15% der befragten Arbeiter eine Bibliothek von 50—100 Bänden gesammelt haben. Dieser Prozentsatz wird von denjenigen, die eine Bibliothek von 101—200 Werken haben, beinahe erreicht. 8,3% der Arbeiter, die eine Bibliothek haben, besitzen mehr als 200 Werke. (13. Tabelle)

In der Gösse der Familienbibliothek kann nicht ausser acht gelassen werden, dass nach den Fragebögen in der Familienbibliotheken in einer bedeutenden Zahl Lehrbücher zu finden sind. (10,4%). Es kann sehr schwer entschieden werden, ob es sich um Bücher handelt, die der Befragte auch jetzt benutzen kann oder nur früher für die fachliche Weiterbildung benutzt hat: eventuell sie sind solche Lehrbücher, die entweder vom Arbeiter selbst oder von einem Mitglied der Familie für die Schulbildung gebraucht werden.

Die Verteilung des Bestandes der Familienbibliothek

(N = 5480)
Prozentsatz

a) Romane	72,4
b) Gedichtbände	7,1
c) Lehrbücher	10,4
d) Fachbücher	4,2
e) populärwissenschaftliche Bücher	5,9
	<hr/>
	100,0%

Es ist selbstverständlich, dass *die Romane* in den Familienbibliotheken *in der grössten Zahl erscheinen*. Das Erlebnis, das der Roman bietet, steht dem Durchschnittsleser am nächsten. Alle Familienmitglieder lesen den gekauften Roman, und wenn das regelmässige Lesen hauptsächlich auf den zu Hause vorzufindenden Romanen basiert, ist der Ankauf der Romane rentabel. Wir wissen nicht, welche Gedichtbände in den Familienbibliotheken zu finden sind. Aber aus Geschmack der Leser und der Liste der gelesenen Bücher können wir folgern, dass der grösste Teil dieser Gedichtbände Werke der ungarischen Klassiker ist.

Es wurde erwähnt, dass der Durchschnittsleser die Romane wegen ihrer Rentabilität kauft. Obwohl dieses Motiv gerechtfertigt scheint, müssen wir feststellen, dass die Zahl der politischen und populärwissenschaftlichen Werke (nur jedes 20. Buch gehört dazu) in den Familienbibliotheken sehr gering ist. Wir müssen das dadurch ergänzen, dass die Leser die Reisebeschreibungen wahrscheinlich in die Kategorie der populärwissenschaftlichen Werke eingereiht haben, und sich damit die Zahl der politischen und richtigen populärwissenschaftlichen Werke noch weiter senkt.¹⁹

Der Aufbau der *Familienbibliothek hängt in grossem Masse von der Bildung des Lesers und von der Art der Wohnung ab.*

Wenn wir die Kategorien betrachten, können wir feststellen, dass die Zahl der Besitzer einer Bibliothek in die Richtung der höheren Bildung immer grösser wird. Es ist auffallend, dass nur jeder Zweite unter denen, die die 8. Klasse der Grundschule nicht vollendet haben, zu Hause eine Bibliothek besitzen, von denen aber, die die Grundschulbildung beendet haben, besitzen 73,5% eine eigene Bibliothek.

Wo das Wohnungsproblem gelöst ist, (eigenes Haus, staatliche Wohnung, AWG-Wohnung), finden wir wesentlich mehr Bibliotheken, als bei denjenigen, die zur Untermiete oder als Familienmitglieder wohnen. Das ist bei beiden Kategorien verständlich, da bei den Arbeitern, die zu Untermiete wohnen, die finanziellen Mitteln beschränkter sind. Die Befragten, die bei den Eltern wohnen, haben wahrscheinlich die Schaffung einer eigenen Wohnung als wichtigstes Ziel vor sich.

Das Einkommen beeinflusst den Aufbau der Familienbibliothek nicht. In den unteren und höheren Einkommenskategorien entspricht die Quote dem repräsentativen Prozentsatz (67,6%) der Befragten, die eine Bibliothek besitzen. *Ein höheres Einkommen bedeutet also nicht, dass die Arbeiter mehr Bücher für ihre eigene Bibliothek sammeln.* (14. Tabelle)

¹⁹ Zum Vergleich: Nach der Erhebung von KARTASOV haben die Befragten in Ulan-Ude in der Familienbibliothek politische und populärwissenschaftliche Werke in 6%.

KARTASOV op. cit.: 30. p.

Die Mitgliedschaft in einer Bibliothek und der Besitz einer eigenen Bibliothek schliessen sich nicht aus. Jeder zweite Arbeiter, der die Bibliothek regelmässig besucht, hat auch zu Hause eine Bibliothek. Wenn er mit dem Buch schon befreundet ist, sucht er bewusst das Buch, das Erlebnis bedeutet, in der Bibliothek.

Ankauf der Bücher

63,4% der befragten Arbeiter kaufte im, der Erhebung vorangehenden Jahr; 39,4% im vorangehenden Dezember, Bücher. Jährlich geben die Befragten im Durchschnitt 235.— Ft für Bücher aus. Diese Summe übertrifft die Summe (145.— Ft), die 1964 für die Arbeiter und Angestellte in Szeged festgestellt wurde.²⁰ Wenn wir diesen Betrag, der im ganzen Jahr für Bücher ausgegeben wird, durch die Zahl der Befragten dividieren, bekommen wir einen Wert, der ebenfalls höher als der statistische Wert liegt, weil dort auch die Zeitungen und Zeitschriften mitgerechnet wurden.

Was den Ankauf der Bücher betrifft, kann also festgestellt werden, dass die Arbeiter der Bekleidungsfabrik über dem Durchschnitt stehen. Das Abonnieren von Zeitungen beläuft sich in einem Jahr auf mehr als 140.— Ft.

Jeder vierte Befragte wendet jährlich 100.— Ft für Bücher an, aber jeder vierte Käufer gibt jährlich 400.— Ft aus. (16. Tabelle) Jeder vierte von den Befragten gibt mehr als den Durchschnitt für Bücher aus.

Jeder Fünfte von ihnen lernt weiter, jeder Zweite besucht regelmässig die Bibliothek. 9 von 10 haben eine eigene Bibliothek. Der Ankauf der Bücher, der den Durchschnitt übertrifft, ist von der Schulbildung, von der Grösse der Familienbibliothek und vom Einkommen beeinflusst. (15. Tabelle)

Die Erhebung bezüglich des Monats Dezember zeigt, dass die Arbeiter nicht viele Bücher als Geschenk kaufen. Aber daraus kann auch die Folgerung gezogen werden, dass die Bibliothekbesitzer die Bücher selbst gekauft haben, und nicht als Geschenk bekommen haben. Deshalb ist die Zusammensetzung der Familienbibliothek für die Ansprüche und für die Lesekultur des Besitzers bzw. für die der gebildeteren Ehepartner charakteristisch.

Die angekauften Bücher

Aus den angekauften Büchern kann man auf den Geschmack der Leser schliessen. Es wurde bereits erwähnt, dass der Ankauf in entscheidendem Masse für sich selbst und erst dann zum Weiterschenken erfolgt.

Beinahe Zweidrittel (62,6%) der angekauften Bücher stammen von ungarischen Verfassern. Aus dem Übergewicht der ungarischen Werke kann gefolgert werden, dass der Ankauf in gewisser Hinsicht die Erscheinungsform einer bewussten Lesekultur ist. Man kann annehmen, dass die Durchschnittsleser mit den Namen der ungarischen Verfasser vertrauter sind als mit den ausländischen. Daraus folgt, dass *bei dem Ankauf nicht das Thema, sondern der Verfasser entscheidend ist*. Man kann es als positiv werten, dass die Leser nicht Themen, (z. B. interessante Werke, Liebesromane) suchen. Was die ungarische Verfasser betrifft, finden wir zu 60% Verfasser, die im Literaturunterricht behandelt werden, weiterhin die modischen Schriftsteller.

²⁰ Csongrád megye fontosabb statisztikai adatai 1964. (Die wichtigsten statistischen Angaben des Komitats Csongrád 1964.) Szeged, 1965. 21. p.

(Jókai, Gárdonyi, Mikszáth von den ungarischen Klassikern: Berkesi, Szilvási von den heutigen.)

Die angekauften Bücher verteilen sich nach der Meinung der Befragten folgendermassen:

	Prozentsatz der gekauften Bücher:
Historischer Roman	20,0%
Liebesroman	14,0%
Roman über unser Leben	6,6%
Abenteuroman, phantastischer Roman	13,2%
Fachbücher	14,5%
Gedichtbände	9,1%
Populärwissenschaftliche Werke	8,4%
Politische Werke	7,8%
	<hr/>
	99,6%
Wenigstens zwei Arten angegeben von	39,3%
Wenigstens drei Arten angegeben von	45,5%

Was die Sorten der gekauften Bücher betrifft, stehen die Unterhaltungslektüre an der ersten Stelle. *Der Durchschnittsleser will vor allem Romane lesen*, deren Helden und Situation von der Umgebung, in der er lebt und arbeitet, abweichen. Die historischen und fantastischen Romane können den Lesern eine neue, unbekannte Welt erschliessen.

Es muss aber beachtet werden, dass die gekauften Bücher nicht immer nur den Anspruch und Geschmack der Befragten widerspiegeln, der in der Erhebung teilnahm, sondern auch das Interesse und den Geschmack der Familienmitglieder.

Obwohl wir bereits erwähnt haben, dass das Schenken beim Bücherankauf keine bedeutende Rolle spielt, soll das dahingehend ergänzt werden, dass der Ankauf von einem Mitglied der Familie inspiriert werden kann. Wir bekommen ein entsprechendes Bild über die Interessen und Geschmack der Leser, wenn wir die gekauften Bücher mit den gerglesenen Büchern vergleichen.

Wenn wir den Bestand der Familienbibliotheken mit dem Ankauf vergleichen, erfahren wir, dass im Kauf die populärwissenschaftlichen und politischen Werke in einem dreifach so grossen Prozentsatz vorkommen als in den Familienbibliotheken. Diese Tatsache muss näher betrachtet werden. Die Ursache kann vielleicht darin gefunden werden, dass der Kauf von solchen Büchern als eine Wirkung der populärwissenschaftlichen und politischen Aufklärungsarbeit in der Fabrik gesteigert ist. Dies widerspiegelt sich aber in den Familienbibliotheken noch nicht. Das Interesse wurde geweckt, man kauft die Bücher.

Aus der Tatsache, dass beinahe jeder zweite Befragte drei verschiedene Arten von Büchern ankauft, kann man schliessen, dass ihr Interesse differenziert ist.

44% der Befragten, die mehr als der Durchschnitt kaufen, sind Facharbeiter. Diese Angabe erklärt, warum jedes siebentes angekauftes Buch ein Fachbuch ist.

Zeitungen und Zeitschriften

Eine der wichtigsten, die öffentliche Meinung am meisten beeinflussende Möglichkeit der Massenmedien ist die Presse. Aber ihre Rolle geht über die politische Information der öffentlichen Meinung, über die Beeinflussung der Massen weit hinaus, weil die kulturellen Nachrichten und die literarischen Teile aktiv dazu beitragen, dass sie die Leser musisch informieren, ihnen literarische Materialien, Gedichte, Novellen anbieten. Wenn also die Zeitungen beinahe 100% der Werktätigen erreichen, können wir annehmen, wenn die Befragten Bücher nicht regelmässig lesen, sie können doch ein minimales Verhältnis mit der Belletristik mit Hilfe der literarischen Teile der Tageszeitungen aufrechterhalten. Eben deshalb wäre es sehr wichtig, dass die Zeitungen solche literarische Materialien enthalten, welche das Interesse der Anfänger im Lesen erwecken können und interessante Lektüre anbieten.

Beinahe jeder Zehnte unter den Befragten abonniert keine Tageszeitungen und liest auch keine. Jeder zehnte Mensch fällt also nicht nur aus dem politischen sondern auch aus dem kulturellen Wirkungskreis der Zeitungen aus. Das ist eine enge Schicht, auf welche eine grosse Aufmerksamkeit in der kulturellen, volksbildenden Arbeit des Betriebs gerichtet werden sollte. Es ist zweifelhaft, ob die übrigen Massenmedien diese Schicht erreichen und ob diese „Nichtleser“ jemals für das Lesen eingenommen werden können.

Das Lesen der literarischen Zeitschriften ist unter den befragten Werktätigen nicht regelmässig. Bloss jeder 21-ste liest literarische Zeitschriften, in der ersten Reihe „Tiszatáj“ (literarische Zeitschrift Südungarns, Redaktion in Szeged). Das Interesse für die Fachzeitschriften bewegt sich beinahe auf einem gleichen Niveau wie der Kauf von Fachbüchern. Jeder siebente Werktätige interessiert sich für die Fachzeitschriften.

52,9% der befragten Werktätigen lesen solchen Zeitschriften, die in unserer Aufzählung nicht vorkommen. Die Arbeiterinnen des Betriebs in Betracht genommen, ist es nicht auffallend, dass die Zeitschriften „Nők Lapja“ (Frauenzeitung) und „Asszonyok“ (Frauen) verbreitet und sehr populär sind. (17. Tabelle)

Die Aufzählung der zuletzt gekauften Bücher.

Bei der Zusammenstellung des Fragebogens wurde mit der folgenden Arbeits-hypothese die Feldarbeit angefangen: zuerst wurden die grundlegenden Fragen beantwortet, auf Grund dieser konnten die Befragten in Kategorien eingereiht werden. In den weiteren wurde untersucht, in welchem Prozentsatz nehmen diese Kategorien innerhalb der Erhebung teil. Unter den Befragten, die wöchentlich regelmässig lesen, wurden diejenigen ausgewählt, die als Durchschnittsleser betrachtet werden können. In den weiteren mussten wir untersuchen, wie die Kategorie der Durchschnittsleser sich weiterdifferenziert, und wie wir die Erkenntnis des Lesegeschmacks spezifizieren können.

Wir sind zur Folgerung gekommen: nach dem Erkennen der grundlegenden Daten: (wer besucht eine Bibliothek regelmässig, wer kauft Bücher, wer liest Tageszeitungen, Zeitschriften, die auch in sich sehr wertvolle und wesentliche Auskünfte über die Lesegewohnheiten der Befragten erbringen), müssen wir diejenigen Werk-tätigen erforschen, die die zuletzt gekauften Bücher nennen können, die eine Vorstellung haben, was für literarische Werke sie gern lesen, wer ihre Lieblingschriftsteller sind, oder die zuletzt gelesenen Bücher aufzählen und motivieren können,

warum ein Buch ihnen gefallen hat. So kann man Schritt für Schritt zu einer Lesergruppe kommen, die zwar innerhalb des Kreises der Durchschnittsleser, aber unter den gegebenen Umständen doch eine relativ entwickelte Lesekultur haben. Wir wollten keine Untersuchungen: „Wer liebt was?“, „Lieblingsautoren“, „Lieblingswerk“ durchführen, aber unseres Erachtens muss man diesen Weg folgen, um die Stationen der Bildung der Lesekultur der Befragten auf der Spur zu folgen.

Unscree Frage: „Zählen Sie drei Bücher auf, die Sie zuletzt gekauft haben“, wurde von 86,3% derjenigen beantwortet, die wenigstens einen Buchkauf angegeben haben. Das ist etwas mehr als jeder zweite Befragte. Sie konnten nicht in jedem Fall drei Titel aufzählen (noch weniger die Verfasser). Sie haben im Durchschnitt je 2,75 Bände genannt.

Mit unserer früheren Frage vergleichend: „Was für Bücher kaufen Sie für Ihre Bibliothek gern?“, finden wir einen kleinen Unterschied. Diese Frage richtete sich nicht auf eine Tatsache, lieber auf eine Meinung. Sie widerspiegelte auch die Meinung des Lesers, was für Bücher von ihm gekauft wären, wenn er überhaupt kaufte. Als der Befragte aufzuzählen hatte, was er tatsächlich gekauft gehabt hat, finden wir im Vergleich mit den dort festgestellten Kategorien einen Unterschied von einem gewissen Prozentsatz. Dieser Unterschied wird auch durch die Tatsache erklärt, dass beinahe 14% derjenigen, die Bücher regelmässig kaufen, weder Titel noch Verfasser aufzählen konnten.

Auf Grund der Titel und Verfasser, die von den Befragten aufgezählt wurden gehören 82,7% der gekauften Bücher zur Belletristik, 17,3% zur populärwissenschaftlichen Literatur, 15,4% der Belletristik gehören zur Jugendliteratur.

Bei der Aufzählung der belletristischen Werke wurden ungarische Verfasser bzw. ungarische Werke 73-mal genannt. Unter den gekauften Büchern finden wir fast ausschliesslich Werke vor, die dazu beitragen können, *die Lust zum Lesen zu erwecken*. Diese Werke widerspiegeln den Anspruch der Leser, die an der ersten Stufe der Lesekultur stehen. Ein Weg zum Lesen könnte die Jugendliteratur oder die unterhaltende, romantische Lektüre sein. Eben deshalb kommen auch hier, wie in allen anderen Erhebungen, die Jókai-Werke an der ersten Stelle vor. An der zweiten finden wir die Werke der ungarischen Gegenwartsliteratur, darunter mehrere Romane von Berkesi. Diese letzteren repräsentieren in mehr als 50% die von den Befragten gekauften Werke der Schriftsteller der Gegenwart. Die anderen aufgezählten Verfasser sind: Mikszáth, Móra, Gárdonyi, Móricz von der früheren Schriftsteller-Generationen. Unter den gekauften Büchern figurieren auch einige Gedichtbände.

Auch die Aufzählung der ausländischen Verfasser ist nicht überraschend. Die genannten Verfasser der Gegenwartsliteratur sind von Gorkij, V. Hugo und Dumas gefolgt. (18. Tabelle)

Wie es bereits erwähnt wurde, erzielten wir mit dieser Frage nicht, dass wir Antworten erhalten, die mehr oder weniger den Ergebnissen den oben zitierten beiden umfangreichen ungarischen Erhebungen entsprechen, sondern wir wollten beantworten: das Vorhandsein einer relativ entwickelten Lesekultur aus welchen Faktoren festgestellt werden kann. Wir haben festgestellt, dass der Anspruch nach regelmässigem Bücherkauf mit der Bildung in direktem Verhältnis zunimmt. Ausserdem weist es auf den bewussten Kauf von Büchern hin, dass die Befragten die Verfasser und Titel der gekauften Werken nennen können. Ähnlicherweise nehmen der Kauf und die Nennung bis zum 50. Lebensjahr zu. Das kann damit erklärt werden, dass die Älteren mehr als die Jüngeren verdienen. Sie können mehr auf

die Familienbibliothek verwenden und sie müssen auch die Lesenansprüche ihrer Kinder, ihrer Familienangehörigen in Betracht nehmen. Es gab keinen Unterschied zwischen den Männern und den Frauen: es wurde ungefähr der repräsentative Prozentsatz der Erhebung erhalten.

Auf die anregende Wirkung einer öffentlichen Bibliothek weist die Tatsache hin, dass beinahe jeder Zweite unter denjenigen, die diese Frage beantwortet haben, eingeschriebener Leser in einer Bibliothek ist. Beinahe neun unter zehn Antwortenden haben eine eigene Bibliothek. Drei unter vier lesen regelmässig. Jeder Dritte hat ein Fernsehgerät. Beinahe sechs unter zehn nannten ihre Lieblingsschriftsteller und zählten die Werke auf, die von ihnen in der letzten Zeit gelesen wurden. Jeder Dritte konnte motivieren, warum die zuletzt gelesenen Bücher ihnen gefallen haben. (19. Tabelle)

Was für Bücher lesen die Befragten gern?

Diese Frage wurde von 50% der Befragten beantwortet. Gerade aus der vorher untersuchten Frage kommt es heraus, bezieht sich die Frage auf eine Meinung und auf eine Tatsache, dann finden wir eine gewisse Abweichung bei der Untersuchung einer von zwei Seiten genäherten Frage. Darum finden wir unter den Verfassern der gernegelesenen Werke verhältnismässig weniger ungarische Schriftsteller als bei unseren vorherigen Fragen. Bei der Nennung ausländischer Schriftsteller kann man mit der Gefahr rechnen, dass der Leser nicht nach Titel, sondern nach Inhalt das Buch sucht. Es ist nämlich eine bibliothekarische Erfahrung, dass die Anfänger, das Buch erst jetzt kennennlernende Leser solche Bücher nicht gern ausleihen, dessen Verfasser sie nicht kennen, sogar seinen Name weder richtig aussprechen, noch lesen können.

In der nachfolgenden Zusammenstellung vergleichen wir die Statistik der gekauften und der gernegelesenen Bücher miteinander.

	Gekaufte Bücher	¹⁷⁾ Gernegelesene Bücher
Die Frage beantworteten (N = 104)	63,9%	50,0%
<i>Davon:</i>		
von ungarischen Schriftstellern	62,2%	65,3%
von ausländischen Schriftstellern	37,8%	34,7%
Antwortmöglichkeiten: (N = 165)		(N = 149)
Historische Romane	26,0%	20,8%
Romane über das heutige Leben	6,6%	11,4%
Abenteuerromane, utopische Romane	13,2%	13,4%
Reisebeschreibungen	—	15,0%
Liebesromane	14,0%	13,4%
Fachbücher	14,5%	10,0%
Populärwissenschaftliche Bücher	8,4%	9,0%
Politische Werke	7,8%	6,7%
Gedichtbände	9,1%	—
	99,6%	99,7%

Die gekauften Bücher entsprechen also nicht immer den Leseansprüchen. Bei der *Auswahl der gelesenen Werke* muss man eine *bedeutende Rolle der Bibliotheken* zuschreiben, wo die befragten Werk tätigen ausleihen. In den Bibliotheken werden die Werke empfohlen, so können die Leser z. B. Gegenwartsliteratur, Bücher über

alltägliche Fragen bekommen. Wenn der Leser in eine Buchhandlung geht, hat er einerseits eine gewisse Vorstellung von welchem Verfasser und was er kaufen will. Vielleicht sind auch die Buchhandlungen daran interessiert, dass sie z.B. umfangreichere historische Romane verkaufen, deren Preis um 100—150% höher sind, als die Werke der Gegenwartsliteratur. Wir wollen damit ausdrücken, den Buchhandlungen kann man kaum eine beeinflussende Rolle bei der Auswahl zuschreiben. Diese Hypothese kann den Unterschied zwischen dem Anspruch und dem tatsächlichen Kauf in der Kategorie der historischen Romane und der Werke, die Gegenwartsprobleme behandeln, verursachen.

Der Unterschied zwischen dem Kauf und Lesen der Fachbücher und der politischen Werke kann annehmbar dadurch begründet werden, dass unser Fragebogen von zweimal so vielen Frauen als Männern ausgefüllt wurde. Der Kauf selbst (z. B. vom Betriebskolporteur) erscheint auf dem Fragebogen, aber das Lesen geschieht nicht in demselben Prozentsatz, da *die Frau die Bücher nicht für sich selbst, sondern für den anderswo tätigen Ehemann gekauft hat.*

Lieblingsschriftsteller

Bei der Beschreibung der Methode der Erhebung wurde bereits erwähnt, dass unser Fragebogen mit der sogenannten „Trichter-Methode“ zusammengestellt wurde. Wir gingen von umfangreicheren Fragen aus, um zu jener kleineren oder grösseren Gruppe der Leser innerhalb des Kreises der befragten Werktätigen zu kommen, die unter den gegebenen Umständen, ihre Möglichkeiten, ihre Lage in Betracht genommen, eine relativ entwickelte Lesekultur besitzen.

Die Methode und die Arbeitshypothese wurden durch die Tatsache bestätigt, dass jede Frage in der Richtung der Spitze des „Trichters“ von den Befragten in einem geringeren Prozentsatz beantwortet wurde.

46,3% der befragten Werktätigen haben ihre Lieblingsschriftsteller aufgezählt. Jeder Zweite hat je zwei Schriftsteller, jeder Dritte je einen und jeder Siebente je drei Schriftsteller genannt. (21. Tabelle)

An der Liste der Lieblingsschriftsteller kommen 15 ungarische Verfasser vor. Im Durchschnitt wurde ein Schriftsteller viermal genannt; 30 ausländische Verfasser kommen dagegen je 1,25-mal vor. (Natürlich sind diese nur Durchschnittsdaten, da die Skala sich vom einmaligen bis zur 27-maligen Erwähnung ausdehnt.)

Früher wurde darauf hingewiesen, dass *die Beliebtheit der Jugendliteratur unter Erwachsenen zum Lesen führen könne.* Unter den nicht sehr jungen Leser finden wir solche, die die Autoren der Jugendliteratur (May, Verne, Cooper) genannt haben. G. Molnár, Hanzelka, Kittenberger können nicht so eindeutig zur Jugendliteratur gezählt werden. Wenn auch diese Schriftsteller ihre Werke nicht nur für Jugendlichen geschrieben haben, steht der Stoff ihrer Werke zu jener Gefühlswelt sehr nahe, mit der ein Anfänger im Lesen mit den Erlebnissen der Bücher Bekanntschaft macht. Wir finden keinen Verfasser, dessen Werk entweder zur Schundliteratur oder zu Bestseller-Literatur gehöre. Die leichtere Literatur ist von Rejtó (P. Howard) und Dumas vertreten.

Wir stellten die Rangordnung der 10 Lieblingsschriftsteller der ungarischen und der ausländischen Literatur zusammen, um sie mit dem Ergebnis der Erhebung des Ungarischen Zentralen Statistischen Amtes vergleichen zu können:

²¹ *Mit olvasunk? (Was lesen wir?)... 24. p.*

Kleiderfabrik

Die Erhebung des Ungarischen Zentralen Statistischen Amtes (Fach- und angelernte Arbeiter)

1. Jókai	1. Jókai
2. Mikszáth	2. Móricz
3. Móricz	3. Mikszáth
4. Petőfi	4. Gárdonyi
(Dichter: 1825—1849)	
5. Berkesi	5. Verne
6. Dumas	6. Dumas
7. L. Tolsztoj	7. L. Tolsztoj
7. Gárdonyi	8. V. Hugo
9. Kittenberger	9. Móra
10. Szilvási	10. Zola
11. Balzac	
12. Cooper	

(An den 9., 10., 11., 12. Stellen mit gleichen Punkten).

Auf beiden Listen nehmen drei Verfasser den gleichen Platz ein, sechs Verfasser sind auf beiden Listen zu finden. Der Unterschied kann damit erklärt werden, dass die Aufzählung der Lieblingsschriftsteller in wesentlichem Masse von den Neuerscheinungen beeinflusst ist. Die Erhebung des Ungarischen Zentralen Statistischen Amtes wurde im Jahre 1962 durchgeführt, unsere Untersuchung dagegen im Januar 1965. Eben die Tatsache, dass die Verfasser der zuletzt erschienen Werke gleich unter den Lieblingsschriftsteller vorkommen, weist darauf hin: wir haben in unserer Erhebung mit keinen erfahrenen Lesern, sondern mit Anfängern zu tun.

Unter denjenigen, die bereits im Gange sind, ihren Lesegeschmack herauszubilden, d. h. die ihre Lieblingsschriftsteller nennen können, bildet sich jeder Dritte in der Schule der Werkstätigen oder in einem Fachkurs weiter. Wir können annehmen, dass die Schriftsteller, die im Literaturunterricht erwähnt werden, spielen eine grosse Rolle in der Herausbildung der Rangordnung der Lieblingsschriftsteller. Die Meinungsbildung hängt vom Lebensalter bis zur dritten Altersgruppe ab. Die Gruppe der 30- bis 39-jährigen besitzt die am meisten begründete Meinung. Sie zeigt vom 40. Lebensjahr an eine fallende Tendenz. Die Frauen haben in grösserem Prozentsatz einen „Lieblingsschriftsteller“ als die Männer. (77% bzw. 23%). (20. Tabelle)

Die zuletzt gelesenen Werke und der Zeitpunkt des Lesens

41,4% der Befragten konnten 123 Werke aufführen, welche sie zuletzt gelesen haben. Bei jedem dritten der aufgeführten Werke konnte man den Zeitpunkt des Lesens nicht angeben. Annähernd jedes zehnte Werk wurde im Monat der Befragung, jedes dritte im vorangehenden Vierteljahr und annähernd jedes vierte Buch eher gelesen. (22. Tabelle)

Wenn 70% der Befragten mitteilten, dass sie wöchentlich eine gewisse Zeit mit dem Lesen verbringen, bedeutet das aber nicht bei jedem Befragten das Lesen eines Buches. Wenn wir die Durchschnittszeit (die sie innerhalb einer Woche mit dem Lesen verbringen) auf einzelne Tage aufteilen, können wir feststellen, dass ein

Werkstätiger täglich nicht einmal 50 Minuten liest. Wir müssen in Betracht ziehen, dass mehr als 90% der Befragten mitteilten, sie läsen die Tageszeitungen regelmässig. Vergleichende Angaben stehen uns zur Zeit nicht zur Verfügung, aber wir können ruhig feststellen, dass auch das schnelle Durchlesen einer Tageszeitung auf jeden Fall 20—30 Minuten in Anspruch nimmt. Dazu muss man noch die mit dem Lesen von Illustrierten, Fach- und anderen Zeitschriften verbrauchten Zeit rechnen. Daraus geht hervor, dass die Befragten einen wesentlichen Teil der mit regelmässiger Lektüre verbrachten Zeit auf Zeitungs- und Zeitschriftenlesen verwenden und sie mit dem Buchlesen viel weniger Zeit verbringen können.

Annähernd jeder Dritte der Befragten führte drei Romane an, das macht approximativ 75% der aufgezählten Werke. Ein, bzw. zwei Bücher wurden von jedem achten bzw. von jedem neunten Befragten genannt. (23. Tabelle)

Aus der Zahl der aufgeführten Werke und aus dem mitgeteilten Zeitpunkt, (wann sie es gelesen haben), können wir die Folgerung ziehen, dass die Befragten, die Antwort gegeben haben, *höchstens zweimonatlich einen Roman lesen*. Nicht mehr als 10% der auf diese Frage Antwortenden haben im Monat der Befragung gelesen, und von nicht mehr als 31,7% der Werke haben sie erwähnt, dass sie sie im vorangehenden Vierteljahr gelesen haben. Diejenigen, die drei Romane aufgezählt haben, teilten mit, dass sie diese Werke innerhalb von 6 Monaten gelesen haben. (22. Tabelle)

74% der gelesenen Werke gehören zur Belletristik. Das Verhältnis zwischen den ungarischen und ausländischen Verfassern ist 2:1. Überraschend hoch ist der Prozentsatz der Jugendliteratur, beinahe 8%. Populärwissenschaftliche und politische Literatur spielt eine kleine Rolle unter den zuletzt gelesenen Werken (3,2% bzw. 2,4%). Die obenerwähnte Angabe (unter den gekauften Büchern rangieren beide Kategorien mit 15%, und jetzt finden wir bloss 5,6%) ist vermutlich damit zu erklären, dass die Leser die Bücher zwar kaufen, aber weder diese noch jene Gattung von ihnen als „unterhaltende“ Gattung betrachtet wird. Belletristik, Jugendliteratur, Abenteuer- und fantastische Romane, unterhaltende Werke und der Name deren Verfasser, sowie die Titel der Romane bleiben am besten in der Erinnerung der Leser. Wenn sie über die gelesenen Bücher befragt werden, (nach Verfasser und Titel), fallen die „unterhaltenden“ Romane spontan ein.

Diese Tatsache macht uns darauf aufmerksam, dass bei der Befragung solcher Leser, die auf der unteren Stufe der Lesekultur stehen, die Aufführung der Gattungen nicht genügt, weil der Durchschnittsleser nicht entscheiden kann, ob der in Frage kommende Roman in diese oder in jene Kategorie gehört. Sie interessieren sich für populärwissenschaftliche, politische Werke, aber ohne Hilfe können sie weder in der Buchhandlung noch in der Bibliothek die gefragten Bücher aussuchen. (Bei der Aufführung: „was Sie kaufen, was Sie lesen“ zeigten beide Kategorien einen höheren Prozentsatz, aber als die Lektüre nach Verfasser und Titel benannt werden sollte, stimmten weder der Name des Verfassers noch der Titel mit Begriff der Gattung überein.)

Jedes zweite der aufgeführten Werke stammte aus der ungarischen Belletristik. Man erwähnte 19 verschiedene Schriftsteller.

(N = 62) +

Jókai, Mór (1825—1904)	45,1%
Gárdonyi, Géza (1863—1922)	11,3%
Móricz, Zsigmond (1879—1942)	8,0%
Berkesi, András (1919—)	6,4%
Mikszáth, Kálmán (1847—1910)	4,8%
Gergely. Sándor (1896—)	3,2%

Aus der Aufführung der Werke ausländischer Verfasser können wir die begründete Folgerung ziehen, dass *das Lesen auf Grund einer zufälligen Auswahl geschieht*. Unter den ungarischen Schriftstellern finden wir solche, deren Name man aus der Schule kennt oder solche, die im Gespräch sind. Die Befragten erwähnten Namen von 25 verschiedenen ausländischen Verfassern. Unter den aufgeführten finden wir Apuleius ebenso, wie Dante und Nexö. Die Kenntnis und die Beliebtheit dieser und von Lampedusa sowie von R. Rolland können wir damit erklären, dass die Verlage die Werke der obenerwähnten Verfasser kurz vor unserer Befragung wieder veröffentlichten. Jedes zehnte gelesene Buch stammt von Gorkij und von L. Tolsztoj.

Unter denen, die aufführen konnten, was sie zuletzt gelesen haben, lernte jeder Dritte zur Zeit der Erhebung. Es scheint, dass das auch auf Bücher ausgebreitete regelmässige Lesen vor allem vom Lebensalter abhängt. Der Prozentsatz ist in den jüngeren Alterskategorien der grösste und über 50 Jahre der niedrigste. Wir können die Folgerungen ziehen, dass *die Jüngeren lieber Bücher lesen, die Älteren lieber Zeitungen und Zeitschriften*.

Die Bildung beeinflusst das Lesen sehr eigenartig. Die wenigsten Bücher lesen jene, die eine Mittelschule (Gymnasium) absolviert haben. Das ist auch deshalb auffallend, weil 70% der Werkstätigen Männer sind, die eine Mittelschule (Gymnasium) besucht haben. Oben haben wir schon festgestellt, dass weniger Männer lesen, obwohl die Männer mehr Zeit mit dem Lesen verbringen als die Frauen. Unsere Feststellung ist vor allem auf jene Männer beziehbar, die eine Mittelschule (Gymnasium) vollendet haben.

Wir haben schon früher die Folgerung gezogen, dass bei denjenigen, *die zuletzt gelesene Bücher nennen konnten, das Buchlesen für regelmässig zu betrachten ist*. Die Regelmässigkeit hängt vom Geschlecht ab, weil annähernd 80% der Antwortenden Frauen sind. (24. Tabelle)

Warum hat es gefallen?

Bei der Spezifizierung der Fragen des „Trichters“ wurden wir von der Hypothese geführt, dass die letzten Fragen von denen beantwortet werden, die die höchste Stufe der von den Werkstätigen der Kleiderfabrik vertretenen Lesekultur erreicht haben, und dass ihre Zahl wahrscheinlich die kleinste sein wird.

Aus unserer letzten Frage konnten wir folgern, wer motivieren kann, warum er liest, und warum ihm dieser oder jener Roman gefallen hat. Wer darauf antwortete, den konnten wir als einen solchen Leser betrachten, der bewusst das Erlebnis in der Lektüre sucht.

Auf unsere Frage: „Führen Sie jene drei Romane auf, welche Ihnen im letzten Jahr gefallen haben“ und motivieren Sie „Warum?“, antworteten 21,1% der

+ Welche von mehreren Befragten gelesen und erwähnt wurden.

Befragten. Sie haben 50 Bücher aufgeführt und bei 38 Werken haben sie motiviert, warum sie gefallen haben. Annähernd jeder zweite Antwortende führte 3 Bücher auf. (25. Tabelle)

30% der aufgeführten Werke gehören zur ungarischen Belletristik, und davon stammen 60% von Jókai. Jedes dritte Buch ist das Werk verschiedener ausländischer Schriftsteller. Jedes drittes Buch ist ein Abenteuerroman, ein fantastischer oder Jugendroman: politische, populärwissenschaftliche Literatur ist mit 6% vertreten.

Die aufgeführten Motivierungen für das Gefallen teilten wir in drei Kategorien. Der Leser konnte bei 34% der gelesenen Bücher bewusst formulieren, warum das Buch gefallen hat. (Einige Motivierungen: „Der Schriftsteller hebt den Antagonismus zwischen den Bergleuten und Kapitalisten hervor.“ „Der Roman stellt die volle Wahrheit des heutigen Lebens dar.“ „Heutiges Thema.“ „Mir gefiel, dass die menschlichen Charakterzüge gut dargestellt sind.“ „Der Roman widerspiegelt das Leben des Schriftstellers treu.“)

Bei 26% der gelesenen Werke war der unterhaltende Charakter des Romans der entscheidende Gesichtspunkt. („Es hat gefallen“, „Aufregend, packend“, „Ich hatte nicht anderes zu lesen.“ „Es war interessant.“ „Es war gut geschrieben.“)

Der Leser fühlte sich ins Leben der Romanhelden ein, identifizierte sich mit diesem oder mit jenem Helden bei 16% der gelesenen Werke. („Nach langer Qual haben sie auf einander gefunden.“ „Nach seiner Erkrankung hat sie ihn nicht verlassen.“ „Der Junge war sehr verliebt“, usw.)

Wir haben erfahren, dass die Urteilsbildung mit steigendem Lebensalter abnimmt. Vermutlich spielt eine bedeutende Rolle, dass die Jüngeren, die vor verhältnismässig kurzer Zeit die Schulbänke verlassen haben, einerseits einen grösseren Wunsch zum Lesen haben, (weil der Anspruch in ihnen hervorgerufen wurde), und sie andererseits ihre Urteile und Meinungen ungehemmter aussagen als die älteren Werktätigen.

Die Frauen haben eine entscheidendere Meinung als die Männer, weil 86,3% der Antwortenden Frauen sind. Bei der Herausbildung der Werturteile spielt der Bibliothekbesuch und die Familienbibliothek eine wesentliche Rolle. Jeder dritte Antwortende ist regelmässiger Bibliothekbesucher und aus zehn Antwortenden haben acht eigene Bibliothek. Jeder Dritte hat ein Fernsehgerät. (26. Tabelle)

Fernsehhaber und das Lesen

Als ergänzende Frage haben wir untersucht, welche Rolle das Lesen in der Freizeitgestaltung bei jenen Werktätigen spielt, die zu Hause ein Fernsehgerät haben. Es sollte herausgefunden werden, ob die Feststellung ausländischer Befragungen auch heute dem Verhältnisse in der Kleiderfabrik zutrefte, nämlich, dass diejenigen vor allem Fernsehgerät kaufen, die verhältnismässig viel lesen, (16) (und freilich diejenigen, die auch Geld haben). Können wir denjenigen recht geben, die als alltägliche Gewohnheitsphrase wiederholen, das Fernsehen könnte das Lesen nachteilig beeinflussen?

Die meisten Fernsehgeräte finden wir bei jenen Werktätigen, die seit 20—26 Jahren arbeiten, (Lebensalter 30—39 Jahre), bzw. bei der Gruppe, die noch jünger als 19 Jahre sind. Diese letzteren haben selbstverständlich keine eigene Fernsehgeräte, sondern schauen zu Hause mit der Familie das Program an. Mit der Bildung, hauptsächlich mit der Bildung des Ehepartners nimmt die Zahl der Fernsehgeräte in direktem Verhältnis zu. Ähnlicherweise beeinflusst das höhere Einkommen

den Kauf von Fernsehgeräten bedeutend. Untermieter haben überhaupt keinen Fernseher. Die meisten Televisionsgeräte finden wir bei denen, die als Familienangehörigen zu Hause wohnen. Das können wir damit erklären, dass mehrere Familien das Gerät leichter kaufen können und, wenn in einem Zimmer mehrere Familienangehörigen wohnen, sie stören einander beim Fernsehen weniger, als beim Lesen.

Wir können ruhig die Folgerung ziehen, dass das Fernsehen auf dieser Stufe der Lesekultur das Lesen kaum nachteilig beeinflusst. Es weist auf aktive Lesegewohnheiten hin, dass annähernd jeder zweite Fernsehinhaber regelmässig irgendeine Bibliothek besucht. Von drei haben zwei eigene Bibliothek. Von zehn liest bloss ein Befragte nicht regelmässig. (27. Tabelle)

Auch bei den zuletzt untersuchten Fragen ist der Prozentsatz der Inhaber eines Fernsehgeräts höher als der übrigen Werktätigen. In der nachfolgenden Tabelle vergleichen wir das Verhältnis der letzteren zu allen Befragten bei den letzten vier Fragen.

	<i>TV-Inhaber</i>	<i>Alle Befragten</i>
Die Nennung der zuletzt gekauften Bücher:	52,9%	54,8%
Der Leser nannte seinen Lieblingsautor:	61,7%	46,2%
Der Leser führte auf, was er zuletzt gelesen hat:	55,9%	41,4%
Der Leser nannte, welche Romane ihm gefallen haben:	20,6%	21,1%

Zusammenfassung:

1. Bei den Befragten, die die Freizeit aktiv verbringen, ist das Fernsehen die beliebteste Beschäftigung, aber annähernd so beliebt ist auch das Lesen.
2. Das Geschlecht beeinflusst die aktive Ausnützung der Freizeit bedeutend. Die Männer verbringen mehr Zeit mit dem regelmässigen Lesen als die Frauen, aber es lesen mehr Frauen als Männer.
3. Die für das Lesen verwandte Zeit wird bedeutend beeinflusst dadurch, ob die Frauen Kinder haben oder nicht. Im allgemeinen lesen die Werktätigen der Kleiderfabrik weniger als ihre Ehepartner, die anderswo arbeiten. Die anderswo arbeitenden Ehepartner der befragten Frauen lesen regelmässiger und mehr als die befragten Frauen und lesen regelmässiger als die befragten Männer in der Kleiderfabrik.
4. Das Lebensalter spielt eine bedeutende Rolle beim regelmässigen Lesen. Die wenigsten Nichtleser sind unter den jüngsten Werktätigen. Auch der Weiterbildung kommt eine wichtige Rolle zu. Unter denjenigen, die auch jetzt lernen oder Fachkurse besuchen, finden wir bloss jeden Zehnten, der nicht regelmässig liest.
5. Die Männer haben einen bewussteren Leseanspruch als die Frauen, weil 90% der regelmässig lesenden Männer auch in den Bibliotheken nach Lektüre suchen. Sie gehen mit bestimmten Leseansprüchen in die Bibliothek, dagegen lesen die Frauen was sie zu Hause in der Familienbibliothek finden und diese Lektüre entspricht ihren Leseansprüchen.

6. Bei dem Aufbau der Familienbibliothek können die anderswo arbeitenden Ehepartner eine bedeutendere Rolle haben als die Befragten, weil ihre Bildung höher ist.

7. Die Untersuchung bei den Werk tätigen der Szegeder Kleiderfabrik zeigt, dass die Lesekultur bei den Befragten mit verschiedener Intensität erscheint.

Als Rückständigste müssen wir jene 10% betrachten, die Zeitungen weder kaufen noch lesen. Diese haben überhaupt keine Beziehung zum Lesen.

Unsere Untersuchung zeigt, dass mehr als 70% der befragten Werk tätigen wöchentlich regelmässig lesen. Das regelmässige Lesen wird von mehreren, bereits erwähnten Umständen beeinflusst bzw. eingeschränkt. Weitere Fragen haben das Ergebnis gebracht, dass wir unter dem regelmässigen Lesen nicht unbedingt Buchlesen verstehen sollen, weil die mit dem Lesen verbrachte kurze Zeit, (auch beim Durchschnitt nicht über 50 Minuten täglich), höchstens das Durchlesen der Zeitungen ermöglicht.

8. Unter den gegebenen Umständen haben diejenigen die entwickelste Lesekultur, die einerseits die Bibliotheken regelmässig besuchen, andererseits eine Familienbibliothek haben.

Mit der „Trichter“-Methode untersuchten wir, wie gross in der befragten repräsentativen Gruppe jene Schicht ist, welche alle unsere das Lesen betreffende Fragen beantworten konnte: sie führten auf, welche Bücher ihnen gefallen haben, wer ihre Lieblingsautoren sind, was sie zuletzt gelesen haben, welche Romane ihnen gefallen haben und warum? Kaum mehr als 20% der Befragten konnten die obenerwähnten Fragen beantworten. Diese Tatsache beweist, dass es einen grossen Unterschied zwischen den 70% regelmässig Lesenden und zwischen denen gibt, die, obwohl sie zu diesen 70% gehören, auch ihre Lieblingsautoren benennen können.

Die Aufzählung der Lieblingsautoren und Lieblingsromane zeigt, dass auch die diese Frage beantwortenden Werk tätigen zur Kategorie der Durchschnittsleser, oder besser gesagt, zur Kategorie der Anfang-Durchschnittsleser gehören. Nach indirekten Rechnungen kann der Durchschnitt ungefähr zweimonatlich einen Roman auslesen. Ihr Interesse, sowie ihre Leseansprüche beziehen sich ausgedrückt auf interessante und unterhaltende Lektüre. Sie lesen nicht deshalb, dass sie neue Informationen gewinnen wollen, sondern sie wollen im Buch ein für sie noch unbekanntes Erlebnis finden oder ein bereits bekanntes Erlebnis wiederholt durchleben. Unter den Lieblingsautoren und beliebten Romanen finden wir solche Werke, die hauptsächlich von solchen Leuten gelesen werden, die mit dem Lesen, als regelmässige Freizeitbeschäftigung erst jetzt bekanntwerden. (Romantische, Liebes-, Heldenromane, Jugendliteratur).

9. Das Fernsehen beeinflusst die Lesekultur nicht nachteilig. Es scheint, dass die Folgerungen aus unserer Befragung die Feststellungen unterstützen, dass beim Kauf des Fernsehgerätes neben den materiellen Umständen auch das regelmässige Lesen eine beeinflussende Rolle spielt. Scheinbar nimmt das zeitaufwendige Fernsehen auf Kosten des Lesens zu, doch finden wir unter den Inhaber eines Fernsehgerätes mehr regelmässige Bibliothekbesucher und eigene Bibliotheken als unter den übrigen Befragten.

Unsere Untersuchung beweist, dass wir die verhältnismässig intensivste Lesekultur bei dem Fernsehgerätinhaber-Besitzer finden.

10. Wir haben die Folgerungen gezogen, dass es einen sehr grossen Unterschied in der Lesekultur unter den Werk tätigen der Kleiderfabrik gibt. Gegenüber der 20%-igen „Trichter“-Spitzengruppe steht eine Gruppe von ungefähr 10%, welche

auch Zeitungen nicht lesen. Ungefähr 30% der Befragten lesen nicht regelmässig. Auch die regelmässigen Leser teilen sich in verschiedenen Gruppen. Es ist aber eine Tatsache: wenn jemand einmal mit dem Buch und mit dem Lesen Bekanntschaft geschlossen hat, wird er nie mehr Nichtleser, sondern gelangt von der Kategorie der Anfang-Durchschnittsleser zur Kategorie des Durchschnittsleser.

Die Volksbildungsarbeit in der Fabrik und die Betriebsbibliothek haben die grosse Aufgabe, die Werk tätigen mit dem Buch bekannt zu machen. Der Bestand der Betriebsbibliothek sollte vielleicht aus mehr interessanten und unterhaltenden Romanen bestehen. Eine Buchausstellung in Vitrinen könnte die Buchpropaganda fördern.

Beilage Nr. 1.

Der Fragebogen

Mit unserem Fragebogen wollten wir die kulturelle Lage der Arbeiter einer Fabrik untersuchen. Die Befragung wurde anonym durchgeführt und vertraulich behandelt. Die Befragten wurden gebeten, Fragebogen anonym auszufüllen. Ein Teil der Fragen konnte durch Unterstreichung der entsprechenden Vorgabe beantwortet werden, der andere durch die Niederschrift auf eine punktierte Stelle.

1. Arbeitsbereich?.....
2. Alter?.....
3. Schulbildung?.....
  - a) Grundschule..... Klasse
  - b) Abgeschlossene Grundschule
  - c) Mittelschule, Gymnasium
  - d) Hochschule, Universität
4. Lernen Sie auch jetzt?
  - a) In der Grundschule der Wert tätigen
  - b) In der Mittelschule der Werk tätigen
  - c) In einem Fachkurs
5. Geschlecht und Familienstand
  - a) unverheiratete Frau
  - b) verheiratete Frau
  - c) verheiratet, mit Kindern (Frau)
  - d) verheirateter Mann
  - e) verheiratet, mit Kindern (Mann)
  - f) ledig
6. Der Beruf Ihres Mannes?
Der Beruf Ihrer Frau?.....
7. Die Bildung Ihres Mannes oder Ihrer Frau?
  - a) nicht abgeschlossene Grundschule
  - b) abgeschlossene Grundschule
  - c) Mittelschule, Gymnasium
  - d) Hochschule, Universität
8. Die Zahl Ihrer Kinder?.....
9. Wieviele Familienmitglieder arbeiten in der Fabrik?.....
10. Wieviele Familienmitglieder verdienen?.....
11. Das monatliche Einkommen der Familie?..... Ft

12. Wo wohnen Sie?
 a) im eigenen Haus
 b) bei der Familie als Familienangehörige(r)
 c) in Untermiete
 d) in einer staatlichen Wohnung
 e) in einer genossenschaftlichen Wohnung
13. .... Angehörige der Familie wohnen in ..... Zimmern.
 (Wieviele Zimmer haben Sie?)
14. Sind Sie Mitglied der Jugendorganisation?
 Ja — Nein
15. Sind Sie eingeschriebener Leser einer Bibliothek?
 a) in der Betriebsbibliothek
 b) in der Gewerkschaftsbibliothek
 c) in der Stadtbibliothek „Somogyi“
16. Aus wievielen Bänden besteht die Familienbibliothek?
 cca ..... Bände
17. Davon ungefähr:
 a) Romane ..... St.
 b) Gedichtbände ..... St.
 c) Lehrbücher ..... St.
 d) Fachbücher ..... St.
 e) populärwissenschaftliche Bücher ..... St.
18. Für welche Summe kaufen Sie oder Ihre Familie Bücher?
 a) Wir haben im letzten Jahr für ..... Ft ..... Bde gekauft.
 b) Wir haben im Dez. des vorigen Jahres für ..... Ft ..... Bde gekauft.
19. Was für Bücher kaufen Sie für Ihre Bibliothek?
 a) von ungarischen Verfassern
 b) von ausländischen Verfassern
 c) historische Romane
 d) Liebesromane
 e) Romane über das heutige Leben
 f) Abenteuerromane, utopische Romane
 g) Lehrbücher, Fachbücher
 h) Gedichtbände
 i) populärwissenschaftliche Werke
 j) politische Werke
20. Führen Sie jene drei Bücher auf, die Sie zuletzt gekauft haben:
 a) .....
 b) .....
 c) .....
21. Was für Zeitungen abonnieren Sie und lesen Sie?
 Im Abonnement: Kein Abonnement, aber ich lese:
 a) Tageszeitungen   a) Tageszeitungen
 b) Illustrierte   b) Illustrierte
 c) Fachzeitschriften
 d) literarische Zeitschriften
 e) Ich lese noch: .....
22. Lesen Sie jeden Tag?
 Ja — Nein

23. Wieviel Zeit verbringen Sie mit Lesen?
 a) wöchentlich ungefähr ..... Stunden
 b) täglich ungefähr ..... Minuten
24. Falls Sie verheiratet sind, wieviel Zeit verbringt Ihr Mann oder Ihre Frau mit Lesen?
 a) wöchentlich ungefähr ..... Stunden
 b) täglich ungefähr ..... Minuten
25. Was für Bücher lesen Sie gern?
 a) von ungarischen Verfassern
 b) von ausländischen Verfassern
 c) historische Romane
 d) Romane über das heutige Leben
 e) Abenteuerromane, utopische Romane
 f) Reisebeschreibung
 g) Liebesromane
 h) Fachbücher
 i) populärwissenschaftliche Werke
 j) politische Werke
26. Nennen Sie Ihre beliebtesten Schriftsteller.
 a) .....
 b) .....
27. Führen Sie jene drei Bücher auf, welche Sie zuletzt gelesen haben.
 a) ..... Wann haben Sie es gelesen? .....
 b) ..... Wann haben Sie es gelesen? .....
 c) ..... Wann haben Sie es gelesen? .....
28. Führen Sie jene drei Bücher auf, die Ihnen im letzten Jahr sehr gefallen haben.
 a) ..... Warum? .....
 b) ..... Warum? .....
 c) ..... Warum? .....
29. Hören Sie regelmässig Radio?
 a) Nachrichten
 b) Unterhaltungsmusik
 c) Klassische Musik
 d) Übertragungen von Theateraufführungen, Hörspiele
 e) Alles
30. Womit beschäftigen Sie sich in Ihrer Freizeit?
 a) Fernsehen
 b) Lesen
 c) Kartenspielen
 d) Unterhaltung und Gesellschaft
 e) Kinobesuch
 f) Handarbeiten
 g) Sport
 h) Basteln
 i) etwas anderes
31. Haben Sie Fernsehgerät?
 Wenn ja, in welchem Jahr haben Sie es gekauft? 196.....?

1. Tabelle

Die Verteilung nach Lebensalter und Familienstand

	unverheiratete Frau	verheiratete Frau	verheirateter Mann	ledig
bis 19 Jahre N = 5	80,0%	20,0%	—	—
20—29 Jahre N = 25	48,0%	24,0%	18,0%	10,0%
30—39 Jahre N = 30	6,8%	56,6%	36,6%	—
40—49 Jahre N = 27	3,7%	70,3%	26,0%	—
über 50 Jahre N = 17	11,7%	29,4%	58,0%	—
<i>Frauen</i>		69 Pers.	65,7%	
davon				
unverheiratet		21 Pers.	20,0%	
verheiratet		48 Pers.	45,7%	
<i>Männer</i>		35 Pers.	33,3%	
davon				
ledig		4 Pers.	3,8%	
verheiratet		31 Pers.	29,5%	
keine Antwort		1 Pers.	1,0%	

2. Tabelle

Die Verteilung nach Bildung

	N = 105
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	23,7%
Achtklassige Grundschule oder ent- sprechende Bildung	64,7%
Mittelschulbildung	9,5%
Universitätsbildung	1,0%
Keine Antwort	1,0%
	<u>99,9%</u>

3. Tabelle

Die Verteilung der Frauen und Männer nach Bildung

	Frauen N = 69	Männer N = 35
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	27,5%	17,1%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung	68,1%	60,0%
Mittelschulbildung	4,4%	20,0%
Universitätsbildung	—	2,9%
	<hr/> 100,0%	<hr/> 100,0%

4. Tabelle

Die Verteilung derjenigen, die zur Zeit der Erhebung in der Schule der Werkstätigen oder in einem Fachkurs gelernt haben

<i>Lernen zur Zeit der Erhebung:</i>	N = 104
In der Grundschule der Werkstätigen	1,0%
In der Mittelschule der Werkstätigen	5,7%
In einem Fachkurs	9,5%
Möchten eine Bildung erwerben	6,6%
	<hr/> 22,8%

5. Tabelle

Die Verteilung der Befragten und ihrer Ehepartner nach Bildung

	Bildung der Befragten N = 104	Bildung der Ehepartner N = 79
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	23,7%	10,1%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung	64,7%	63,3%
Mittelschulbildung	9,5%	20,3%
Universitätsbildung	1,0%	1,2%
Geschieden (oder teilten die Bildung der Ehepartner nicht mit)	1,0%	5,1%
	<hr/> 99,0%	<hr/> 100,0%

6. Tabelle

Die Verteilung nach Familieneinkommen

N = 104	
unter — 3000 Ft	80,0%
3201—3400 Ft	2,9%
3401—3600 Ft	2,9%
3601—4000 Ft	6,7%
über 4000 Ft	2,0%
	<hr/> 100,3%

(Das Einkommen der Ledigen wurde doppelt gerechnet.)

7. Tabelle

Die Verteilung nach Wohnung

N = 104	
Im eigenen Haus	19,2%
Bei der Familie, als Familienangehörige(r)	21,1%
In Untermiete	12,1%
In einer staatlichen Wohnung	46,1%
In einer genossenschaftlichen Wohnung	1,5%
	<hr/> 100,0%
In einem Zimmer wohnen	50,5%
In zwei Zimmern wohnen	36,1%
Keine Antwort	13,4%
	<hr/> 100,0%

8. Tabelle

Die Verteilung nach aktiver Freizeitgestaltung

71,1% der Befragten gestalten ihre Freizeitbeschäftigungen aktiv. Sie haben 182 Beschäftigungsmöglichkeiten angegeben.

Beschäftigungen	N = 104	N = 74	N = 182
1. Fernsehen	41,3%	51,8%	23,6%
2. Lesen	35,5%	50,0%	20,3%
3. Handarbeiten	27,9%	39,2%	15,9%
4. Kinobesuch	17,3%	24,3%	9,8%
5. Etwas anderes	17,3%	24,3%	9,8%
6. Kartenspielen	11,5%	16,1%	6,6%
6. Sport	8,6%	12,1%	4,9%
7. Gesellschaft	7,7%	10,5%	4,6%
7. Basteln	7,7%	10,5%	4,6%
Nur Lesen	0,96%	1,3%	0,55%
Je zwei Beschäftigungen angegeben	19,2%	27,0%	
Je drei Beschäftigungen angegeben	18,2%	25,7%	
Je vier bzw. mehrere Beschäftigungen angegeben	11,5%	16,2%	

9. Tabelle

Die Verteilung der Jahre des Fernsehgerätkaufes

32,7% der Befragten sind Fernsehgerätbesitzer.

Jahr	N = 34
1960	8,8%
1961	14,7%
1962	20,6%
1963	23,5%
1964	32,4%

10. Tabelle

Die Verteilung nach regelmässigem Lesen

76,8% der Frauen lesen wöchentlich regelmässig. N = 69

Davon:

unverheiratete Frauen	76,2%	(N = 21)
verheiratete Frauen	77,1%	(N = 48)

57,1% der Männer lesen wöchentlich regelmässig. N = 35

Davon:

verheiratete Männer	58,0%	(N = 31)
ledige	50,0%	(N = 4)

11. Tabelle

Die Verteilung derjenigen, die regelmässig nicht lesen

31 Pers. 30% (N = 104) lesen nicht regelmässig

Davon: Frauen	16 Pers.	23,1%	(N = 69)
Männer	15 Pers.	42,8%	(N = 35)
Lernen zur Zeit der Erhebung	3 Pers.	12,2%	

Bildung

Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	16,0%
Achtklassige Grundschule, oder entsprechende Bildung	35,3%
Mittelschulbildung	33,0%

Familienstand

Unverheiratete Frauen	23,8%
Verheiratete Frauen	22,9%
Verheiratete Männer	41,9%
Ledige	50,0%

<i>Nach Lebensalter</i>	
bis 19 Jahre	20,0%
20—29 Jahre	24,0%
30—39 Jahre	30,0%
40—49 Jahre	25,0%
über 50 Jahren	47,0%
<i>Einkommen</i>	
bis 3000 Ft.	31,3%
höhere Kategorien	22,8%
<i>Wohnung</i>	
Im eigenen Haus	15,0%
Bei der Familie als Familien- angehörigen	18,2%
In Untermiete	30,7%
In einer staatlichen Wohnung	41,7%
Besitzt eine Familienbibliothek	25,3%

N. B.: Wenn „N“ nicht angegeben, „%“ entspricht immer dem Prozentsatz der absoluten Zahl der entsprechenden Kategorie.

12. Tabelle

Die Verteilung der eingeschriebenen Leser einer Bibliothek

In der Betriebsbibliothek	29,0%	(N = 104)
In der Stadtbibliothek „Somogyi“	12,8%	(N = 104)
	<u>41,8%</u>	

Im Prozentsatz der entsprechenden repräsentativen Kategorien

<i>Lebensalter</i>	
bis 19 Jahre	20,0%
20—29 Jahre	52,0%
30—39 Jahre	36,6%
40—49 Jahre	44,4%
Über 50 Jahre	41,1%
<i>Geschlecht</i>	
Frauen	39,1%
Männer	48,5%
<i>Familienstand</i>	
Unverheiratete Frauen	42,8%
Verheiratete Frauen	36,8%
Verheiratete Männer	51,6%
Ledige	25,0%

Bildung

Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	24,0%
Achtklassige Grundschule, oder entsprechende Bildung	47,0%
Mittelschulbildung	50,0%
Universitätsbildung	100,0%
Lernen zur Zeit der Erhebung	33,3%

13. Tabelle

Die Verteilung der Familienbibliotheken nach Grösse

67,6% (N=104) besitzen 5480 Werke, im Durchschnitt 77,2 Werke.

	(N = 71)	(N = 104)
1— 25 Werke	28,0%	19,2%
26— 50 Werke	21,4%	14,5%
51—100 Werke	23,0%	15,4%
101—200 Werke	19,4%	13,4%
Über 200 Werke	8,2%	5,7%
	<hr/>	
	100,0%	
Besitzen keine Familienbibliothek		31,8%
		<hr/>
		100,0%

14. Tabelle

Die Verteilung der Familienbibliothekbesitzer

Im Prozentatz der entsprechenden repräsentativen Kategorien

Bildung

Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	48,0%
Achtklassige Grundschule, oder entsprechende Bildung	73,5%
Mittelschulbildung	80,0%
Universitätsbildung	100,0%
Lerner zur Zeit der Erhebung	58,3%

Einkommen

bis 3000 Ft.	66,1%
höhere Kategorien	76,2%

Wohnung

Im eigenen Haus	75,0%
Bei der Familie als Familienangehörigen	54,0%
In Untermiete	61,5%
In einer staatlichen Wohnung	73,0%

15. Tabelle

Die Verteilung derjenigen, die mehr als 200 Ft, also mehr als der Durchschnitt in einem Jahr für Bücher ausgegeben haben

	Im Prozentsatz der entsprechenden repräsentativen Kategorien
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	20,0%
Achtklassige Grundschule, oder entsprechende Bildung	22,1%
Mittelschulbildung	40,0%
Universitätsbildung	100,0%
Lernen zur Zeit der Erhebung	19,3%
<i>Eingeschriebene Leser</i>	
In der Betriebs-, Stadtbibliothek	21,9%
<i>Einkommen</i>	
bis 3000 Ft.	17,0%
höhere Kategorien	52,4%
<i>Die Grösse der Familienbibliothek</i>	
1— 25 Werke	10,0%
26— 50 Werke	6,6%
51—100 Werke	37,5%
101—200 Werke	50,0%
Über 200 Werke	100,0%

16. Tabelle

Die Verteilung der Bücherkäufer auf Grund der in einem Jahr ausgegebenen Summe

	(N = 104)
Kauften für 100 Ft	25,0%
Kauften für 200 Ft	14,4%
Kauften für 300 Ft	9,6%
Kauften für 400 Ft	14,4%

17. Tabelle

Die Verteilung der Zeitungen- und Zeitschriftenleser

	Abonnieren und lesen (N = 104)	Abonnieren keine, jedoch lesen eine Zeitung bzw. Illustrierte (N = 104)
Tageszeitung(en)	90,4%	1,9%
Illustrierte(n)	26,0%	15,4%
Fachzeitschriften	14,4%	
Literarische Zeitschriften	4,8%	
Sonstige Zeitschriften	52,9%	

18. Tabelle

Die zuletzt gekauften Bücher

86,3% der Bücherkäufer beantworteten diese Frage. (N=66) Sie erwähnten im Durchschnitt je 2,75 Bände

	(N=157)
Von ungarischen Verfassern	46,5%
Von ausländischen Verfassern	36,2% = 82,7%
<i>Populärwissenschaftliche Werke</i>	
Von ungarischen Verfassern	10,2%
Von ausländischen Verfassern	7,0% = 17,3%

Die Verteilung der Belletristik nach Schriftstellern, die mehrmals erwähnt wurden

<i>Ungarische Verfasser</i>	(N=73)
Jókai	31,5%
Heute schaffende Schriftsteller	19,1%
Gárdonyi	12,3%
Móricz	5,5%
Gedichtbände	5,5%
<i>Ausländische Verfasser</i>	(N=57)
Heute schaffende Schriftsteller	10,5%
Gorkij	8,8%
V. Hugo	8,8%
Dumas	7,0%
E. Zola	5,2%
L. Tolsztoj	3,5%
Jugendliteratur von ungarischen und ausländischen Schriftstellern	15,4%

19. Tabelle

Die Verteilung derjenigen, die die zuletzt gekauften Bücher aufgeführt haben

Im Prozentsatz der entsprechenden repräsentativen Kategorien

<i>Lebensalter</i>	
bis 19 Jahre	40,0%
20—29 Jahre	48,0%
30—39 Jahre	60,0%
40—49 Jahre	59,1%
Über 50 Jahre	53,0%

<i>Bildung</i>	
Absolvierte weniger, als die 8 Klassen der Grundschule	44,0%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung	57,0%
Mittelschulbildung	69,0%
Lernen zur Zeit der Erhebung	54,1%

<i>Familienstand</i>	
Unverheiratete Frauen	38,1%
Verheiratete Frauen	62,5%
Verheiratete Männer	58,0%
Ledige	25,0%

Eigenscriebene Leser in einer Bibliothek	57,0%
Besitzen eine Familienbibliothek	68,0%
Lesen regelmässig	58,9%
Besitzen ein Fernsehgerät	52,9%

20. Tabelle

Die Verteilung derjenigen, die ihre beliebtesten Schriftsteller genannt haben

Im Prozentsatz der entsprechenden
repräsentativen Kategorien

<i>Lebensalter</i>	
bis 19 Jahre	20,0%
20—29 Jahre	48,0%
30—39 Jahre	53,3%
40—49 Jahre	30,6%
Über 50 Jahre	23,5%

<i>Bildung</i>	
Absolvierte weniger, als die 8 Klasse der Grundschule	40,0%
Achtklassige Grundschule, oder entsprechende Bildung	50,0%
Mittelschulbildung	40,0%
Lernen zur Zeit der Erhebung	62,5%

<i>Familienstand</i>	
Unverheiratete Frauen	33,3%
Verheiratete Frauen	58,3%
Verheiratete Männer	35,5%
Ledige	50,0%

Eigenscriebene Leser in einer Bibliothek	54,5%
Besitzen eine Familienbibliothek	54,9%
Lesen regelmässig	61,9%
Besitzen ein Fernsehgerät	61,7%

21. Tabelle

Die Verteilung der beliebtesten Schriftsteller

46,2% der Befragten haben ihre beliebtesten Schriftsteller genannt.

	N = 104	N = 48
Genannt wurde je ein Schriftsteller von	16,3%	35,4%
Genannt wurden je zwei Schriftsteller von	23,1%	50,0%
Genannt wurden je drei Schriftsteller von	6,7%	14,6%
Genannt wurden keine Schriftsteller von	53,8%	
	<u>99,9%</u>	<u>100,0%</u>

22. Tabelle

Die Verteilung der Zeitpunkte der zuletzt gelesenen Bücher

41,4% der Befragten führten 123 Werke auf, die sie zuletzt gelesen haben.

<i>Wann hat der Befragte gelesen?</i>	N = 123
Kein Zeitpunkt wurde angegeben bei	35,8%
Im Monat der Erhebung	9,7%
Im der Erhebung vorangehenden Vierteljahr	31,7%
In den der Erhebung vorangehenden 3—6. Monaten	4,8%
In den der Erhebung vorangehenden 6—12. Monaten	13,0%
In den der Erhebung vorangehenden 1—2. Jahren	1,6%
Noch früher	3,2%
	<u>99,8%</u>

23. Tabelle

Die Verteilung der aufgeführten zuletzt gelesenen Werke

41,4% der Befragten führten die zuletzt gelesenen Werke auf.

	N = 43	N = 104
Es wurden je ein Werk aufgeführt:	13,9%	5,7%
Es wurden je zwei Werke aufgeführt:	11,5%	4,8%
Es wurden je drei Werke aufgeführt:	74,4%	31,7%
Es wurden keine Werke aufgeführt:	-	58,6%
	<u>99,8%</u>	<u>99,8%</u>

24. Tabelle

**Die Verteilung derjenigen, die die zuletzt gelesenen Bücher
aufgeführt haben**

	Im Prozentsatz der entsprechenden repräsentativen Kategorien	
<i>Lebensalter</i>		
bis 19 Jahre		80,0%
20—29 Jahre		48,0%
30—39 Jahre		53,3%
40—49 Jahre		48,1%
Über 50 Jahre		23,5%
<i>Bildung</i>		
Absolvierte weniger, als die 8 Klasse der Grundschule		40,0%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung		51,5%
Mittelschulbildung		30,0%
Lernen zur Zeit der Erhebung		62,5%
<i>Familienstand</i>		
Unverheiratete Frauen		61,9%
Verheiratete Frauen		54,1%
Verheiratete Männer		25,8%
Ledige		50,0%
Eingeschriebene Leser in einer Bibliothek		43,3%
Besitzen eine Familienbibliothek		53,5%
Lesen regelmässig		64,4%
Besitzen ein Fernsehgerät		52,9%

25. Tabelle

**Die Verteilung derjenigen Werke, die den Befragten „gefallen“
haben**

21,2% der Befragten führten 50 Werke auf, die ihnen gefallen haben.

Je ein Werk wurde aufgeführt von	3,8%	18,1%
Je zwei Werke wurden aufgeführt von	7,7%	36,3%
Je drei Werke wurden aufgeführt von	9,6%	45,4%
	21,1%	99,8%

Die aufgeführten Werke: N = 50

<i>Vom ungarischen Verfasser:</i>	
Belletristik	30,0%
<i>Vom ausländischen Verfasser:</i>	
Belletristik	32,2%
Abenteuerromane, Reisebeschreibung	12,0%
Jugendliteratur	20,0%
Politische Werke	4,0%
Populärwissenschaftliche Werke	2,0%

26. Tabelle

**Die Verteilung derjenigen, denen wenigstens ein zuletzt
gelesenes Buch gefallen hat**

Im Prozentsatz der entsprechenden
repräsentativen Kategorien

<i>Lebensalter</i>	
bis 19 Jahre	40,0%
20—29 Jahre	24,0%
30—39 Jahre	26,6%
40—49 Jahre	18,5%
Über 50 Jahre	5,8%
<i>Bildung</i>	
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	20,0%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung	22,1%
Mittelschulbildung	20,0%
Lernen zur Zeit der Erhebung	20,8%
<i>Familienstand</i>	
Unverheiratete Frauen	19,0%
Verheiratete Frauen	31,2%
Verheiratete Männer	9,7%
Eingeschriebene Leser in einer Bibliothek	15,9%
Besitzen eine Familienbibliothek	25,3%
Lesen regelmässig	27,4%
Besitzen ein Fernsehgerät	20,6%

27. Tabelle

Die Verteilung derjenigen, die ein Fernsehgerät besitzen

Im Prozentsatz der entsprechenden
repräsentativen Kategorien

<i>Lebensalter</i>	
bis 19 Jahre	40,0%
20—29 Jahre	20,0%
30—39 Jahre	36,6%
40—49 Jahre	37,0%
Über 50 Jahre	35,1%
<i>Bildung</i>	
Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	24,0%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung	36,7%
Mittelschulbildung	30,0%

Bildung des Ehepartners

Absolvierte weniger, als 8 Klassen der Grundschule	12,5%
Achtklassige Grundschule oder entsprechende Bildung	52,0%
Mittelschulbildung	37,5%
Universitätsbildung	100,0%

Familieneinkommen

bis 3000 Ft	28,9%
Höhere Kategorien	43,5%

Wohnung

Im eigenen Haus	35,0%
Bei der Familie als Familien- angehörigen	40,9%
In Untermiete	—
In einer staatlichen Wohnung	35,4%
Eingeschriebener Leser in einer Bibliothek	39,0%
Besitzen eine Familienbibliothek	32,4%
Lesen regelmässig	42,0%

**RESEARCHES IN READING SOCIOLOGY IN
A LIGHT INDUSTRIAL FACTORY IN SZEGED
(HUNGARY)**

SUMMARY

The education of readers appears as one of the most important tasks of the socialist libraries. This education is possible only with knowledge of the reading habits and taste in reading.

The author of the present paper has made a survey with a representative group of workers of the Clothing-Factory in Szeged. With the help of questionnaires it was revealed, what is the percentage of the workers, reading regularly, what do they read, what is the place of reading in their time-budget.

In the first part of the questionnaire the living conditions (age, profession, family status, income) and culture (education) of the workers are researched. Herein-after the author tries to reveal the reading-culture of the workers (frequentation of libraries, family library, opinion about books and authors, taste in reading). The questions were placed in the questionnaire according to the „cornetshape” principle: the more general, extensive questions were followed by those requiring higher reading culture. In consequence of this more questions were found to be answered in the first part of the questionnaire than in the last one. The representative group, which served as subject to the measurement, reflected in its proportions the composition of the workers of the factory. The sampling was made by random method.

From the answers of the first, more general part of the questionnaire one can see that about a half of the workers are skilled workers. The number of the woman workers is double of the number of men. As to age, most workers are between 20 and 50. The number of workers under 20 and above 50 is smaller. A great number of them completed the eight classes of the primary school. Nearly 10% completed higher courses and about 25% have not completed the primary school (less than eight classes). As for the marital status, 75% are married, 25% are not. Many of them are living with their family as family members, or in furnished rooms, mostly with more persons in the same room. These facts influence greatly the formation of their reading habits.

The author examines first the form the members of the representative group use their free-time. The following was stated: 30% do only housework, there is no refreshing occupation in the free-time. 75% watch the TV as favourite pastime. On the second place we find reading. Then come needlework, cinema, playing cards and parties.

70% of the subjects read regularly. 29% visit regularly the factory-library, 12,8% the city-library, 67,6% have also a collection of books at home. The library at home consists in the greatest number of novels and of other belletristic books, of many school-books and of relatively few political and popular-science-works.

Two-thirds of the workers purchase books. The fact of purchase does not always reflect the reading-demand.

The workers of the Clothing-Factory prefer belletristic works. The high percentage of juvenile literature is surprising, this shows a primitive stage of reading culture. In comparison with the acquisition of books the number of the political and popular-science-works read by the workers is rather low.

The press plays an important part in the reading of the representative group. 90% of the subjects read regularly dailies and illustrated papers.

The answers of the next questions took the existence of a certain individual taste and opinion in reading for granted. 46,3% of the subjects have their favourite authors. 41,4% could remember the author and the title of the book which they had read last. This indicates a conscious and not incidental choose of books. The question aimed at the opinion about a certain book was answered by 21%. The answers could be divided into three groups: 1. it has made an intellectual effect, it has widened the knowledge of the reader, 2. it was entertaining, 3. it gave an emotional experience.

At last the author examined the relation of the reading and the TV and has found that regular watching of the latter has no disadvantageous influence to the former.

The author points out in the summary that the reading culture of the workers in the Clothing-Factory of Szeged is not homogeneous. 10,3% of the subjects do not read at all, not even newspapers, further 20% are not regular readers. The reading culture of the remaining 70% is diversely developed, too. Only 20% can be considered as conscious readers. 50% are beginners or average readers. The time spent per day with reading is only 50 minutes even with them. Certain facts influence meaningful but not homogeneously the reading of the workers: sex, marital status, age, living conditions and education. Those who have the highest reading culture visit regularly the libraires and have a library of their own.

It would be the task of the library of the factory and of the adult education taking into account the determinant factors to educate the nonreaders to be readers and to render the reading culture of the workers more intensive.

СОЦИОЛОГИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ, ПРОВЕДЕННОЕ СРЕДИ ЧИТАТЕЛЕЙ НА ОДНОМ ЗАВОДЕ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В СЕГЕДЕ (ВЕНГРИЯ)

(Резюме)

Одной из основных задач социалистической библиотеки является воспитание читателей. Это воспитание не может быть успешным без знания привычек и вкуса читателей.

Автор этой статьи провел исследование среди группы работников Швейной фабрики в Сегеде. С помощью анкеты ему удалось установить, какой процент рабочих читает регулярно, что они читают, и какое место занимает чтение в их свободное время.

Первая часть анкеты изучает материальные условия (возраст, профессия, семейное положение, заработок) и образование рабочих. В дальнейшем, автор старается составить представление об активной и пассивной культуре чтения (посещение библиотек, домашняя библиотека — самостоятельное мнение и вкус) опрошенных людей. Вопросы в анкете расположены по принципу „фильтра“, то есть вопросы требующие более развитой культуры чтения и относящиеся к более узкой области следуют за общими, универсальными вопросами. Поэтому автор получил больше всего ответов на первые вопросы, и меньше всего — на последние.

Группа, в которой проводились исследования, во всех отношениях отражает состав рабочих завода. Исследование проводилось автором по так называемому методу „random method“ — случайного отбора людей.

Из ответов, данных на первые универсальные вопросы анкеты, выясняется, что половина изученных рабочих — квалифицированные рабочие. Число работниц вдвое больше рабочих. Возраст большинства людей — от 20 до 50 лет, и намного меньше рабочих в возрасте старше 50 и младше 20. Большая часть рабочих закончила 8 классов общеобразовательной школы, 10% имеет высшее образование и 25% не кончило 8 классов общеобразовательной школы. 75% людей женаты, 25% одиноки. Большинство неженатых рабочих живет либо с семьей, либо снимает комнату, либо вместе с кем-нибудь в одной комнате. Все эти факторы в значительной мере влияют на формирование культуры чтения рабочих.

Автор, во-первых, рассматривает, каким образом члены исследуемой группы проводят свое свободное время. Он отмечает, что 30% выполняет домашнюю работу и не имеет времени для отдыха. Остальные 70% рабочих в свободное время охотнее всего смотрят телевизор. Чтение занимает второе место. После этого следуют рукоделие, кино, игра в карты и гости.

70% опрошенных читает регулярно. 29% — постоянные читатели фабричной библиотеки, 12,8% регулярно берут книги в городской библиотеке. 67,6% имеет домашнюю библиотеку. В домашней библиотеке имеются, в основном, романы и другие беллетристические произведения, довольно много учебников, иногда книги по специальности и довольно мало политических и научно-популярных произведений. Две трети рабочих покупает книги. Но покупка не всегда верно отражает потребности читателей.

Рабочие Швейной фабрики больше всего любят читать беллетристические произведения. Удивительно высокая пропорция прочитанной юношеской литературы. (Это свидетельствует о начальном этапе культуры чтения). Число прочитанных политических и научно-популярных произведений невелико по сравнению с покупками книг.

В чтении исследуемой группы значительное место занимает печать. 90% опрошенных регулярно читает ежедневные газеты или иллюстрированные журналы.

Ответы данные на следующие вопросы свидетельствуют о наличии самостоятельного мнения и вкуса. 46,3% опрошенных имеет любимого писателя. 41,4% помнили имена авторов и заглавия прочитанных книг, то есть выбрали книги для чтения сознательно. 21% ответили на вопрос: почему понравилась прочитанная книга. Ответы можно разделить на три группы: 1. книга оказала интеллектуальное влияние на читателя, знания которого обогатились, 2. была занимательной, 3. произвела эмоциональное впечатление.

В заключение автор исследует отношение между чтением и телевидением и устанавливает, что телевизор не оказывает отрицательного влияния на чтение.

В заключительной части автор делает вывод, что культура чтения рабочих Швейной фабрики в Сегеде не одинакова. 10% опрошенных не читает ничего, даже газет, 20% не читает регулярно. Культура чтения оставшихся 70 процентов находится не на одном уровне развития. Только 20% можно назвать сознательным читателем. 50% рабочих начинающие либо заурядные читатели. (Причем, ежедневно на чтение им отводится минут 50).

Определенные факторы оказывают значительное влияние на чтение рабочих, например, пол, семейное положение, возраст, жилищные условия и образование. Самую развитую культуру чтения имеют те, кто является постоянным читателем библиотек и обладают собственной библиотекой дома.

Задача заводских библиотек и культурно-просветительной работы (с учетом всех влияющих факторов) — расширять круг читателей за счет людей, которые ничего не читают, и развивать интенсивную культуру чтения рабочих.